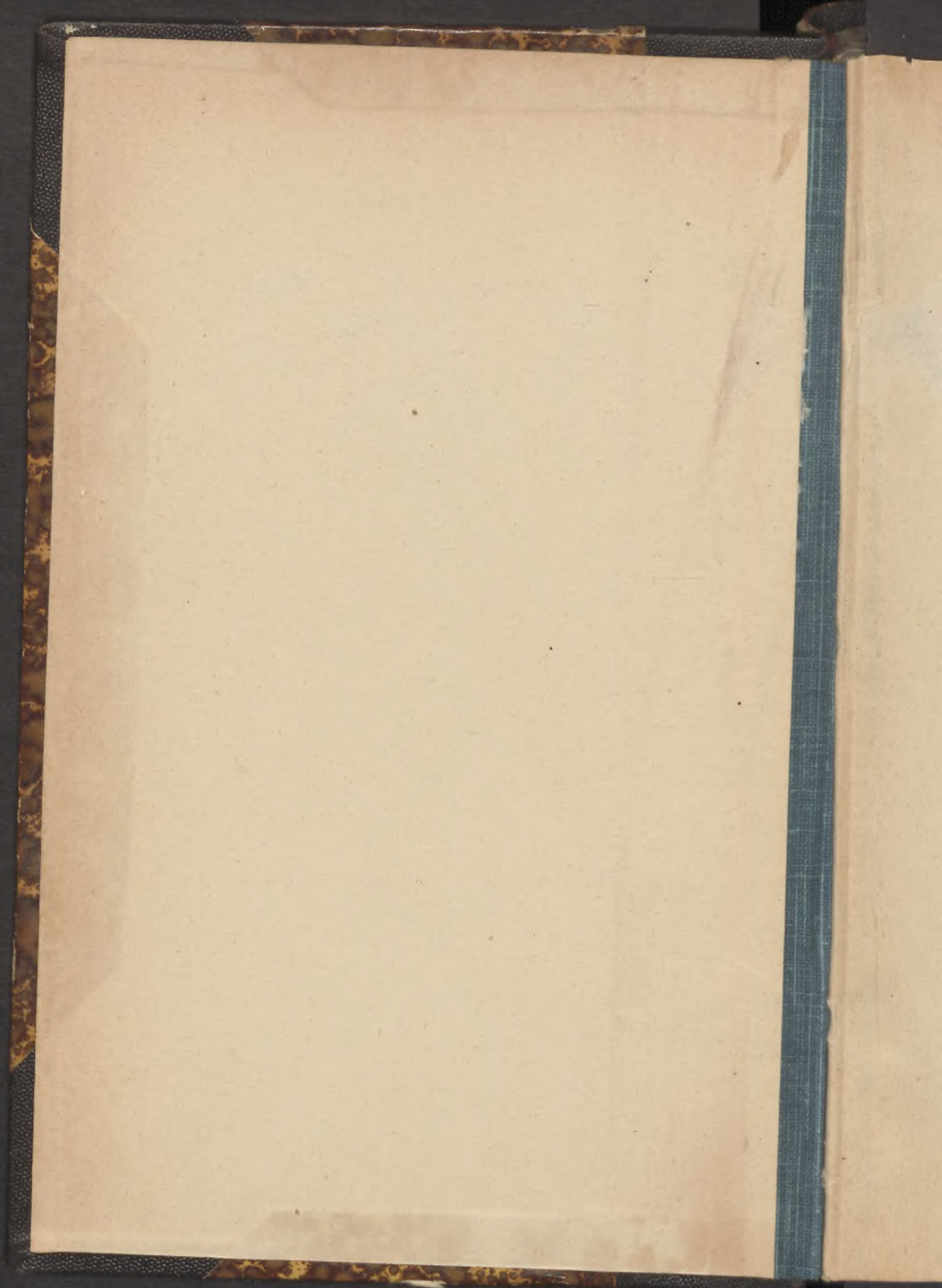
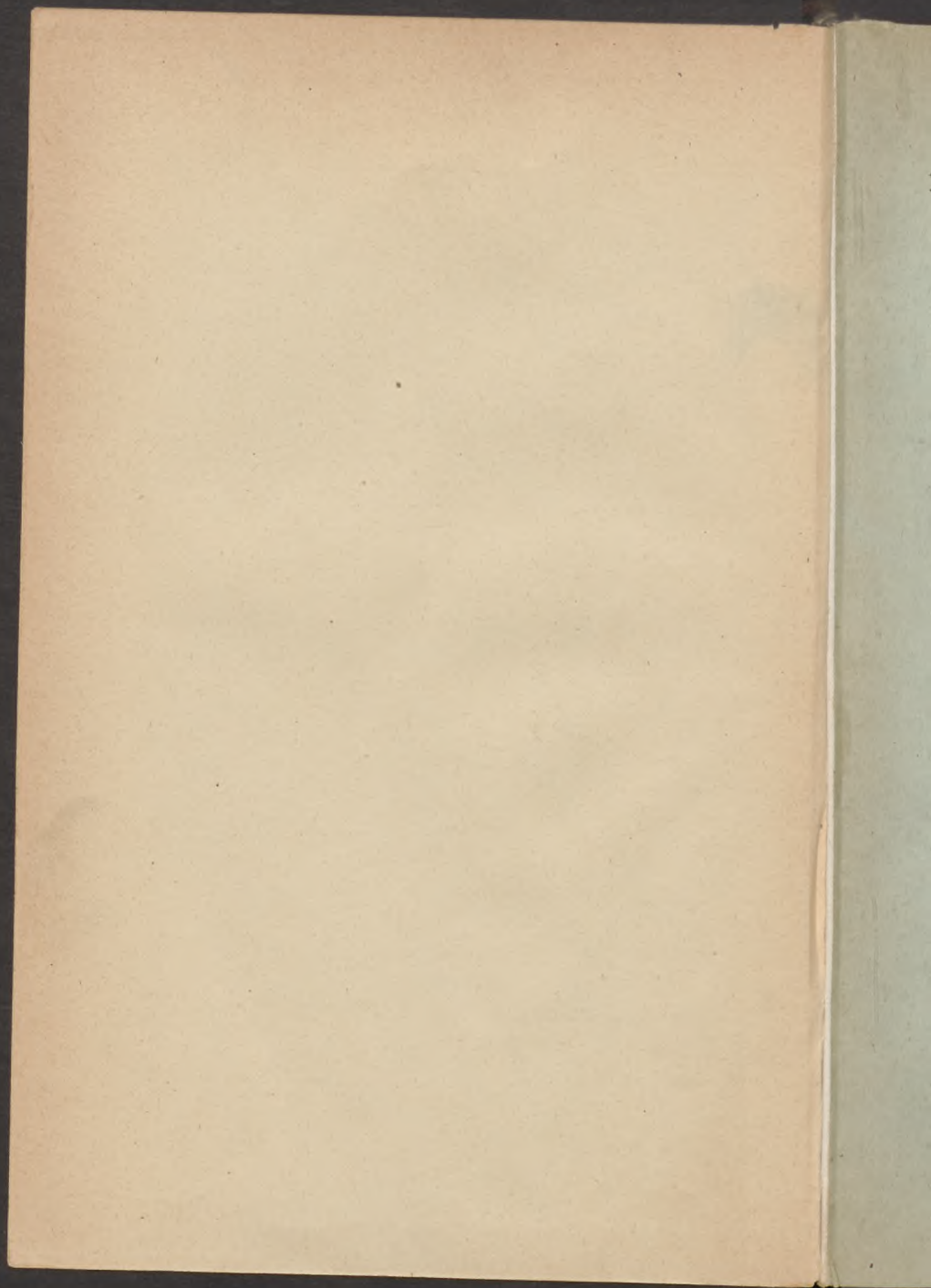

271164

13
A MAGYAR GAZDASZÖVETSÉG KIADVÁNYA

FÉLSZÁZAD MULVA

REGÉNYES KORRAJZ

IRTA

BESSENYEI MAGYAR GYULA

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1907.

Ára 1 korona 50 fillér.

Tájékoztató.

Aki **falusi gazdaszövetséget** akar szervezni, forduljon tájékoztató iratokért a **Magyar Gazdaszövetséghez** Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 40. sz.

Aki **hitelszövetkezetet** akar alapítani, az forduljon nyomtatványokért és utbaigazításokért az **Országos Központi Hitelszövetkezethez**, Budapest, VIII., Baross-utca 13. szám.

Aki a falusi népet az áruuzsorától akarja megmenteni, az igyekezzék **fogyasztó és értékesítő szövetkezetet** létrehozni. Erre nézve a Magyar Gazdaszövetség fogyasztási és értékesítő szövetkezete, a „**Hangya**“ igazít utba. Budapest, IX., Boráros-tér 1. sz.

A **tejszövetkezeteket**, a **pinceszövetkezeteket**, a **gyümölcs- és szőlőértékesítő szövetkezeteket** a **m. kir. földmivelésügyi miniszterium** szervezi. Tájékoztató iratokért hozzá kell fordulni. Budapest, V., Országház-tér.

Aki magának, vagy hozzátartozóinak életét, terményeit, vagy hajlékát akarja **biztosítani**, annak ajánljuk a **Gazdák Biztosító Szövetkezetét** Budapest, VIII., Baross-utca 10. sz.

A **Magyar Mezőgazdák Szövetkezete** Budapest, V., Alkotmány-utca 31. sz., szállítja mindazt, ami a **gazdának gazdasága viteléhez** szükséges.

A **Magyar Gazdák Értékesítő Szövetkezete** Budapest, Központi Vásárcsarnok, foglalkozik mindazoknak a **cikkeknek értékesítésével**, ami a nagy város lakóinak háztartásához szükséges.

Az **Országos Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztárba** Budapest, Alkotmány-utca 16. sz. minden kisgazda iratkozzék be és irassa be a cselédjét is.

FÉLSZÁZAD MULVA

REGÉNYES KORRAJZ

IRTA

BESSENYEI MAGYAR GYULA

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1907.

~~Dec~~
~~965/1~~

271164

M. N. MŰZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nysmt. Növevénytanp. Sz.
1908 .év. 243 .sz.

I.

Az utolsó nemzetes ur.

A sok ezeresztendős Bakonyerdő is megmozdult. Ősrengetegei közt zugva-zakatoló gőzparipák futottak a sinpárokön. Itt-ott gyárkémények emelkedtek a hajdani sziklatömbök helyén. Az egyik gyár a hatalmas fákat, százados tölgyeket darabolta fel deszkákká, gerendákká, a másik az így előkészített faanyagot épületeszlopokká s modern butorokká dolgozta föl. Itt üveghuták, porcellán-, majolika-, szövő-, és keramitgyárak kéményei hányták sűrű gomolyagokban a füstöt, amott pedig nagy gyermekjátékkészítő és tapló-diszmunka-telepek adtak munkát száz és száz nemcsak férfi, hanem asszonyi és gyermek kéznek is. A madár dalával, az őz, a szarvas ünökéjével a zajos helyekről elmenekült a csendesebb völgyekbe, ahol a parkokká alakított rengeteg szabályozott fasorai közt pompás nyaralók, villák emelkedtek, dus növényzetű, virágos kertek közepén. A magasabb hegyek ormán, mint például a Papod-hegy tetején, remekművű, toronyszerű épületek emelkedtek, melyekből el le-

hetett látni három-négy vármegyére, el a Balaton vizére, mely tündéri keretben, csillogó hajjai fölött ott táncoltatta a gőzvitorlás és villamos vízi alkalmatosságok százait és százait, mint hajdan a XX. század elején a vadlud és a hullámfodrárt csókoló sirálymadarak nagy csoportjait.

Szóval, a XX. század közepére már sok minden megváltozott. Lent a bércekoszoruzta hegyek alatti völgyekben, a síkságokon gépekék törték föl a földet, a gép vetette el a gabonát, az aratta le és csépelte is el. A régi ekéket, kaszákat, cséphadarókat csak itt-ott használták s a legtöbbje már a megyebeli Gazdasági Egyesületek muzeumba került mutatónak, hogy majdan mosolyogva lássák az unokák, hogy apáik mivel turták, szántották, hasították azt a földet, mely ezer évnél több idő óta szolgál a magyaroknak temetkezési helyül. A községek, faluk képe is megváltozott. Igen sok helyen a nád- és szalmafedeles, régi kis bogárhátú házak helyén újabbkori magas, cserépszindeles épületek emelkedtek. Az országutakon nem ökrök és lovak, hanem autók, motorok által vont teherkocsik zakatoltak amellet, hogy az embereket, munkáscsapatokat egyik községből, helyről a másikra gyorsan sikló kis villamos kocsik röpitették. Ott fönt a magasban, ahová régebben csak a pacsirta szállt imádkozni s ahol a sas madár fűröszttötte szárnyát a nap arany sugaraiiban, most néha-néha s mindig gyak-

rabban megjelent egy-egy hosszukás, szivaralaku, nagy repülő test, mely csillagtalan sötét éjszakákban fénysugarakat lövelt ki magából s fénysávokat hagyott maga után, mint az üstökös csillag. A kormányozható léghajó volt, melyet még meg-megcsodáltak ugyan az emberek, mint másfélszáz esztendő előtt a Tiszán az első gőzhajót, de amelyhez mégis mindinkább kezdtek hozzászokni.

Egy új világ borult Magyarország s így affőle a kis hely fölé is, ahol a mi történetünk lezajlik. Hanem ez az új világ, minthogyha nagyon is hideg lett volna. Kiveszett belőle a lelkeket egymáshoz közelebb huzó, melegítő, nemesebb érzelmekre hangoló poézis. Csak a megmaradt templomok tornyaiban zugó harangok hangja s az Isten házának boltíves csarnokai alól kihangzó zsolozsma ébresztette fel a lelkekben az Isten-szeretetnek magasztos érzelmeit. Csak a berkekben felhangzó madárdal s a domb oldalán esténkint még kesergő juhász furulyája keltegette s kihalni nem hagyta az emberi lelkekből az örök-szép természet költészetét.

Ott a Bakony alján, közel a kis magyar tengernek hatalmas, ezüstös hullámu vizéhez, volt azonban egy kis község. Egy darab a régi, a félszázad előtti világból. A falu alig száz házból állott, a meredek, lombos fákkal borított hegynék oldalában épülve. Lakossága szinmagyar volt,

abból a fajból, mely ragaszkodik ősi hagyományaihoz s csak nehezen, ujjabb s ujjabb nemzedékek útján bocsátja maga közé az új idők átalakító áramlatát. Ezt az ősiséghez való ragaszkodást fentartotta a község népének jómódja, anyagi függetlensége. Nagy határában a legacélosabb szemü buza, tápláló rozs, fehérszemü árpa termett s szinte erdőszámba ment a csöves kukoricaszárak rengetege. A mező ott még dúsvet adott a nyájnak, a gulyának s az erdőnyáron és ősszel makkot a sertécsordának. Azon az oldalon, ahol a vén Bakony fürdési sziklás lábát a Balaton vizében, hatalmas szőlőtelepei voltak a községnek, melyek a fehér cipóhoz, pompás sonkaszeletekhez a kedvderítő, jó bort szolgáltatták. Itt még, úgy ősszel, a nagy munkaidő után, úgy pincejárás alkalmával felfelhangzott a jókedvű emberek ajkán a régi magyar nóta:

Jó bor, jó egészség,
Szép asszony feleség,
Szép asszonynak, jónak,
A jójáró lónak:
Kár megöregedni.

Ha az idők új áramlatának nem is hódolt meg Lángos község népe, szorgalmas, becsületos s öntudatos nép volt s rendithetlen magyar. Vallásosságát két templom hirdette, a katolikus és a református, melyeknek tornyaiból összeölel-

kezve zugott fel a harangszó s boltozatai alól a zsolozsma, a zsoldár az egek urához.

A község egyik oldalán volt az egykori földes urnak, nemes és nemzetes vámosi és lángosi Lángossy Mihálynak udvarháza. Ez az udvarház valamikor ragyogó kastélynak is beillett s falait ma már csak a reája felfutó szederindák, vadszőlők s örökzöldek dus lombozatai takargatták. Egyébként akkor már a régi magyar középosztály egykori oszlopai, a nemzetes urak a végnapjaikat éltek. Talán vámosi és lángosi Lángossy Mihály ur volt köztük a legutolsó, aki szinte kikiváncozott már ebből az uj, szerinte nem neki való világrendből, de mig az ily kikiváncozás teljesülésbe megy vala, addig legalább kedélyesen tölté el napjait, bár — nem tagadhatni — néha az aggodalmak sötét felhője ott lebegett szép magas, de már fehér fűrtökkel beárnyalt homlokán. Nagy vagyona még megvolt, de örökölt és újabb adósságokkal tulterhelve. Az uradalmi erdőkben már nem neki szólt a madár s a hatalmas tölgyeket, fenyőket, cserfákat, bükköket a fejsze nem az ő, de mások, a hitelezők számára dönté ki tövéből. Az udvarház is megvolt, de félig romba dőlve. Tudta, érezte, hogy immár alig mondhat valamit magáénak mást, mint azokat a sirboltozatokat ott a temetőben, melyekbe hadverő ősei kedves lovaikkal együtt temetkezének. És ilyenkor eszébe jutott bánatos

hitvese s egy fia, Zoltán, aki távol van most tőle s olyan mesterséget tanul Budapesten, majd meg a külföldön, ami az ő véleménye szerint nem is való urnak: a mérnökséget, annak minden szakbéli tudását. Az öreg Lángossy jobb szerette volna, ha fia jogász lesz és visszapöröli mindama földeket, vagy dominiumokat, melyeket már apái vagy zálogba adtak, vagy elcsereberéltek. De hát nem így történt s néha ez is busította. A bánatnak pedig vigasztalás csak az orvossága. S a bánatos embert, hát mi vigasztalja? Egy-egy pohár jó bor, meg néha egy nóta cigány vonójából.

Ime, most is ott ül nemzetes Lángossy Mihály ur a nagy ambituson, a kerek asztal mellett, amerre a nagy körtefa veti be árnyékát. Az asztalon kancsóokban vén borok, a kancsók mellett poharak s a poharakhoz közel a nemzetes uron kívül más urak sziesztálnak. A falu jegyzője, Kemény István uram, a két tanító, Dénes Antal uram és Fa Gábor uram s a nemzetes uram ispánja, aki egyszersmind pince-mester és még sok — minden egyéb is — Fejér János uram. Szép, csendesén isznak, kvaterkáznak, közben egy-egy tréfás dolgot mondva, hogy elüzzék a felhőt a nemzetes urnak homlokáról. Hogy hát a pándiak hogy is jártak a farkaslövessel. Hát az erdő alatt egy nagy állatot lőttek. Azt hitték, hogy toportyánféreg, em-

brevő farkas. Lehúzták a bőrét és bevitték a főszolgabíró elébe, hogy legyen dicsőségük és hogy ami dukál a farkasfogásért, a jutalmat megkapják. Hát amint a főbíró az állatbőrre tekint, de szörnyű haragba jő s rátoporzékol ám a jó pándiakra:

— Hát kendtek, hogy merték lelőni az agárkutyámat?!

A pándiak ugyanis sem agarat, sem farkast eddig még nem láttak, azért nézték a szolgabíró agarát farkasnak s lötték meg tomporon s kokányolták agyon. Jutalmat nem kaptak, de birságot igen. Azóta ne kérdezze senki meg a pándiaktól:

— Hát kendtek mikor is mennek el farkasra vadászni? mert ellátják a baját.

A nemzetes urnak a gazdaasszonya, Náncsi néni — aki nagy, heves perszóna — szintén pándi termés. Neki is elmondják a dolgot, mire az nagy haraggal vágja be a konyhaajtót.

Lett erre kacagás. A nemzetes urnak még a könnyei is hulltak a nagy nevetéstől. A nemzetes asszonynak — aki a kertben sétálva figyelé a dolgot — bánatos arcára szinte mosoly tévedt.

Igy mult lassan az est. Beszéltek az ország dolgáról, mely oly sötét volt, nehéz volt. A lelketlen, hazátlan nemzetközi szociáldemokrata izgatók mind szélesebb körökben izgatják s tántorítják meg a tudatlan népet. A legfőbb törekvésük ma is, hogy a kis-s középbirtokost a rom-

lásba kergessék, ami igen sok helyütt sikerült is nekik. S mi lett az eredmény? A kis- és közép-birtok a velük cimboráló bevándorlott, idegen elem birtokába jutott. Az egymást felváltó sztrájkokkal emelik az ipari termékek, sőt az élelmickek árát is. A nyomor nap-nap után óriás arányokban terjed. A hazaszeretet tüzet oltogatják a lelkekből s a szegény népet megfosztják a vallás szigorától. A haza ellenségeivel cimborálnak össze a nemzet megrontására s a magyar faj kipusztítására. És ez a mozgalom áradatként terjed. Benne sínylik már a félországban népe s nincs ki megállítsa!

— Dehogyan sincs — szólta Kemény István jegyző. Hát Lángos községbe ez a pusztító járvány miért nem teszi be a lábát? Bakony nagy ipartelepei, gyárai nem is annyira a munkától, mint inkább a nemzetközi hazátlanok vad izgatásaitól zúgnak. De hozzánk nem hallatszik el az a morajlás. Megállítja itt a határnál hazafias szövetkezeteink ereje. A fogyasztási, az értékesítési, a birtokszerzési s a hitelszövetkezeti szövetkezeteké, mely takarékosan teszi ezt a népet, jó módot s meglegedettséget teremt számára s így immunisá teszi a hazaáruló izgatások ellen. És így van ez mindenütt, ahol a községek, városok közterén ott áll a nagy magyar főúr, a magyar szövetkezetek lánglelkű apostolának, megteremtőjének, a félszázad előtt megdicsőült gróf Károlyi Sándornak a

szobra, hirdetve, hogy a *szövetkezésben van a nemzet ereje*. És a nagy, nehéz küzdelmek közepe, a társadalmi átalakulások e nagy viharában már is látjuk, érezzük, hogy ez az erő fogja legyőzni, kiirtani Árpádnak földjéből a nemzetközi demagógia ámitásait, néprontó maszlagát. Mert ez az erő az anyagi boldogulás, az erkölcsi függetlenség s az önzés nélküli hazaszeretet ereje. Áldassék azok emlékezete, akik egy félszázad előtt cselekedetekkel, szóval vagy írásban elvetették a népnek lelkében ez erő, a nemzeti magyar szövetkezéseknek magvait.

A poharak összecsendültek :

— Áldassék szent emlékezetük!

Akkor már alkonyodott. A nemzeti ur agyát a visszaemlékezés gondolatai foglalták el. Azokról a százasztendőnél is régibb időkről, mikor megzendült a költő riadója :

Talpra magyar,
Hi a haza!
Itt az idő,
Most vagy soha!

Mikor mindenki áldozott a hazáért. Vért, vagyont. Az ő ősei is életüket s nagy dominiumokat. Mikor azután a hazaszeretet jutalma vérpad lett. De a vértanuk vére a nemzet boldogulásának áldozatává változott. Kibékült király és nemzet együtt munkálkodtak az ország javán. S amit alkottak, a hazaszeretet, a munka alkotásait

most egy nemzetközi feregcsoport rágja már vagy félszáz esztendőnél több idő óta s akarja szétmorzsolni. Rombol anélkül, hogy alkotni is tudna. A magyar ősök csontjait kihányja sirjaikból s gunyt üz nemzeti oltárainkból, szent hagyományainkból. S hogy ő neki azt végig kell néznie anyagi romlásával együtt s nem érheti meg azt az időt, mikor majd hazájában ismét ur lesz a magyar, a magyar eszme és nemzeti gondolat! Agyába vér futott, de azután lecsendesült s megnyugodva mondá, szinte úgy suttozva magában:

— Megéri a fiam!

A poharak ismét összecsendültek s egy régi dal hangzott fel Dénes kántor ajkán:

Fölfelé megy borban a gyöngy,
 Jól teszi,
 Tőle senki e jogát el
 Nem veszi.
 Törjön is fel ég felé az,
 Ami gyöngy,
 Hadd maradjon gyáva földön
 A göröngy.

A nóta szavát, dallamát elnyelte a Bakonyerdő zugása, a Balaton ide is elhangzó morajlása.

II.

A kincskeresés.

Nemes Veszprém vármegye és a pápai grófok levéltárában van egy régi pergamentes irás, mely fölötté izgalmas dolgokat tartalmaz, lévén benne rengeteg arany- és ezüstkincsről szó, mely ott vagyon elrejtve a Bakonyerdő egyik elhagyott, mélységes kutjában. Amint a pergamentra lett, szép gömbölyű betűs, latinnyelvű irás elmondja, a dolog akkor történt, több száz évek előtt, mikor a törökök a Dunántúlt egész Győr városáig elfoglalták. A római császár, egyben magyar király serege menekült a hatalmas, győzedelemittas török horda elől s ha már ütközetet ütközetre vesztett, az volt a főgondja, hogy a hadikincstárt valahogy megmentse. Ez a hadikincstár áll vala pediglen négy szekér arany és ezüst vert pénzekből, ami kitett vala közel négy vagy öt millió pengő forintokat. Nagy pénz ma is, de óriási nagy pénz abban az időben. A négy kincses szekér menekülése akkor a Bakony szinte áthatolhatlan rengetegén lehetetlenség számba ment, a török pedig ott volt a sereg nyomában. A császár hadvezére ekkor gondolt egyet. El kell rejteni a pogány elől a tábori kincset. El egy olyan helyre, ahol ne is sejtse, nehogy megtalálja. Végre is találtak egy ilyen helyet. Az őserdő egyik hegyének oldalán volt egy elhagyott,

mélységes kut. Ki ásta, mikor ásták, azt senki sem tudta, de nem is kutatták. Csak annyi bizonyos, hogy nagyon mély lehetett, mert a beledobott kavics csak percek multán hullott koppánással a sziklafenekére. Hát ebbe a kutba borították bele a négy szekérderékra való hadi kincset. Azután a kutat telehányták kővel. Mikor ez megtörtént, akkor a császári tiszt urak — már aki értett hozzá — szép mappát rajzoltak le a nevezetes helyről. Még azt is megírták, hogy három óriási cserfa árnyában van a kincsrejtő mély kut és arról a helyről el lehet látni a Balaton vizére, a kenesei partra, oda, ahol a giligói homokhegyek vannak. A császári vitézek, tiszt urak akkor úgy gondolták, hogy majd ha hamarosan kiverik a pogányt, akkor kiássák a rengeteg kincset. Hanem ebből semmi sem lett. A török százötven esztendeig maradt urnak ekkor az országban. Akik a kincset elásták, azokat vagy sorra levágták a csatározásokban, vagy a maguk nyavalyájában haltak meg. Hanem az irás megmaradt a kincsről s a kincs is a rejtelmes kutban.

A XIX. században a pápai gróf s a vármegye engedelmevel egész faluk népe kereste, kutatta ezt a kincset rejtő vak-kutat. Hiába, soha nem találták. A három óriási cserfa, mely jelezte, elkorhadt már régen. A kövek mind behomokosodtak, vagy begyepesedtek. Odalent a mélyben

az aranyra, ezüstre a földalatti manók s a kis gonosz törpék de nagyon vigyáztak. Hajh, nem lehetett ahhoz hozzáférni. Fel is hagytak azután sokára a meddő kutatással.

Nemzetes Lángossy Mihály uramat — mint már említettük — az őseitől hagyott s maga által is bizony szaporított adósságaiért élemedett korában a hitelezők nagyon, de nagyon szorongatták. Különösen a pápai Izsák s a veszprémi Jónás. Mind a kettő korának legnagyobb, legveszedelmesebb uzsorása vala, különben sógorok. Az előbbi fűszerkereskedéssel, az utóbbi ecetgyártással leplezte uzsoraüzleteit. Ezeknek az üzleteknek ténybeli végrehajtója a pápai Izsák volt. Alázatos, sunyi, vöröshaju ember. A felesége, Fáni, nagyon szép asszony volt. A nagy kék szemével megvette már azt az embert, aki hozzájuk fordult kölcsönpénzért. Pedig sokan fordultak hozzájuk. Az Izsák zsebében volt akkor már vagy tiz falu népe. Jónás csak olyan csendes társ volt, aki azonban az üzletekből kivette a részét. Közbecsült embernek tartották, akinek az volt a feladata, hogy ha Izsák bajba jutott a nagy percentek miatt, hát összeköttetései révén valahogy kivágja a hinárból. Ez gyakran sikerült is, de azért Izsák gyakorta megülte a bíróság börtönét. De a vagyona Jónáséval együtt nőtt, egyre növekedett. Az ország más részén szereztek maguknak egész nagy uradalma-

kat. És csodálatos dolog, hogy míg a szociáldemokrata izgatók a birtokososztálynak hadat üzentek, addig a két uzsorást s a velük hason-szőrüeket nemhogy nem támadták, sőt cimboráltak velük. Hogyne, hiszen egy malomban öröltek, egy célra dolgoztak a magyar kis- és középbirtokos-osztály tönkretételére. Nos hát, mint említettük, Jónás és Izsák szorongatták leginkább Lángossy Mihály nemzetes uramat. Már a végrehajtatásnál tartottak, mivel nézetük szerint a Lángossy-birtok már az ő részükre teljesen megérett.

A Lángossy-birtok pedig vala körülbelül másfélezer holdas. Az igaz, ebből csak mintegy négyszáz hold termő — szántó, kaszáló, szőlő — a többi legelő, őserdő. Hanem szép birtok volt. Igaz, most már kissé elhanyagolt állapotban, a községbeli népnek feléből, harmadából kiadva. S ez a nép úgy is gondolkodott, hogy ha csakugyan kilicítálják örökéből a nemzetes urat, hát szövetkezeti uton ő tartja meg a birtokát, de halálós hótáig annak élvezetében hagyja azért a sok vett jókért, amiket a nemzetes ur familiája már apáikkal is cselekedett. Ebben az irányban befolyásolták a népet a falu két papja, a tanítók, a jegyző.

Tudvalevő dolog, hogy a megszorított, kétségbeesésben lévő ember mindenhez kap, mint a vizbefuló, még a szalmaszálhoz is. Nagy töpren-

gésében Lángossy Mihály uramnak is eszébe jutott valami. A több száz évek előtt elásott hadikincs. Azt a bogarat vette a fejébe, hogy az az ő birtokán van elásva. Ha ő azt megtalálná? Vége lenne minden bűnnek, bajnak, szorongattatásnak. Ez idő óta egész napokon át az erdejét bujta. Kereste a három óriási cserfát, de azt már nem találta. Nagy sziklarakásokat talált olyan helyeken is, ahonnét a Balatonra, éppen a kenesi partra, éppen a Giligó hegyére el lehetett látni. Ilyenkor a botjával a sziklás földre ütött:

— Itt van a római császár hadikincse elásva!

A jegyző, a tanító, a kántor nevettek. Néha néha fel is sóhajtottak:

— Szegény nemzetes ur, már megzavarodott!

Hanem Lángossy Mihály uram nem vette tréfára a dolgot. Nagy titkon, hogy senki, még a hitestársa, a nemzetes asszony, kajári Kajáry Erzsébet sem tudta, felutazott egy nap Budapestre s még aznap vissza is ért az akkori gyors közlekedéssel. Ez a rövid idő pedig ép elég volt arra, hogy a magával vitt családi ékszereket mind zálogba tegye. Az ezekre kapott pénzen azután megkezdé a nagy kincskeresést. Valami fanatikus hit volt benne, hogy reményében nem fog most csalódni.

Az emberek a fejüket csóválták. Fejér ispán uram megesküdött, hogy örömeiben azonnal felakasztja magát a legmagasabb hegyen a legma-

gasabb fára, ha a római császár kincsét a Lángossy-funduson kiássák. Pedig nehéz lett volna, hajh, neki meghalni. Valakit itt kellett volna hagynia. A leányát, az ő Ninuskáját. A vidék legszebbik, barnaszemű, szép fekete haju, sugár virágszálát. Hanem a kincsásás azért megkezdődött. Minden «jeles» helyen ötven-hatvan ember furómasinákkal, ásóval, kötőrő vágókkal, robbantószerekkel dolgozott napestig. Sok helyen oly mélyre hatoltak, hogy valami fekete sziklafele, majd víz jött a földnek mélyéből. Volt, aki esküdözött is már, hogy a sok aranyat, ezüstöt a víz alatt ott látta csillogni. Itt aztán a vizet szivattyúzták, de mire a fenékre értek, nem volt akkor ott már egy árva garas sem. A babonás nép azt mondta, hogy a földalatti manók még mélyebbre vitték. Lángossy Mihály urat mindez nem csüggeszté, kivált mióta azt vette észre, hogy eddig ezen a vidéken nem járt, idegen emberek is figyelemmel kísérték a dolgát. A mélységekből kiásott földet, sziklát, fekete kődarabokat vizsgálták, szaglászták. Azt mondták, az akkor már világfürdővé lett Balatonfüredről vetődé- nek, angolok volnának. Akkor már vagy husz hatalmas mélyedés volt ásva, szakgatva, robbantva.

Mindenik mélyéből hatalmas fekete kőzetek kerültek földszinre. De ki gondolt most erre, mikor mindenki szinte égő lázzal a vert aranyat

s ezüstöt kereste. A pénz pedig fogyott s egyszer azután végképen elfogyott a nemzeti ur pénze, a kincs meg nem volt meg. A remény is elszállt, hogy valaha fölszínre kerüljön. A munkát félbe kellett hagyni. Nemzeti Lángossy Mihály ur, ha lehetett még öregebbé lett. Álmatlan éjszakák ráncokat vontak az arcára, magas homlokára. Csak hitvestársa, a szomorú, de éltes korában is szép matrona, a nemzeti asszony, Erzsébet, csak az vigasztalta:

— Ne eméssze magát, én édes, jó uram! Azért csak megélünk. Emberré lesz Zoltán, a mi fiunk. Addig pénzé teszünk mindent. A familia-ékszer. A Lángossyakét, a Kajáriakét s azért azután bérbe vesszük az udvarházunkat, hozzá egy kis földet s dolgozunk, megélünk, amíg elföldelnek ösapaink mellé. A nemzeti asszony könnyeit elfojtá.

A nemzeti urnak egy mély sóhaj hörgött ki melléből:

— Szegény feleségem! Ha tudnád! A családi ékszer? Zálogban egy szálíg.

Jónás és Izsák, meg a takarékpénztárak pedig már nem vártak. Az árverés napját kitűzték, a Lángossy-házra, birtokra s ingókra-bingókra. A nemzeti ur próbált, próbálkozott, de nem kapott sem pénzt, sem halasztást. Beleenyugodott hát a változhatatlanba. A feleségét, a nemzeti asszonyt erre a szomorú időre felküldte Budára az egy nővéréhez, Lángossy Klárához,

aki a dús gazdag báró Diener Miksa császári és királyi nyugalmazott tábornoknak volt a felesége, de akinek segítségét igénybevenni mindenkor tiltotta nemes büszkesége.

Az árverést megelőző napon nemzeti Lángossy Mihály ur — külsőleg úgy látszott — szörnyen jókedvű volt, mint aki mindennel leszámolt s mint akinek teljesen rendben van szénája. Vendégeket hívott. A két lelkészt, a jegyzőt, a tanítókat. Még cigányt is rendelt a közeli városból. Az ispánnal, Fejér János urral esapra verette a legjobb borát rejtő ötakós hordókat. Az ispán sóhajtozott:

— Ezt még soh'sem tette! Most már igazán az utoljára járja. Mehetünk koldulni.

A nemzeti ur pedig a cselédjeit is mind-mind vendégelte. A Náncsi néniék akkora könnyek hullottak szeméből, mint egy-egy mogyoró. A plébános, tiszteletes, a jegyző szeretett volna megszólalni:

— Nemzeti jó uram! Minek ez a nagy vigasság! A szövetkezetünk megveszi a földjét, udvarházát s itt marad bent holtig!

De nem szóltak. Valami elnyomta szavukat. Lángossy Mihály ur pedig intett a cigánynak, hogy valami régít, hogy vidámat huzzon.

De azért vidámság nem jött a lelkekbe, szemekbe. A cigány vonója is szomorura tévedt:

Fogd meg pajtás a vasvesszőt,
 Verd meg vele a temetőt,
 Mert nem kedvez semmi épnék,
 Semmi szépnek.

Könnyezott szemekkel, lehajtott fejjel, nagy
 halkan utána dalolták:

Mert nem kedvez semmi épnék,
 Semmi szépnek.

A szomoruan vig napra ráborult az alkony.
 Ott fönt az égen fellegek borongtak s néha egy-
 egy esőcsepp is hullott. Csak ott kelet felől,
 a Balaton felől kélt valami fény fel. Talán a
 csillagoknak fénye, talán jobb jövő reménye?

Azon az éjszakán nem aludt ki a világitás a
 nemzeti ur dolgozószobájában. Ejjélig föl és alá
 sétált, néha odatapasztva a kezét forró, izzó hom-
 lokára. Éjjél után lehiggadt az a lázas vére. Leve-
 let irt, hármát. Az egyik szólt a nővérének, báró
 Diener Miksáné, vámosi és lángossi Lángossy
 Klára urasszonynak. Hangzott az ilyképen:

Kedves hugom Klára!

Amíg éltem, soha kérő szóval hozzád nem for-
 dultam. Egy nagy világ választott el engem az
 uradtól. Én a hazámat szerettem. Ő más érdeket
 szolgált s bolond ábrándképnek tartotta a hitet, a
 rajongást, mely odaköti a magyart az ősei vérével
 megszentelt rögökhöz, ősi szabadsághoz, az alkot-
 mányához. De most már nem vitatkozom többé.
 Ezért a hitért, rajongásért áldoztam fel mindent s

most ebben halok meg. Mert mire e sorokat kezeidhez veszed, én nem élek többé. Azért, amit az élő nem tett, hallgasd meg kérését az őseinkhez tértnék. A vérem a te véred. Erre hivatkozom. Ez nem válhatik vízzé. Ne feledkezzél meg szegény jó hitvesemről, Erzsébetemről, amig Zoltán fiam nem foghatja pártját.

Szerető testvéred

Lángossy Mihály, m. p.

A második levél szólott a fiának:

Kedves fiam Zoltán!

Messze utra megyek, honnét nincsen visszatérés. Szegényül hagylok itt, de vigasztal, hogy te erős vagy. Most látom, hogy bölcsen teszed, hogy okos, kenyérkereső pályának indultál. Ha a szegény anyád tuléli e csapást, dolgozz ő érette. A te jó lelked aranyozza be néki utolsó napjait. A hazát s ezt a szegény magyar népet meg el ne hagyd, ne feledd, de soha. Nekem meg bocsáss meg.

Szerető apád

Mihály.

A harmadik levél szólott a hitvesének és csak ennyi vala:

Kedves Erzsébetem!

Én őrző angyalom!

Bocsáss meg. Ott fenn találkozunk. A viszontlátásra!

Mihályod.

Ekkor, mint hogyha megkönnyebbült volna. Néhányszor fel és alá járkált, azután megnézte

elefántesontagyú forgópisztolyát, melyet újra töltött. S azután lefeküdt s aludt oly nyugodtan, hogy reggel Fejér ispán uram alig tudta fölverni.

— Nemzetes, nagy uram! Vendégek érkeztek. Az ámbituson várják.

— Ahá, licitálni! De jókor felkeltek.

Kínáld csak meg őket egy pohár szilvapálinkával. Mindjárt köztük leszek.

És Lángossy Mihály ur olyan nyugodtsággal öltözött, mint hogyha nem is ő volna az az ember, aki megfogadta s aki be is tartja, hogy mire a végrehajtó a «harmadszort» kiáltja, egy megváltozott golyót röpít a szíve közepébe.

Készen volt, kimént a vendégek elébe. A három angol volt, aki a kincsásást eddig is figyelemmel kísérte s a szomszéd városból a királyi közjegyző.

Köszöntötte őket. Az angolok bemutatták magukat.

Wellesley-Tudor Pole mondotta az egyik — egy angol bányavállalkozó társaság igazgatója. A másik két ur bányamérnök.

— Árverezni jöttek az urak? — kérdezte Lángossy.

— Ah, nem — szólt az angol. — Lángossy ur megtalálta a kincset, amit kerestt s mi azt akarjuk most öntől megvenni. — S mosolyogva tette hozzá:

— Mi üzletet kötni jöttünk önnel, uram.

Lángossy Mihálynak az agyába futott föl a vére. Egy kissé megszédült. Érezte, hogy itt valami nagy dolog történik. Valami fordulat az ő s övéi életében. Csak úgy szótagolta:

— Nem értem egészen.

— Én megmagyarázom kedves Mihály bátyám — szólott a közjegyző. — Ezek az urak itt a bátyám ásatásaiból s a maguk kutatásai alapján meggyőződtek arról, hogy a Lángossy-birtok mélyén hatalmas, elsőminőségű kőszénréteg van. Minőség dolgában különb a porosz kőszénénél. Ezt a szenet akarnák most kedves urambátyámtól kiaknázás céljából megvenni.

— Késő — szólta a nemzeti ur — talán még két óra s nem lesz enyém ez a birtok.

— Addig még a kigyelmedé urambátyám és ha megegyezhetnek, nem lesz itt ma licitáció.

Erre a feltevésre egy nagy sóhaj tört ki Lángossy nemzeti uramnak lelkéből, a szót pedig most már az angol Wellesley vette át. Röviden elmondta, hogy Magyarország most van az iparfejlődés leglázásabb szakában. Gyárak gyárak után épülnek, hogy a magyar föld nyersterményét magyar földön dolgozzák fel. Ehhez pedig szén kell, nagyon sok szén, amit a meglévő bányák nem tudnak előteremteni. A véletlen s Lángossy ur kutatása őket most egy ilyen hatalmas

széntelep megismeréséhez juttatta. Ők üzletemberek, maguk is nyerni akarnak. Hogy a bányát üzemképesé tegyék, ahhoz rengeteg befektetés szükséges. Azért, bárhogya számítják, nem adhatnak a kiaknázandó szén métermázsájáért Lángossy Mihály uramnak többet nyolc fillérrél.

— Nyolc fillér! — s a nemzetes urnak elborult az arca.

Az angol mosolygott:

— Nem soknak látszik ez az összeg, mondá, de valójában mégis szép pénz. Mi különben hajlandók vagyunk, ha most az egyezés létrejön, a kiaknázandó szén vételári előlegéül *kétszázezer koronát* Lángossy Mihály urnak ezennel átadni.

A nemzetes urat erre már elhagyta a nagy hidegvére. Félve szólt:

— Tréfálnak az urak velem? Hiszen kétszázezer korona áru szén nyolc fillérjével kitesz... kitesz...

— Huszonötmillió métermázsa szenet — mondá nyugodtan az angol.

— És van annyi az én birtokom alatt?

— Talán tizszer, vagy többször annyi. De tessék nyugodtan lenni. A többletet majd fizetjük. Ha pedig nem lenne annyi, hát mi veszitünk.

Fejér János ispán uram odasompolygott a gazdája háta mögé s a fülébe sugta:

— Nemzetes nagy uram, kösse meg az alkut, de hamarost. El ne szalajtsa az angliust, mert

mindjárt itt lesz az Izsák, meg a Jónás, meg a végrehajtó! Azután kiment a konyhába, a sapkáját a földhöz vágta s átölelve Náncsi nénit, azt minden kézzelfogható tiltakozása dacára elkezdé, de nagyon csókolni. Az pedig sikolta, de szörnyen.

— Jézusom, el ne hagyj! Az ispán megbolondult.

— Nem kedves Náncsi néném — mondotta az ispán — még most nem egészen. Csak siesen, süssön — mi az Isten csodát is, áhá, megvan — beefsteaket, magyarul büftököt. Én szaladok a pincébe fürediért, somlaiért, tokajiért.

— Bizony megbolondult — mondá Náncsi néni — de azért megértve, hogy a különös urak alighanem megéheztek, gyorsan levágatta néhány kappanynak, csirkének a nyakát. Nemsokára kellemes pecsenye illat áradt a konyhából. A cselédeányok — Zsuzsi, meg a Kati — gyorsan teritettek. Fejér ispán ur a borokat szállítá a pince torkából.

Ezalatt pedig a királyi közjegyző az angol urakkal s Lángossy Mihály nemzeti urammal a szerződést nyélbe is ütötte. Eszerint a Lángossy Mihály ur másfélezer holdnyi földje alatt a köszénaknázás joga az angol társaságé, mely minden kiaknázott métermázsa szénért fizet nyolc fillért. Lángossy Mihály ur csak azokat a földrészeket használhatja, melyek kiaknázásra időközönként

még ki nem jelöltetnek vagy már kiaknáztattak. Vételár előlegül pedig Wellesley Tudor Pole ur, mint társasági megbizott azonnal át ad Lángossy Mihály urnak kétszázezer koronákat.

Fejér ispán uram összeütötte a bokáját:

— No, ma az Izsák, meg a Jónás megverődik.

— A hajuk szálának sem szabad meggörbülni — mondotta feddőleg a nemzetes ur. — A magyarok Istene nem azért könyörült ma rajtunk.

— Én nem bántom őket a kis ujammal sem — mondá az ispán ur s egyet hunyorított a jobbik szemével.

Az urak reggelihez ültek s nem győzték dicserni Náncsi asszony főztét. Ahogy elbucsuztak, az automobil elröpíté őket. A nemzetes ur a jegyzőt még visszatartotta.

Nemsokára új vendégek jöttek. A bírósági végrehajtó az irnokával s a takarékpénztári ügyész. Izsák és Jónás hitelező urak a fiskálisukkal, dr. Kék Samuval. Jött a két lelkész, a jegyző, tanítók, mint a helyi szövetkezeteknek az igazgatósága.

Nemzetes Lángossy Mihály ur kezét fogott az ügyésszel, a végrehajtóval, az alázatosan bokoló, hajlongó Jónás és Izsák elől pedig hirtelen hátra tette kezét. A két pióca összenézett s valami gyűlöletteljes fény villant a szemükben.

— Hm, még most is büszke! De majd alább hagyja.

A végrehajtó tisztességtudással kérdezte:

— Nemzetes Lángossy Mihály ur, kezdetjük?

— Kezdetik — szólt nagy hidegen a nemzetes ur, miközben az ispán haragos szemével Jónást és Izsákot majd keresztül döfte.

A végrehajtó felolvasta az árverést elrendelő bírósági végzést, ezután felszólította a nemzetes urat, hogy hajlandó-e a felsorolt s törvényesen megállapított követeléseket s azok járulékait kifizetni?

— Hajlandó vagyok! Fizetek! — szólt Lángossy Mihály ur erőteljes hangon.

Jónás és Izsák hirtelen lábujjhegyre állottak. Minthogy ha tán nem jól is hallották volna, a kezeiket a fülük mögé tarták. Az ispán ur ezt már nem állhatá. Tompa, mérges hangon dörögte fülükbe:

— No nem halljátok? Fizet!

— Nü?! Füzet? — mondá Izsák s Jónás, miközben egymásra meredtek. A végrehajtó pedig szépen felsorolá a követeléseket. A nemzetes ur elővette nagy bugyellárisát. Kivette abból a kétszázezer koronát. Izsák és Jónás majd kőbálványnyá váltak. Azután amint felsorolták az egyes követeléseket, nyugta mellett sorra kifizette.

— Végeztünk! — szólt a végrehajtó. Jónás és Izsák az udvarból szépen kivonultak, visszavissza nézve, ne hogy az ispán ur a kutyákat a

láncról utánuk eressze. Amint mentek vala, hevesen beszéltek, szinte összevesztek:

— Hát volt pénze! — mond Izsák.

— Még nem köllött volna bántani — vélekedett Jónás — akkor az a pénz is, meg végre a föld is hozzánk jutott volna, de te nagy számár vagy Izsák!

Mivel a vonat még vagy két óra múlva indult a határból, a két hitelező bement az állomás melletti borházba. Az ispán észrevette s elizent Vajda Kricsinek, hogy Jónás és Izsák hol tanyáznak. Ez a Vajda Kricsi nevezetes férfiú. Ismeri két vármegye népe, mint a mult idők késő maradványát. A vagyonából szintén Izsák és Jónás emelte ki s azóta irnok itt a község-házánál, egyébként — bár a jónak sem a megvetője — becsülettel végezi a dolgát. Ahogy meghallotta, hogy Jónás és Izsák urak hol szórakoznak, ő is utánuk, a csárdába indult, de magával vitte az öreg Truczkaik cimbalmost, a vén cimbalmával. A csárdában Jónás és Izsák urak nagy tisztességtudással köszönték:

— Jónapot kívánunk nagyságos Kricsi ur! Hogy és mint szolgál a kedves egészsége?

Adj Isten! — szólta Kricsi. — Jól. Ma mulateunk is. Koresmáros! Három üveg sillert!

A koresmáros hozott három üvegekkel. Kettőt Kristóf ur Jónás és Izsák ur elé tett:

— Igyatok!

— Köszönjük nagyságos Kricsi ur! Részünk-ről nem kérünk!

— Iszol, vagy beléd öntöm — szólt haraggal Kristóf, mire azután azok, mit tehettek, ittak. — Hisz ugy sem fizetik. Kricsi meg odaszólt most már a cimbalposnak:

— Te meg cigány verd rá!

Az elkezdte pengetni azt a nótát:

Csicseri borsó, vad lencse,
Feketeszemü menyecske.

— Hejh, de kutya kedvem van! — rikkantotta Kristóf ur — most táncoljon, aki itt van földél alatt!

A korcsmáros ismerte már a dörgést, beintette a feleségét s azzal elkezdte járni a gyors csárdást. Jónás és Izsák azonban semmi hajlandóságot nem mutattak a táncra. Kristóf ur rájuk rivalt:

— No mért nem táncoltok?! Én fizetem az árát — s ezzel a padot kirántotta alóluk. A két ur erre mit tehetett volna, miután a szökés lehetlenségét belátta, szintén elkezdett táncolni, de gyorsan.

— Tyuhaj! — kiáltá Kricsi ur, miközben ugy intézte a dolgát, hogy a botjának fokosos végével hol Jónásnak, hol Izsáknak ballábára koppintott, ami miatt ezek azután kénytelenek voltak csak féllábon járni. Így ment ez vagy egy óráig gyorsabban, gyorsabban. A két üzletember

már alig lélezgett, csuromviz izzadt lett. Ekkor a megérkezett vonat füttentett. Kristóf ur kinyitotta a koresma ajtaját. Jónás ur s Izsák ur rohantak ki az állomásra. A csárdásba különben úgy belejöttek, hogy jegyváltáskor is, meg a vasuti kocsiban is egyre csak azt járták.

Ezután Kricsi ur a Lángossy-udvarházhoz sétált. A jó hír hallatára ott volt akkor már a fél falu népe. Ekkor már tudva volt, hogy a Gazdakör s az Ifjusági Egylet javára a mai szerencsés megszabadulás emlékezetére nemzeti Lángossy Mihály ur tizezer koronás alapítványt tett le, amit a közjegyző irásba is foglalt.

A környékbeli gyárak nemzetközi s hazát nem ismerő szociáldemokrata munkásai is tudták, hogy ma egy birtok kerül majd kótya-vetyére, egy magyar birtokos megy ma ismét tönkre. Azt hitték, hogy ez már meg is történt. Egy pár izgatónál vezetve, az alkony óráiban csapatostól jöttek a Lángossy-ház udvarára, hogy ezt az eseményt ott ünnepeljék meg. Gunyosan rákezdték a nemzetközi munkásinduló eme szövegére:

A gazdagoknak van hazájuk,
 Övék a hon, hegy s völgye mind...
 Mi építjük fel palotáját,
 Amelyről büszkén ránk tekint.
 Inség, nyomor velünk.
 De mi mind fölkelünk,
 Ki harera száll, hadd vesszen ő,
 Szabad lesz a jövő.

Ahogy elhallgatott a nemzetközi dal és néhány rekedt kiáltás, hogy: le a hazafikkal, a magas folyosóról nemzetes Lángossy Mihály ur kezdett el beszélni. Szemében szokatlan fény lobogott s a hangja érees volt, mintha az egész ember megifjodott volna. Így kezdte:

«Munkások! Ti temetni jöttetek egy magyar birtokost. Ti örülni jöttetek egy magyar birtok pusztulásán. Csalódtatok. Nem temetést, nem pusztulást találtatok itt, hanem föltámadást és ujjászületést!»

És mintha a jövőbe látna, csendült tovább érees hangja:

«Ti félrevezetettek, hazátlan sehonnaiak által elámitottak, harcot üzentek ennek a földnek, mely apáitok csontját rejti magában, a vallásos hitnek, mely vigaszt nyujt, még a legelhagyottabbnak is, a hazaszeretetnek, mely ezer évnél több idő óta föntartott e földön bennünket, a családi életnek, amely az emberi boldogság bölcsője, gyermeklelkünknek költészet. Jól van, legyen meg a nagy harc, a nagy összeütközés. Ha ti szövetkeztek, mi is szövetkezünk. Ha ti erkölczstelenségre, mi az erkölcz védelmére. Ha ti rombolásra, mi az alkotásra. Ha ti család ellen, mi a család mellett. Ha ti az Isten ellen, mi az Isten mellett. Ha ti a hazaárulásra, mi a hazaszeretetre.»

Az öreg nemzetes ur e szavaira a nemzetkö-
zieszintre szégyenkezve osontak szanaszét, az
egybesereglett lángosi nép ajkán pedig önkény-
telenül zendült meg a nemzeti szent imádság:

Isten áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel.
Nyujts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel.

III. Az új Budapest.

Budapest képe az utóbbi ötven esztendő alatt
nagyot változott. A régi külvárosi házak teljesen
eltűntek s ezek helyét hatalmas bérpaloták fog-
lalták el, itt-ott felhőkarcoló számba menő tiz-
tizenkételetes épületekkel. A környékbeli fal-
vak új utcák sorozatával mind összeforrottak
Budapesttel, mely most már nem tiz, hanem
husz városrészből, illetve kerületből állt, termé-
szetesen óriási területet foglalván el. A budai
lágymányosi részen a mű- és az új orvosi egye-
temnek modern palotái emelkedtek. Ez volt a
diák-negyed, tele étellel, az ifjú vidámság lelkes
lúktetésével. A Gellérthegy tetején «Nemzeti
Pantheon» hirdette Magyarország ezeréves mult-
ját s a magyar nemzet ezer esztendőös dicsősé-
gét. A vár alatti rész teljesen fürdővárossá ala-
kult. A gyógyhatású fürdők építészeti remek-

számba menő épületei, gyönyörű parkok platanjai, fenyvesei körül tekintettek szét.

A budai résznek különben volt még egy nevezetes városnegyede. Ez a «Szövetkezeti város». Szintén parkokkal árnyalt hatalmas épülettömbökkel. E városrész középpontján elterülő gyönyörű liget közepében impozáns ércszobor emelkedett. A magyar szövetkezetek megteremtőjének, atyjának, gróf Károlyi Sándornak szobra, körülvéve allegorikus szoborcsoportozatokkal, melyek a szövetkezeti eszme diadalát ábrázolták. De nemcsak ez az egy szobormű emelkedett itt ki a zöld lomboszatok közül. Itt voltak mindama nagyérdemű magyar vezérférfiak, politikusok, közgazdászok ércalakjai is, akik a múlt században, vagy a XX. század elején önzetlen haza- és fajszeretetük által indítatva, megteremtői voltak a magyar szövetkezeti életnek s így a nemzet anyagi jobblétének és erkölcsi függetlenségének. Az a nemes, kegyeletes gondolat, mely e szövetkezeti emlék-parkot megalkotá, nem feledkezett meg azokról sem, akik a vidék egyes részein teremtték meg a szövetkezeti eszmét. Ebben az időben az esztendőnek egy napját szövetkezeti ünnepnappá szentelte a hazafias kegyelet. Ezen a napon a székesfővárosba zarándokoltak az immár óriási táborrá szaporodott vidéki szövetkezetek küldöttei s letették kegyeletük koszoruját azoknak emlékjeleire, akik elsők voltak ez intéz-

ményeknek a megalapozásában, melyek a nagy gazdasági érdekharcok küzdelmében békés fegyverekkel, a szeretet, az összetartás, a társulás fegyvereivel biztosították a magyar népnek jobb, boldogabb gazdasági s így erkölestársadalmi jövőndőjét.

A nagy emlékparkot körülvéve, ott emelkedtek egymás mellett a hazafias szövetkezetek, egyesületek palotái. A palotasorok mögötti részt egész a Dunáig az annak partján létesített kikötő-partig a szövetkezeteknek óriási raktárai foglalták el, melyekben több ezer és ezer ember dolgozott az áruk beraktározásával és a vidéki szövetkezetek részére való szétküldésével.

Erős, mindeneket átható életforrongás lüktetett itt. Ez a városrész a nemzet szebb jövőndőjéért való küzdelemnek, munkának nagy, hatalmas temploma volt.

Budát Pesttel ezidőszerint nem kevesebb, mint tíz hid kötötte össze. A pesti oldal is természetesen nagy változáson ment keresztül. A villamos kocsik nemcsak az utcák földszintjén, hanem a föld alatt s emeletnyi magasságban, vasoszlopon futottak. De jelentkezett egy új közlekedési eszköz is: a kormányozható léghajó. Ha már a közlekedésről beszélünk, meg kell említenünk, hogy a magyar államvasutak nagy központi állomása, hatalmas összefutó sinhálózatával az egykori cinkotai határban volt. A nagy személyfor-

galmat a város belterületén, a központi állomással földalatti vasutak bonyolították le, melyeknek állomásai az egykori Ferenciek-terén és a husz külváros gócpontjain voltak.

A Városligeten messze túl a Dunából kiágazólag széles, hatalmas csatorna vonult el, mely egészen az egykori Erzsébetfalva soroksári holt Dunaáig hömpölygette habjait, mely összekötő ágot képezett a már szintén kiépült hatalmas Duna-Tisza közti csatornával, s melyen az apróbb s nagyobb járművek százai sűrögtek-futottak. A pesti oldalt körülölelő csatorna két oldalán is új palotaszzerű épületek s kereskedelmi házak emelkedtek, egymással vetélkedve az építészeti kivitelben.

Szóval, Budapest világváros lett. Nagygyá, széppé fejlődött, csak hogy nem volt többé a magyar nemzet szívének dobogása, általánosságban nem volt magyar főváros többé. Nemzetközi nagy város lett, melynek tulnyomó tömegéből hiányzott a magyar nemzeti érzés s ehelyett fészket rakott benne a hazát nem ismerő nemzetköziség. A nemzetközi szociáldemokrácia tévtanai is itt szedték még mindig áldozataikat leginkább a munkások közül, melyeknek egy hatalmas tábora különben már kezdett kijózanodni abból a hipnotikus álomból, melyekbe az őket megadóztató, kiszipolyozó, kizsaroló népámitók ringatták. Azok voltak ezek, akik belátták azt,

hogy mégis csak lealacsonyító, szégyenleni való állapot az, hogy, míg a francia vagy német szociálista — amellett, hogy anyagi jobblétéért küzd — franciának vagy németnek vallja magát s meghalni is képes hazájáért — addig a magyarországi szociálista megtagadja s elárulja hazáját s azt a földet, melyben apái és anyái csontjai porladoznak. A hazafias magyar néptanítói kar hadserege s a magyar szövetkezeti élet különösen a vidéken olyan becsületes hazafias munkás népet nevelt, úgy az ipari, mint a mezőgazdasági téren — nem zárva ugyan ki a lelkiismeretlen üzérkedés és kiszipolyozás elleni sztrájk jogosultságát — mely a hazafiatlan irányzat s a nemzeti ipar tönkretételét célzó általános sztrájkokat erősen akadályozza. Igaz ugyan, hogy a tehetetlenségnek ez az állapota a nemzetközi szociáldemokrata izgatókat ma már az anarchia szintén vörös zászlója alá sodorta, nem az elvi, hanem a gyakorlati romboló anarchia zászlaja alá, aminek nem egyszer tanujelét adták.

Nem volt jobb az állapot a felsőbb, ugynevezett művelt társadalmi osztályokban és a fővárosban. Igaz, itt volt egy erős s elég hatalmas csoport, melynek hazafisága, magyar nemzeti érzése megtörhetlen és bevehetetlen phallanx volt, de nagy általánosságban az igazi magyar hazafiasság zöme a vidéken, a Dunántul, az Alföld, a székelység kisebb-nagyobb városaiban, falvakban tanyá-

kon, pusztákon honolt. Budapest lakosságának többi része általában két részre volt osztható.

Az egyik nem törődött a hazafisággal, mert mindenekelőtt valónak tartotta az üzletet. A második rész ott trónolt a társadalom magaslataiban, türve ugyan, de lehetőleg kerülve a magyar érzésű előkelőségektől. Ez a rész valami hatalomnak vélt szolgálatot tenni, midőn lekicsinyelte a magyar hazafiságot s Magyarországot helyett egy tágabb területet tekintett hazájának.

Fölösleges talán mondani, hogy ez a két utóbbi társadalmi töredék itt a fővárosban kacérkodott a nemzetközi szociáldemokratákkal. Az egyik azért, hogy kegyeiket megnyerje, a másik azért, hogy alkalomadtán céljaira felhasználhassa őket.

Báró Diener Miksa nyugalmazott altábornagy és több magyarországi és ausztriai nagyobb földterületnek ura, az itt vázolt harmadik társadalmi réteghez tartozott. A magyar nyelvet folyékonyan beszélte, a magyar fajt szerette is, a magyar nemzeti érzés és magyar hazafiság azonban csak «schmarrn» volt előtte s ha a kardbojttjára nézett, csak mosolyogni tudott — enyhén mondva, szerinte — e korlátoltságon. Egykor tündöklő bájos felesége, a ma is szép vámossi és lángossi Lángossy Klára, valamikor ugyan minden asszonyi erejével más, magyar érzést óhajtott beleoltani, belelehelni daliás urába, de minden

törekvése hajótörést szenvedett a nyakas katonai akaraton.

Utóbb azután beletörődött a helyzetbe, sőt hosszú évekig távol idegenben, idegen környezetben élén, szinte önkénytelenül részese lett férje világnézetének. Gyermeük csak egy volt, Vilma bárókisasszony, aki most élte tizennyolc éves korának derüs, mosolygó napjait. A társaság becézett kedvence, elkényeztetett bálványa. Sajnos, ő is idegenben nevelkedvén s nemcsak ott, de otthoni környezetében is ugyanazon érzések gyökereztek meg lelkében, ami az édesapjában. A magyar dal nem hatotta meg, elmélázott a német nótán. A keringőt szerette, a csárdás elfárasztotta. Udvarlók vették körül, de ő nem igen méltatta figyelmére őket. De mégis, egy sugár magas növésű, dus fekete hajú, tüzes feketeszemű, szép göndör bajuszu fiatal ember mégis, ha eszébe jutott, valami különös érzés lüktetett szívében s vont a szelid pirba szép fehér orcáját. Ki volt ez az ifju? Egy magyar ifju, akivel Vilma báró kisasszony egykor együtt játszott a gyermekjátékait, aki ölében altatgatá egykor, aki ott a falun le-szedte neki a madárfészket a legsudarabb jegenye tetejéről s aki úgy vigyázott reá, mint a szeme világára.

De hajh, ennek a fiatalembernek olyan különös nézetei vannak. Már huszonnégyszáz éves és még mindig tanul, pedig már huszonnégy éves

korában az összes mérnöki tudományoknak ki-
tüntetett doktora volt. Most meg amerikai bányá-
tanulmányokra készül, hogy — úgy mondja —
egykor tapasztalatokkal megrakodva hasznára
lehesen magyar hazájának, magyar fájának,
nemzetének. Oh ez a csunya fiatal ember min-
denre gondol, arra az «izére», «hazára», a má-
sik valamire, «nemzetre», «fajra», csak reá,
Vilma báró kisasszonyra nem. Talán még azt
akarja ez a csunya fiatal ember, hogy ő is meg-
haljon vele azért a hazáért, vagy elbujjanak
ketten valami szénbánya üregébe dolgozni azért
a nemzetért. Nem, ezt ő nem teszi. Mert ő élni
akar. Inkább akkor a klagenfurti Beck Max fő-
hadnagynak lesz a felesége, aki olyan epedően
néz rá savószin szemével, de aki olyan elegán-
san járja a keringőt.

Hát ki az a magas, daliás, szép és mégis
csunya fiatal ember, aki Európa egyik legszebb
leánya kedvéért sem akar magyarból nemzet-
közivé lenni s a hazáért, nemzetéért való munká-
ról lemondani s aki mégis utjában van kla-
genfurti Beck Max főhadnagy ur terveinek?
Majd később megismerjük.

Báró Diener Miksa altábornagy urék budai
palotájában éppen valami estélyféle van. Ez a
palota nagy, ragyogó ablaksoraival és terraszá-
val a Dunára tekint alá, gyönyörű, elragadó ki-
látást nyújtva. A vendégek egy része már együtt

van, a másik rész most érkezik. Ott van már a többi egyenruha között klagenfurti Beck Max dragonyos főhadnagy ur is, erősen udvarolva Vilma bárókisasszonynak, akinek bűbájos arcán felejtí nem egyszer merengő szemeit. Egyszer egy egyszerű nevet jelent be az ajtónálló halkán. Nincs rangja se elől, se hátul, még csak főhadnagy sem. Ennyi az egész:

— Dr. Lángossy Zoltán mérnök.

Hanem ennek a névnek mégis hatása van. Amint kimondják, belép egy magas, erőteljes fiatal ember. A férfiszépségnek igazi típusa. Fehér-piros arcát sötétbarna szakáll köríti, fehér fogsorát takaró szabályos ajka fölött fekete bajusz kunkorodik.

Ez dr. Lángossy Zoltán mérnök ur, az utolsó nemzetes ur, nemes vámosi és lángossi Lángossy Mihály és hitestársa kajári Kajáry Erzsébet egyetlen fia. Klagenfurti Beck Max főhadnagy ur sajnosan tapasztalja, hogy mikor a civil fiatal ember belépett, Vilma bárókisasszony arca egy percere biborpirossá változott. Még sajnosabb körülmény, hogy a bárókisasszony teljesen elfeledkezve róla, felkél, ott hagyja őt s az érkező elé siet, megfogja, sőt két kezével megrázza annak mind a két kezét, azután azt mondja csengő, kacagó szép hangján:

— Szervusz! Szervusz! No megjöttél, te bujdosó bányarém?!

A bányarém pedig fölemeli azt a hófehér kis

kezet, mind a kettőt s mind a kettőre egy-egy csókot nyom ott az uri társaság szemeláttára. Vilma bárókisasszony azután apjához és anyjához siet a másik terembe s azoknak ujságolja sugárzó arccal:

— Megjött Zoltán!

Báró Dienerné Lángossy Klára altábornagyné az új vendég elé siet s miután gyönyörrel legeteti annak férfias arcán szemeit, azt mondja:

— Isten hozott, kedves öcsém!

Báró Diener Miksa altábornagy ur mindössze ennyit mond:

— Ah, Zoltán, a nagy hazafi!

Ezzel azután meg is volt mondva minden.

Eljött az alkonyat. Oh oly szépséges ez az esti halovány pirkadás innét a budai vár oldaláról. A behanyatló nap sugarai ott törnek darabokká a paloták, templomok aranyozástól izzó kupoláin s ott fürödnek meg a Dunának egymást ölelgető, csillogó, csobogó, bodros hullámain.

Vilma és Zoltán ott ülnek egymás mellett a terraszon, ahova az alkonyi szellő felhossa a zöldelő Dunapart, a Margitsziget rózsáinak, narciszáinak, liliomainak illatát. Alig zavarja őket valaki. Egyszer báró Diener altábornagy ur mégis kinéz a «gyerekek»-hez. A leányának puha, fehér arcát megsimogatja s Zoltántól mosolyogva, de mégis gunyval kérdi:

— Nos Zoltán öcsém! Még mindig a nagy

Magyarországról álmadozunk, melynek határát három tenger mossa?

— Arról *is* kedves urambátyám! — felelé Zoltán.

— Arról *is*? Hát még miről?

— Meg arról az időről, mikor a tábornokok, az aktivok és nyugalmazottak is mind-mind soviniszta magyarok lesznek.

Báró Diener altábornagy ur nagyot nevetett. Azután kissé komolyabb hangon mondá:

— Te javithatlan! Nem lehet belőled embert adjusztálni. — Azután elment, ismét magukra hagyva a gyerekeket.

Wilma bárókisasszony fölhuzva kicsi kis ajakát gunyosan ismételte atyja mondását:

— Tekintetes dr. Lángossy Zoltán ur! Ön javithatlan. Érti? Ön ja... vit... hat... lan! De majd én megjavítom. Kiverem a fejéből azokat a nagy, nagy hazaffias, meg nemzeti — a leány ezeket elnyujtva mondá — bogarakat!

— Soha! — volt Zoltán komoly válasza.

A leány most Zoltánra függesztette szép, beszédes, égő szemeit s komolyan szólt:

— Lásd Zoltán! Gyermekségem óta egy gondolatban nőttem fel, abban, hogy minket az életben soha semmi sem választ el. Ezt a gondolatot ápolta bennem édesanyám is. És mégis elváltunk. Te a külföldi tudományos intézeteket jártad, engem egy gráci nevelőintézetbe inter-

náltak. Évekig nem láttuk egymást, de a gondolatom mindig veled volt. Álmodtam, hogy én leszek egykor a te kis feleséged. Ennek a gondolatnak lassanként anyám apámat is megnyerte — pedig nehezen ment — egy feltétel alatt.

— Hogy ne legyek magyar! Ne szeressem népem, fajomat s ezt a földet, melyet elődeim vére megáztatott — szólt leverten Zoltán.

— Igen — folytatta a leány! — Hogy mondj le bogaraidról. Nézd, ki lelkesül még a te álmaidért?

A leány a pesti oldalra mutatott. Ott az Andrassy uton egy hatalmas tüntető csoport vonult fel. Lehetett vagy százezer munkás, férfi és nő. Nemzetközi szociáldemokraták voltak. A vár falait csapkodta rekedt kiáltásuk:

— Le a hazafiakkal!

— Éljen a nemzetköziség!

Majd rázendítettek a nemzetközi dalra:

— — — — —

De most már felkelünk,
Ki harcba száll, hadd vesszen ő,
Szabad lesz a jövő.

Zoltán felállt, karjait mellén összefonta. Valami végtelen szomorúság tükröződött le arcáról. Szinte ugy magában mondta:

— Mennyi erő! Mennyi izom! Mennyi kárba vett ereje a nemzetnek! Szegény félrevezetettek!

— A te álmaid csak ábrándok, melyeket a

hatalom és a nép, a nemzetközi öntudatra ébredt nép izmos karja szét fog tépni. Mondj le azokról az álmokról az *én* kedvemért. Törődj bele, hogy a *te hazád* dicsősége egy szép regge volt s ma már vége van. Élj a valóságnak. Lásd atyám gazdag s egyedüli örököse én vagyok. Ha te ugy teszel, ahogy én mondom, nem kell a bányák éjjelét turnod s dus lész, gazdag lész, előtted nagy, fényes jövő. Mérnök vagy, tartalékos tüzértiszt. Aktiváltathatod magadat, atyám a hadiiskolába, a vezérkarba segít s rohansz felfelé. Őrnagy, ezredes, tábornok lész! Hallod?! Tá... bor... nok. És a te Vilmád tá... bor... nok... né! Udvari hölgy!

És a leány egyszerre jókedvbe csapott át. Fölkapta hófehér kis kutyáját s annak fülebe sugta nagy kacagással:

— Hallod Fillér! A te urnód tá... bor... nokné! Ud... va... ri hölgy! Ha ez a csunya legény ugy akarja.

Zoltán megfogta bübájosan szép unokanővére kezét:

— Vilmám! Köszönöm, hogy őszintén nyilatkoztál. Köszönöm, hogy megmondtad, hogy atyád micsoda feltételhez kötötte beleegyezését s így boldogságomat. Hogy legyek fajomnak, hazámnak, nemzetemnek árulója. Hogy tépjem ki testemből ezt a husdarabot, melyben ott lüktet, dobog az anya és apa, az ősök, a vért, életet adók

iránti szeretet. Nem Vilmám, ha a lelkem össze-
zuzódik is, ilyen áron nem kell a boldogság! De
te, aki nem akarod ezt a földet hazádnak ne-
vezni, aki egyáltalán nem is akarsz hazát is-
merni, de akiben mégis van valami nemesség
már az anyai leszármazásnál fogva is, nem vet-
nél-e meg egy hitvány árulót, aki elárulta test-
véreit s nem tartanád-e azt arra is képesnek,
hogy az elárulja hitvestársát is? Nem tarta-
nád-e hitványnak azt a férfiut, aki tele van tu-
dással, tetterővel, de ahelyett, hogy dolgozna: a
nagy árulás fejében még kegyelmi díjt, könyör-
adományt fogadna el, ahelyett, hogy munkájával,
tudásával szerezzen magának, teremtsen olyan
helyzetet, mely méltó ahhoz a nőhöz, akihez
életünk üdvösségét kapcsoljuk?

A leány most már gunyosan mosolygott:

— És ezt a helyzetet elérnénk, mire én hatvan
éves kisasszony, uraságod pedig még ennél is
idősebb aggastyán lenne! Nem Zoltán, bennem
annyi kitartás már nincsen!

Azután a kis ölebéhez fordult, azt ölébe kapta:

— Ugy-e kutyám, Fillerke? Bennünk már
kitartás nincs!

Zoltán homloka elborult. Valami jéghidegség
remegtette meg. Mintha azt érezte volna, hogy
annak a lánynak megfagyott a szive. Bus le-
mondással vetette föl:

— Én azt hittem, igazán szerettél engemet?!

— Szerettem önt, uram s szeretni is tudnám azzal a szerelemmel, mely oly tiszta, mint a most felettünk derengő égboltozat, ha...

Ebben a pillanatban egy óriási dörrenés rázta meg a főváros kerületét. Arra az iménti derültnek nevezett égboltra pedig sötét fekete füstgomolyagok omlottak fölfelé, majd vörös lángnyelvek nyaldosták véresre a fellegek széleit s magas paloták falait oromzatát. Ott lent az utcákon rémült kiáltások hallatszottak:

— Felrobbantották az ipari szövetkezetek rak-tárait! Az emberek százai a lángokban!

Tüzoltó-automobilok, gőzfejszék százai ro-bogtak a veszedelem színhelyére, a hatalmas telepre. A levegőben léghajók suhogtak ugyan-oda s a magasból szórták alá gépeik a lángokat elfojtó anyagokat. Mindenki az izgalom lázában égett, csak a szociáldemokrata tüntető csapat vonult tovább nagy nyugodtan. A tüntetők arcán a lángnyelvek fel-felesapodó világosságánál lát-ható volt a kárörömnök rángatózása, miközben tovább zúgták:

Nem halljátok, mint zug a nép?
Trónokat ingat már a bosszu,
Inség, nyomor velünk,
De mi most felkelünk...

Lángossy Zoltán keze ökölbe szorult.

— Hát ezt ünnepelték méltóságos bárónő az önök nemzetközi, hazát nem ismerő szövetség-

géseik? A rombolást, a munka, a szorgalom eredményének megsemmisítését, a nemzeti vagyon levegőbe röpitését, elpusztítását? De nem sokáig garázdálkodnak! Az a nemzeti erő, mely ott lüktet ereinkben, mely közös érzelemben átfonja még itt milliók lelkét, egygyé szövetkezve, ha lehet az emberszeretet fegyvereivel meghódítja vagy ha nem lehet: úgy erejével kiveri e nemzet testéből őket!

Vilma szinte félelemmel nézte az e percben még egy fejjel magasabbnak látszó férfit, amint annak arca majd elhalaványult, majd lázas pirossá lett s a harag tüzeiben ragyogtak nagy, fekete szemei. Ebben a percben egy fekete ruhás urnő lépett a terrasra; Zoltán meglátta s hevesen átölelte:

— Fiam! én édes, rég nem látott fiam!

— Anyám! Én édes, jó anyám!

Ez az urasszony Lángossy Mihályné nemzeti asszony volt. Miután Vilmát is megölelte, félrevonta fiát s mig szemeit könnyek borították, elmondta:

— Földönfutó koldusokká lettünk! (Pedig akkor már a lángosi birtok meg volt mentve.)

— Anyám! Dolgozom értetek!

Vilma bárókisasszony a nagy erkélyről lehajolva nézte a még mindig tomboló tüzi veszedelmet. Akkorra Beck Max főhadnagy ur is közelébe huzódott.

— Mily fölséges, elragadó látvány! — merengett a leány a borzalmasságon.

— Mi is porrá égtünk! Sugta a fiának a bánatos asszony. Ott bent a termekben pedig megzendült valami idegen operett vig dallama.

IV. Álmodások és valóságok.

A lángosi nagy esemény utáni éjszakán Lángosy Mihály nemzetes urnak nem jött álom a szemére. Az egymásra torlódott események — most érezte — megviselték nagyon idegeit; egy nappal előbb még ott állt az anyagi romlás tátongó örvénye előtt, elszánva arra, hogy átlőtt homlokával, vagy szívével maga is belezuhanjon abba. Azután jött a csodálatos megmenekülés, amelyben nem láthatott mást, mint az isteni Gondviselés segítő kezét.

A hajnal, a belopódzó első napsugár még ébren találta. Kinyitotta az ablakokat s kitekintett az előtte elterülő vidékre. Olyan szép volt most előtte minden. Zöldebb az erdő, a mező, a fának lombja. Az ablak alatti kertben, mintha pirosabbak lettek volna a rózsák s a tulipánok, muskátlik, minthogyha bőségesebben ontották volna illatukat. Még a madarak éneke is szebb volt s amint megzendült a hajnali harangszó, azon vette magát észre, hogy összetette két kezét és imádkozott.

Felöltözött s hogy semmi se emlékeztesse a végzetes elhatározás pillanatára, összetépte s elégette a feleségéhez, fiához és nővéréhez irt bucsuzó leveleket. Egy félóra mulva már a vonaton ült, miután előbb értesítette feleségét megérkezéséről, azt táviratozván a nemzetes asszonynak:

«A Gondviselés megszabadított a végpusztulástól. Megmentve minden».

A vonat repült ezidőben óriási gyorsasággal. A nemzetes asszony megmutatta a táviratot fiának. Örvendett is, de mégis valami kételyek gyötörték. Midőn már mindent összeomlani látott, midőn már minden kísérlet hajótörését végig szenvedte, nem volt képes beleélni magát a megszabadulás csodálatosnak tetsző gondolatába. Bus sejtelemmel mondotta fiának:

— Félek, hogy az anyagi romlásnál még nagyobb csapás ér bennünket. Félek, hogy szegény apád...

Tovább nem mondta, de Zoltán megértette és szép férfias arca halotthalavány lett. Valami kimondhatatlan fájdalom járta át. Tegnap, ugye lehet talán elvesztett egy leányt, akihez a nemes, tiszta szerelem minden érzésével vonzódott. S ma talán az apját, annak derüs, szép lelkivilágát.

Kimentek a budai vasut állomására, mely hatalmas épülettömbjeivel ott feküdt akkor a Lágymányos éjszaki oldalán. A motoros vonatok

minden negyedórában érkeztek s meg sem szünő zugásuk szünet nélkül betöltötte az állomás üvegtetejü kupolacsarnokát. Fia és felesége itt várták a nemzeti urat. Dunántuli, megyebeli ismerős emberek is jöttek-mentek, akik most mintha sokkal előzékenyebben üdvözölték volna Lángossy Mihályt.

A nemzeti asszony is mintha megvigasztalódott volna ott a nyüzsgő embertömeg közepette. Valami vidámság derüje is átvonult arcán. Ha úgy volna, ha az isteni Gondviselés valami csoda által megmentette volna őket? Egyszerre azután ez az arc felragyogott. Nemzeti Lángossy Mihály uram szállott ki az egyik berobogott vonatból. Nem az a megtört, meggörnyedt testü, szomorú aggastyán. Termete szinte daliásra kiegyenesedett. Szép, fehér szakállal körített arca szinte sugárzott valami belső érzéstől. Szemében a visszatért önbizalom tüze ragyogott. Megpillantotta hitvesét s majd két év óta nem látott fiát s feléjük sietett s szinte mindakettőt magához ölelte sokáig... sokáig. Szó alig jutott ajkára. Végre is csak annyit szólt nagy megindultságában:

— Édes Erzsébetem! Kedves Zoltán fiam! Majd mindent elmondok. Most csak annyit, hogy az utolsó órában minden jóra fordult.

Aztán gépkocsira ültek, aztán megindultak. Ezernyi ezer nép tolongott az utcán, egymást

üzve, hajtva, versenyben rohanva a megélhetésért. A nemzetes uram csak a fia arcát látta, nézte nagy gyönyörűséggel. Hogy megemberedett! Két esztendő alatt micsoda ember lett! A Szövetkezeti Emlék-parknál a kocsit megállítá. Leszálltak. Leültek egy árnyékos helyen. A mult s e század elejének nagy férfiai szobra szinte látó szemmel nézett rájuk. Fölöttük platánok, orgonák lombjai borultak s előttük a pázsit virágai, rózsái lehelték illatuk:

— Ez nekünk való hely — szólta a nemzetes ur. Itt meggyónok mindent.

És elmondott mindent.

A fia, a hitvese hallgatták, hallgatták, mint-hogyha tündérmese szólta volna hozzájuk, mely bearanyozza szép, fényes, csillogó sugaraival ezt a mindenséget és a nagy jövődőt.

A nemzetes asszony ráborult a nemzetes ur vállára s nem tudta visszatartani azt a most oly nagyon jól eső zokogását. Zoltán annyit mondott:

— Az Isten keze volt. Ő rendezte nekünk ezt a nagy véletlent, melyben nincs semmi munkásrészünk. De most már dolgoznunk kell! Tennünk kell valamit nemcsak mi magunkért, de ezért a népért is, melynek tönkretételére összeesküdött itt tán ezerféle ellen, mely hadat üzent a mi magyar fajunknak is.

— Te itt maradsz velünk — szólott az apa a fiához.

— Még nem, édes apám. Még tanulnom kell sokat, hogy egykor én is méltó részese lehessen annak a nagy nemzeti munkának, mely kiaknázza azt a rengeteg kincset, melyet a magyar föld mélye rejt magában.

Lángossy Mihály nemzeti uram nem szólott, csak a szívét szorongatta valami s csak a nemzeti asszony nem tudta könyeit rejteni.

Lángossyék még néhány napig maradtak Budapesten. Az öreg nemzeti urat valami úgy üzte, hajtotta el innét. A természet csendjét szerető lelkét zavarta a zaj, zsvaj, a nyelvkeverékek kaosza, a nemzetközi lárma. Ahogy báró Dieneréktől elbucsuztak, az altábornagy ur nagyon kegyes volt. Hosszan nézte, szinte kedvteléssel Zoltánt. Azután megveregette vállát s félig tréfásan mondotta, de a tréfa alatt ott rejtőzött a komolyság:

— Szép szál gyerek vagy Zoltán. Valamit mondok neked, még pedig, hogy kifogásod ne legyen ellene, magyar nótában:

Csapj föl öcsém katonának,
Jobb dolgod lesz, mint apádnak.

Zoltán mosolygott, de azután komolyan válaszolta:

— Majd ha a haza veszélyben lesz, ott leszek.

Az altábornagy ur is elmosolyodott. Mindig ez a haza! Hiszen az ő lelke ennek a szónak szent varázsát nem érti.

Vilma bárókisasszony pajkos kedvében volt. Félrevonta Zoltánt:

— No bányarém uram, meggondolta magát?

— Meg — felelte Zoltán. — Elmegyek dolgozni s dolgozok mindaddig, míg méltó leszek hozzád.

A leány kis ölebét kezébe kapta s annak panaszkodott:

— Lásd Fillér! Ez a csunya bácsi nem szeret már minket. Elmegy szemet ásni. Kormos lesz, mint a szenes legény, mi meg ezer évig várunk tán utána! Azután föl kacagott. Aztán elkezdet egy dalt dudorázni:

Addig szeresd a kis leányt,
Míg rád kacsint,
Míg a szeme pillantása,
Hajh neked int.
Mert olyan a kis leány,
Még ma szeret igazán,
Ha nem hiszed el is felejt,
Szaporán,
Ugy biz ám.

— Ugy biz ám, bányarém uram! Ezer évig nem várunk, azért siessen, siessen, siessen megjavulni.

Ez volt a bucsuzás, meg egy csók az ifju homlokára. Zoltán felsóhajtott:

— A lelkeink nem értik meg egymást!

Még az nap vitte őket a vorat Lángos felé. Az apa és fiu nagyon komoly dolgokról beszél-

tek, miközben kinéztek a mellettük elrohanni látszó szép vidékre. A síkságra; hol a buza, rozs-vetések hullámozottak szellő fuvásától. A tengeri táblákra, melyek sugár törzsei már növelték csövüket. Itt is, ott is egy gyár kéménye ontotta a füstöt. Az öreg nemzetes ur magyarázta Zoltánnak:

— Ez részvénytársasági, ez szövetkezeti fonógyár, szeszgyár, az cukorgyár.

— Szövetkezeti... ismételte Zoltán. Mint-hogyha a jövőbe néznék. Ugy látom, hogy a hatalmas arányokban megvalósuló szövetkezeti eszme gyógyítja meg a mi népünket is a mult századból öröklött s e században elmérgesedett nagy betegségtől, nemzetközi, hazát nem ismerő, Istent, vallást megtagadó szociáldemokrácia erkölcsrontó maszlagától. Minden magyar szövetkezeti alkotásban, intézményben én a hazafiság, a boldogulás, a nemesítő munka egy-egy nagy, szent templomát látom. Ez teszi anyagilag erőssé, erkölcsileg tisztává s minden ellenségeink legyőzésére képessé népünket. Igaz, hogy ahol a szövetkezeti gondolat tényekben is valóra vált, ott megszűnt a szegénység, megszületett a szorgalom, a takarékoság és számüzött lett az uzsora. De hát ne feledjük, hogy a szociáldemokrata izgatás is nagy eredményeket mutat fel. A fővárosin kívül a megyékben, járásokban szociáldemokrata központok, a községekben egyes

szervezetek ámitják még most is ezt a népet, Vajon képes lesz-e ezzel a becsületes szövetkezeti törekvés megküzdeni, hogy kiirtsa az igazi emberi szabadságot megszenségtelenítő szociáldemokrácia rákfenéjét, vagy csakugyan egy földet megrázó nagy eseménynek kell elkövetkezni, hogy a szédelgések s ámitások e szövetségének romjai alá temesse?!

— Képes lesz — mondá mély meggyőződéssel Lángossy Mihály nemzeti uram. Képes lesz, csak férfiak legyenek e nagy szövetkezeti eszme tovább plántálására. És vannak. Látom őket a néptanítók, a lelkészek s a tisztviselők közt. És látlak tégedet. Mig ilyen férfiak lesznek, addig már megtört fényű szemeim is egy ragyogó szép álmom megvalósulásának tündérképét látják. A megerősödött, az igazán függetlenné lett Magyarország képét.

A vonat ekkor már berobogott a lángosi állomásra. Itt szokatlan dolgok történtek. Idegen bányász munkások százai álltak a pályaház előtt, elébük rakott bányász-szerszámaikkal. A munkások barna arcu, erős izmu, villogó fekete szemü, egyébként vidámnak látszó olaszok voltak. Már megérkezésük előtt való nap egy szociáldemokrata apostol jött fogadásukra Lángosra, aki a nagy korcsmában telepedett meg.

A lángosiak ez időben szokva voltak az ilyen apostoli látogatásokhoz, de az apostol urakat

annak szerével és módjával mindig kiebrudalták. Történt pedig mindez igen kedélyes módon. A szociáldemokrata apostolt — ez alkalommal Kardnyelő Izort — mindjárt megérkezésétől kezdve nagy gondviselésbe vették. Etették, itatták, ha akart az, ha nem, de szóhoz nem jutatták. A nemzetközi utazóban gyakran ágaskodott a szó, de nem volt képes soha egy mondatot sem befejezni.

— Elvtársak! — kezdé. Viharos, szünni nem akaró éljenzés s fölkiáltások.

— Éljen! Szomjas a szónok! Bort az Izornak!

És Izor urnak le kellett nyelnie egy nagy pohár bort s utána a többi.

— A földeket felosztjuk! — indítványozta tovább a szónok. Ismét viharos jelenet:

— Éljen! De legelőszőr is az Izor urét. Éljen!

Erre már ismét inni kell egyet. És Izor ur ismét inni kényszerült, de most már tüzesebben folytatta:

— Le a papokkal! Le a vallással! Nem kell a házasság!

— Éljen az ugorokafa! — rikkantotta most már Vér Pali is, aki nevezetes, vidám katonaviselt fiatalember vala — a tüzérségnél egykor Zoltán ordonánca — s azzal ismét egy nagy pohár bort nyeletett el Izor urral, kinek fülébe elkezdő dudolni:

Nem anyától lettél,
Ecetfán termettél.

Izornak tétován ragyogó szemei mutatták, hogy tetszik neki ez a kedves nőta. Az asztal alatt a lábait kezdte rakosgatni.

Vér Pál észrevette s ez lett az apostol nagy, nagy veszedelme. Pali elkiáltá magát:

— Hejh, Izor ur, apostol ur, azt a fűzfánfüttyülőjét, jégen kopogóját, táncoljunk hát egyet, de csak úgy ballábbal!

Az apostolban is működött már a bor. Nem vette tréfára a dolgot. A padot kirugta maga alól s a középre ugrott. Maga danolázta s arra maga járta:

Hajdini, hajdini, diri, diri dom;
Szálíka, Jeftike jaj, de finom.

— Éljen! — zugta a közvélemény. Ekkorra odakerült a már ismert öreg Truczkaí cimbalmos is s elkezdte pengetni vénséges cimbalmán:

Hajdiri dom...
Szálíka, Jeftike jaj, de finom.

Vér Pali pedig nem nézhetvén tovább a dolgoknak ilyen csöndes fejlődését, újból egy nagyot rikkantott:

— Hejh, soha sem halunk meg, azt az árgylusát! Átkapá Izor ur derekát s azzal együtt ropta azt a csárdást, de mindig gyorsabban, meg-meg pörgetve az apostolt szörnyen, úgy

hogy azon a tengeri betegség határozott tünetei kezdenek mutatkozni.

Haj, diri dom,
Jaj, de finom!

Igy ment ez másnapig. Ekkorra az apostol már nagyon beteg lett. Kikisérték hát a vasut-állomásra s ott még egyszer megpróbálták táncra penderíteni. Az olaszok is biztatták:

— Avanti! Avanti!

Az apostol azonban nem reagált többé. Vér Pali ránézett és sóhajtva mondá:

— Kitört belőle a nemzetközi szociáldemokrácia világot átható ereje!

Izor ur nagyot bólintott fejével, úgy hogy az majd térdéhez esett.

— Haj diri-dom! Azután elaludt. Egy teherkocsira fölrakták. Csak Pesten ébredt föl gyötrő égéssel mellében, agyában. Ez se ment el többé Lángosra, apostoli utra.

Zoltán, az állomáson némileg mosolyogva, de inkább meglepődve nézte ezt a furesa jelenetet. Vér Pali meglátta egykori katona önkéntes, majd hadnagy gazdáját. Egy percre a lélekzet is elállt benne. A másik pillanatban azonban neki vágta lábát s rohant a lángosi kastélyhoz:

— Ispán ur! Hejh, Náncsi asszony! Meggyütt az öreg nemzetes ur meg a nemzetes nagy asszony!

Az ispán, a szép leánya, Nínuska meg a Nancsi néni a nagy hajcihősre az udvari lakásból kiszaladt a széles ambitusra.

— Hát mit ordítasz ugy, Pali? — csitítá az ispán. Tán megzavarodtál? De Vér Palkó tovább harsogta:

— Meggyütt a hadnagy ur, Zoltán ur is, de csak ugy civilben. Ispán ur, főzzék a menázsit, mert messze földről gyütt meg, nagy Burkusországból! Azután megindula Palkó, mint aki jól végi a dolgát, de a kapuból még visszakiáltotta:

— A paprikácsirkét, meg a turós csuszát hejh nagyon szereti. A Náncsi asszonyság azt készítsen neki!

A kapun tul, az akáclombos uton azután találkozott a nemzetes urral és asszonynyal. Tiszteességtudással emelé kalapját, de Zoltán előtt már «haptákba» vágta magát s erős, csengő hangon szólt, mint egykoron a katona-sorban.

— Hadnagy urnak jelentem alásan! Készül a menázsi!

Zoltán csak mosolygott. Kinek ne esne jól ez a nagy fegyelem? Ugy látja, itt a lombok is csak rája borulnak, a virágok neki integetnek s a bőbitás galambok is neki brukognak. Ott az ambituson az a nagygyá nőtt, szép leány, a szinte megijedt, nagy két szép mandola szemével, az is csak őt nézi. Az öreg ispán meg — félretéve mindent — a keblére szoritja:

— Kis gazdánk! Isten hozta!

A Náncsi néni ott hátul pityereg, hogy hát őt még oda sem eresztik Zoltán ifiurhoz. Hogy a figyelmet valahogy mégis csak magára vonja, a seprő nyelével nagyott nyujt végig a Bodri kutya hátán. Az nagy vonitással szalad a szín alá.

Zoltánnak valami esik az agyába.

— Ezt a derült, kedves, szépséges világot, ezt is megzavarja most már nemsokára a gépek morajlása, földalatti rengés, robbanó anyagok hatalmas dörgése. Madarak elszállnak majd ijedve innét s a nagy változással az embernek lelkében megmarad-e majd a hit, a béke s örök szeretete ez ősi föld rögének?

V. Lángos és Szabados.

A nagy társadalmi átalakulások tartották ekkor izgalomban az egész országot, sőt Európa népét. Új eszmék, új gondolatok forrtak és jegecesedtek ki az agyvelőkben, izgatva a tömegek száz-ezreit, millióit. És így tartott ez már félszázad óta. Az emberiség nagy részében mindinkább erőt vett a társulás szükségességének gondolata és ez a megvalósulás állapotába is lépett, még pedig kétféle, ellentétes módon. Az egyik volt a nemes, nemzeti és erkölcsi alapon álló szövetség, mely a haza határain belül, osztálykülönbség nélkül a nép minden rétegének anyagi s így

szellemi boldogítására törekedett. Ez a társulás teremtette meg mind nagyobb számban a közhasznú szövetkezeteket, hogy a nép egyesült erővel, az anyagi létért való nagy s mindig nehezebbé váló harcban könnyebben boldogulhasson. Hadat üzent a könyelműségnek s ezzel az uszórának s mind ama törekvéseknek, melyek arra irányultak, hogy a népet szegénynyé s ezzel földönfutó, hazátlanná tegyék. S ebben a nagy, nemes munkában — el kell ismernünk — a magyar lelkestség s különösen a magyar tanítóság elsősorban kivette — minden támadás és csábítás dacára — óriási részét.

És a nagy, nemes munka megindult. Megindult a megváltozott társadalmi helyzet közepette azon az alapon, azon az evangéliumon, hogy minden nemes törekvés odairányittassék első sorban, hogy «Magyarország maradjon a magyaroké».

A tanítók az iskolában — mint Lángoson Dénes Antal és Fa Gábor tanító urak — a jellem és munkaképzésre, az erkölcs és igazság iránti hajlamra, a helyes irányu szabadságszeretetre, a kötelességérzésre s a munkaszeretetre, a tekintély iránti tisztelet tudásra, az önségély iránti erő kifejtésére tették fogékonyá mindenekelőtt a gyermeki lelket. Azután megtanították elsősorban arra, amire az életben közvetlen szüksége van. Az iskola a falusi gyermek életének leendő képe lett.

A felsőbb és gazdasági iskolákban a falusi gyermek már megismerte a szövetkezeti életet, annak minden előnyeivel s az okos és okszerű gazdálkodási, földmívelési módszert minden eszközeivel. A tanítók Lángoson a lelkészekkel s nemzeti Lángosy Mihály urammal élükön megteremtették először az *Ifjusági Egyesületet*, amely átmenet volt az ifjunak a *Gazdakörhöz*, amelynek kebeléből azután megszületett a lánghi fogyasztási, hitel- és értékesítő szövetkezet. A szőlőgazdák pinceszövetkezete s a szövetkezeti mezőgazdasági szeszgyár, melyek melléktermékein évente száz és száz hizott jószág került a városok piacaira.

A lánghi tanítók és lelkészek amellet, hogy megőrizték állásuk érintetlenségét, összeforrottak a nép társadalmi életével, megtanulták annak eszejárását, hogy azután azon vezessék el a boldogulásnak utjaihoz. A nép nyelvén beszéltek, hogy az megértse őket s a népért cselekedtek, hogy az megszeresse őket. S ahol a nép tanítóját, lelkészét, általán nemes irányu vezetőit szereti, ott nincs bejáró kapuja a nemzetközi izgatásnak, ott zárt fülekre találunk az izgatók hazug állításai. A tanítóknak ez a működése hazafias érzésüvé, a szövetkezeti társulás vagyonnossá, megelégedetté tette Lánghi község lakosságát.

Hejh, nem került ki innét kasza-kapake-

rülő! Hires is volt a mindinkább nagyobbodó lánghi határ s önérzetesen danolta a lánghi ember:

Feleségem, lelkem, galambom,
Magam földjét szántom, aratom,
Ha magát a felhőn kisirja
Vetésemből szól a pacsirta.

De a szomszéd falubeli leányok is néha a Balaton partján, mulató tánchelyeken így énekeltek a lánghi fiatalemberekről:

A lánghi legények,
Azok ám a legények;
Benyul a zsebébe,
Százaz akad kezébe,
Százaz akad kezébe.

Hejh, hajh, mégis volt a lánghi legények között egy, aki csak bus vala gyakran s ha úgy jött, a szomorúságát nótaszóba fojtá. Ki volt ez? Hát Vér Pali volt. S miért volt az, hiszen nem halt meg senkise? Vész esett talán a jószágába! Az sem. Hát azért, mert a szomszéd faluban Szabadoson volt annak a kis leánynak a muskátlis kertje, aki volt Palinak legszebb virágszála. Pedig ez nagy baj volt, mert aminthogy a lánghi leány nem ment feleségül szabadosi legényekhez, csuf lett az élete annak a lánghi legénynek, ki szabadosi leánynak kötötte a menyecske kendőt a fejére.

Hát miért volt ez? Hát azért vala ez, mert

Szabadoson is nagy volt a társulás, még pedig épen az ellenkezője annak, ami Lángoson volt. Ez a falu a bakonyi gyárakban dolgozó s egyéb más szociáldemokratáknak vala meleg fészke. A szabadosi templomnak régen gyöpös az udvara, rozsdás a kilincse. Hejh a szabadosi csárda, ott van csak az élet. Rózsaföldi Jakab méri a bort benne meg a felesége, Jónás és Izsák borát. Naponta nagy itt a multság. Minek is dolgozna a szabadosi ember? Hiszen Budapestről jött apostol urak hirdetik hetenkint a vörös zászlónál, hogy lesz föld nemsokára. A papokét, urakét meg a fejedelmekét is a cucildemokrata hires vezér urak, mind, de mind felosztják a nép közt. Hát mind bolond volna, aki most földet vesz, mint a lángosiak. Inkább az is menjen, ami még most megvan. Másik gyün helyette a demokrácia világot átható nevében. Hejh, uszik is, esuszik is a kis föld, ház a szabadosi ember talpa alól folyvást. Ami gunyhó marad, az is kidült, ledült. A ház csucsfaláról a vakolat omlik. Oldala, belseje, rég látott meszelőt, a konyha tüzhelyét is csak a «Miatyánk» tartja már, az az tartaná, ha Szabadoson tudnák még a Miatyánkot. De ha füstös a ház, omlatag a fala, tyuhaj, annál pipisebbek a szabadosi menyecskék, meg lányok. Szép, uras ruhákat viselnek, akár Budapesten, gyerekekkel, a lábas jószággal gondjuk nincs, mert az nagyon kevés van Szabados községben.

Hogy történt, hogy Szabados község egykor magyar népe így kirugta maga alól a rendes világot? Hát azt is elmondjuk.

Két uriember ült vala a törvénytörvényházában, a börtönben. Valaha ítéletet mondó urak is valának. De hát bünbe estek. Elsikkasztották a reájuk bizott pénzt, a közvagyon egy részét. Ezért jutottak hüvösre, hol azon törék a tudós fejüket, hogy hát mihez is kezdjenek, ha kiszabadulnak. Jó sokáig törték, akkor oszt' rájöttek. Azt mondja az egyik egyszer prófuntrágás közben, nevén Patzer Pista:

— Meg van már. Eladjuk a hazát és lesz pénzünk elég.

Társa, Dara Bandi, aki egy szivarvéget szopott, nagyot nevet erre:

— Csakhogy a hazát nem bizzák már mi ránk. Nincsen olyan ökre ennek a világnak, aki azt mi tőlünk venné meg.

— Látszik, hogy hülye vagy — mondá Patzer Pista. — Mindig hülye voltál. Ha okosabban tagadsz, hát ez a nyomorult bíróság nem ír négy évi fegyházat. De hát ez már megvan. Azért csak figyelj rám, majd megmagyarázom, hogy-hogy megy a hazaárulás, a hazaeladás, akkor majd megérted.

— Figyelek — szólt Dara — a másik fogára helyezvén azt a szivarvéget. És tényleg figyelt is, mert nem volt más dolga.

— Hát először — kezdé Patzer Pista — tudod-e, hogy mi az a haza? Hát azt hiszed, hogy az a föld, amit szánt a paraszt, meg amire épült ez a kutya börtön, meg a Schossberger báró palotája? Meg az a levegő, ami e föld fölött van, amit mi beszívunk, de amelynek tekintélyes részétől most ugyan jól el vagyunk zárva. Vagy az a rög, ahol őseink az ő Patzerek és Darák pihennek, akik bizonyára most mind megfordulnának sirjukban a másik oldalukra, ha tudnák, hogy dicső unokáik hol nyaralnak télen s hol telelnek nyáron. No hát ha ezt gondolod öcskös, hát igazat gondolsz. Mert ez is a haza. Vagyis a hazának, e szó fogalmának az egyik része. Hát a másik rész? — kérded a véges eszeddel. Nohát a másik rész az ember, e földön lakó ember. Mert tudd meg, ember nélkül nem lenne soha haza a föld. Az ember teszi, már amilyen náció, magyar, német, olasz, görög vagy francia hazává a földet. No már most a haza fogalmának ezt a részét — ha élve kijutunk ebből a dutyiból — az embert vesszük mi preparálás alá. Ha németté csináljuk, akkor megveszi mi tőlünk a német, ha muszkává, pénzt ad nekünk érte a muszka. Ha nemzetközivé gyurjuk át, hogy nem ismer, sőt megtagad Istent, hitet, hazát oh, akkor még kelendőbb portéka.

Sőt még maga fizet, hogy segítünk megfosztani attól, amije van és megszabadítjuk a föld-

höz kötöttség rémétől s röpülni vagy uszni tanítjuk egészen el Amerikáig vagy a másvilágig. Lásd, a szociáldemokrata vezér urak is így tesznek. A mult tanuskodik róla. A preparált népet jó pénzért eladták, hol a régen befellegzett jó darabontoknak, hol a horvátoknak, hol tótnak, oláhnak, osztráknak, már akinek köllött. S a földet, a hazafogalom eme fontos részét, megvették véle annak reményében, hogyha majd megvirrad és majd megkondul a világegyenlőség nagy kolompja — hát az urakéból, meg a papokéból, meg császárokéból százszor többet kapnak — s amit ők nem mondtak s amit én is csak négy szem közt mondok meg: oda fönt a holdban. S az így megvett földet, a fölvilágosított régi gazdájuktól szép dikció s jó bor, meg jó percent mellett eme szociáldemokrata vezérurak elközvetítették Jónásnak, Izsáknak, Ábrisnak, Mórnak. Oh, én is érzem a nagy hivatást ez emberpreparáló szociáldemokrata vezérségre! Hát értesz-e már cimborám és társam tisztes Dara Bandi? Érted-e már, hogy eladjuk a hazát s lesz annak vevője.

— Értelek s annyira bámullak, hogy négy esztendőmből hármát neked adnék. De tudom, szerény vagy. Ezt el nem fogadnád s azért csak egyre kérlek. Ha felcsapsz majd egykor büszke népvezérnek, fogadj engem melléd csak úgy alvezérnek.

Ebben megegyeztek.

Nos hát, még kíváncsi valaki arra, hogy Szabados község egykor jóra való magyarsága mért rugta ki maga alól a rendes polgári világot? Hát azért, mert Patzer Pista Dara Bandival itt telepedett le. Itt lett népvezér és itt alakít át most is embereket a megváltó szociáldemokrácia részére. Ime ma is mégyen a preperáció, a lelkek hódítása. És pedig így mégyen:

Patzer Pista ur először is bemutatott egy másikat, Aranyköves Dávid urat, aki szintén vezér Budapesten s aki ma itt beszél a közletről s távolról egybegyűlt elvtársaknak.

És beszél Aranyköves Dávid. Elmondja mint a kintorna, amit már két hónap óta Ujvidéktől Árváig s Erdélytől Vasvármegyéig beszélt. Végre elkiáltja, hogy éljen a világot megváltó nemzetközi szociáldemokrácia!

Erre Patzer Pista és Dara Bandi is s utána a többi jelenlevők is rázugják, hogy éljen!

Ez a bevezetés. A fődolog most jön. A pénzgyűjtés a szociáldemokrata pártszervezkedés, a sztrájk-alap, az izgatásért elzártak s egyéb hazáruul vértanuk javára. A huszfilléresek, koronák szépen garmadába gyűlnek és elvándorolnak Patzer Pista és Aranyköves Dávid zsebébe a végelszámolásig — a másvilágon.

Most következik a népmulatság. A nagy-trombitájú gramofon megzendül s először méla

áhitat közt elhuzza a szociáldemokrata nemzetközi indulót. Ezután jön a tánc. Rózsaföldi Jakab és felesége, Rézi, közben az italokat az asztalokra hordják, de csak azoknak, akiknek háza, földceskéje a betáblázást még kibirja. Isznak, közben nagyokat rikkantnak, mialatt Patzer Pista és Aranyköves Dávid a Jakab magánszobájában néhány összekülönbőzés után testvériesen megsztosztzkodnak a mai bevételen.

Odakünt a nagyszobában már vigan megy a dolog. Galagonya Péternek nagy kedve vagyon. Ma kapta házára, földjére az utolsó részletet Izsáktól, akinek a falu háromnegyed része már a zsebében van — s ebből futja bőven. Egyébként meg vagyon győződve, hogy ha beüt majd a nagy egyenlőség, az osztzkodásnál ő rája háramlik a püspök földje, meg a palotája. Hát hogyné mulatna? A középre ugrik. Összeüti sarkait s amint rikkant egyet, amint ugrik egyet, le-lehajol néha és a két kezével, a két tenyerével üti, legyintgeti a két csizmája szárát. A többiek nézik, majd szinte kedvet kapnak, ki maga, ki párjával, de a legtöbb — már ahogy a nemzetközi vallásukhoz illik — a más párjával járja. És a muzsika, nótaszó kihallik a messze éjszakába...

Nem tudják szegények, hogy ők most temetnek. Vagyoni jólétük, életboldogságuk...

Gyenes Mihály gazda azonban nem ment a korezmába. Ő csak olyan «muzáj szocilista»,

hogy agyon ne verjék, de másként a lelke, az nem huz hozzájuk. Most is nagy a gondja. A lányát, Pannikát erővel elcsalták erre az «estélyre». Pedig a lány nem is akart menni, de Kati néneje, Gondosné ugyszólván erővel vitte. Mit szól majd a legény, a lángosi legény, ha valahogy megtudja? Mert hát ugy a dolog, hogy a lángosi legény nem más, mint Vér Pali és Gyenes Panni az ő tulipán virága.

Pedig hát megtudja. Ezen az estelen a legényt valami úgy üzte Lángosról Szabados községbe. Jó késő idő volt, mikor benyitotta Gyenesék ajtaját. Ott még mind fent voltak. Azért jött a legény, hogy — mint előadá — amiről régebben beszéltek, hát elősegitse Gyenes Mihály gazda elszármazását e Szabados községből. Odaát Kiskéren volna egy kis birtok, azt nyomban elcserélnék a Gyenes Mihálynak házával, földjével. Jó csere is volna, aztán ott más a nép. Szövetkezeti, derék magyar fajta.

— Elmegyek én fiam — szóla Gyenes Mihály — csakhogy innét szabaduljak ebből a világból.

— Akkor oszt' vagy két esztendő mulva, amikorra én is szerzek még a most meglévőhöz, ha ugy akarják kendtek is, amint én, hát lakodalmat tartunk a lelkem Pannikával, aki akkorára már nem szabadosi lány lesz.

És Pali szétnéz, keresgél, azután azt kérdi:

— De hát hol van Panni?

Gyenes Mihály gazda szinte belepirul. Köhécsel is egyet, de hazudni nem tud.

— Elcsalták hazulról, pedig sokáig huzódott, nem is akart menni. Elcsalta a nagynénje, Gondosné Kati.

— Ugyan, hoyá csalta.

— Hát, hát... ühm. Oda az «estélyre», ahun ma lesz tánc is.

— A Jakab korcsmájába?

— Oda, Pali fiam, bár én nem javallám.

A legény felugrik. Elfutja a vére. Rákpirossá válik. Veszi a kalapját, aztán csak azt mondja:

— Majd elmegyek érte. Majd hazakisérem, Talánjussom is van hozzá. Elkendöztük egymást.

És elmegy a legény. Gyenes Péter gazda csak annyit szól oda az élete párjának:

— Lám, minek eresztéd? Kutya fikomadta, még ebből nagy baj lesz. Azután szóttalan rágyujt a pipára s nagyokat szipákol.

Vér Pali pediglen akkor már ott van Jakabéknál. A nagy korcsmaszoba ablakán tekint be. Fura dolgot láthat, mert néha egyet-egyet ugrik, az öklét meg marokra szoritja, mintha a kemény diót ropogtató kedve gyütt volna rája.

Hát az van a dologban, hogy ott bent Gyenes Pannát, a fiatal, legszebbik virágszálat, Aranyköves Dávid kérte föl egy táncra. Mit tehetett volna, hát a kis leányzó táncra is ment véle.

Dávid ur pediglen a fordulók hevében nagyon közel hajolt a szép lány hófehér nyakához s valami különös dolgokat sugdosott fülébe, akinek oszt attól vérré pirult arca. Ezért szorongatta Gyenes Pali ott kint ökölre a markát. De most már befordult, megállt az ajtóban. Ekkor még a lángosi legényt nem is vették észre. De oszt észrevették. Aranyköves Dávid a vastag ajkával egy csókot lopott rá a Gyenes Pannának hófehér nyakára. A leány megrezzent, megállott. Könyei tódultak két szép, kék szemébe. Egy ugrás és e minutában a szoba közepén ott termett Vér Palkó. Fölemelte kezét és egy suhintással ugy legyinté képen Aranyköves Dávid vezér urat, hogy az hanyat esve, mig bögőnek nézé a fönt égő lámpát, a vér megeredt orrából, szájából. A lángosi legény megfogta a lánynak a reszkető kezét: — Gyere csak te innét, rubintos virágom.

Aztán elvezette. Akik mindezt látták, szótlannul nézték, pedig hát lángosi legényre volt nagy «fogdmeg» kedvük. Most azonban megállította őket is valami. Valami nagy érzés. Hogy annak a legénynek igazsága legyen. Hogy az, aki ott fekszik a földön, közönséges tolvaj, nem a nép vezére. Amit kapott, az övé. Jól kiérdemelte. Szedték, vedték maguk. Aranyköves Dávid urat ott hagyták a földön.

Vér Pali pedig hazavezette a leányt apjához, anyjához. Még ő vigasztalta:

— Ne sirj, kis tubicám! Ugyis elszármaztok innét Szabadosról. Azután majd egyszer csak elmegyek érted. Ugye megvársz engem?

Nem szólott a leány, csak kezét szorítá annak a legénynek. Az a legény pedig, ahogy befordultak a Gyenes-portára, csak annyit mondott a Gyenes Mihálynak:

— Haza hoztam Pannát. Én most messze megyek. Két évig nem látnak. Akkor majd elmegyek Kiskérre érette. Addig apám uram, anyám asszony vigyázzanak rája, jobban mint ma este. S valami fény csillant a legény szemében, ami azt mondotta vészes villámlással:

— Ha nem vigyáznátok!...

Másnap reggel Palkó beállított nemzeti Lángossy Mihály ur házába. A nagyságos mérnök urat kereste. Zoltán akkor volt éppen készülődben a nagy utra. Édesanyja könnyezve rakta még ezt, azt bördöndjébe. Az öreg nemzeti ur szóval szótalanul szivta a tajtékipipáját, de az ki-kialudt gyakran s az ispán ur leánya, a «fekete rigó», Ninuska gyujtogatta újra. Náncsi néni az ambitusan törülgette a szemepilláját s Fejér ispán uram vigasztalta:

— No, ne sirjon, kedves Náncsi lelkem. A mérnök ur magát úgy sem viheti magával. Hisz elmúlt negyvenéves vagy huszonöt évvel, hát be sem eresztenék már Amerikába.

Náncsi néni most rá sem figyelt a csipkedő

beszédre, legfőlebb, ha hallá, hát a hozzádörzsölődő cirmos macskán tölti ki haragját, azt oldalba teremtven. Ekkor jöve Palkó. Mint benfentes embert, be is eresztették.

— Hát bucsuzni jöttél te is szógám? — kérdezé meg Zoltán.

— Talán nem bucsuznék, ha a nagyságos ur megtenné kérésem.

— No, ne nagyon nagyságozz. Hát aztán, mi volna?

— Világot próbálnék. Vigyen el engem is hadnagy ur magával nagy Amerikába — könyörgött a legény. — A pénzem is megvolna az utra.

— Hát az apád, anyád, meg az a kis leány ott át a szomszédban?

A legény elpirult, hogy hát azt is tudják. Azután folytatta:

— Megbeszéltem velük, majd csak hazavárnak.

Zoltán egyet gondolt. Ránézett apjára, anyjára. Azok mintha a szemükkel azt mondták volna:

— Hát csak vidd magaddal. Legalább odaát lesz veled egy hűséges lélek. — Másnap már a vasut — későbbben a hajó — vitte őket a nagy új világba. Az anya, a nemzetes asszony könyes kendőjével intett még utánuk. A «fekete rigó», az ispán ur lánya meg elbujt a kertben és egy szomorú fűz alatt zokogott magában. A madarak nézték, a galambok nézték s brukogva kérdezték:

— Hát ennek a lánynak mi jutott eszébe. Kiért omlik könyve s szive zokogása?...

VI. Nagy változások.

Két esztendő nem nagy idő a mindenség homokóráján, de jelentős az emberi életben. Közel két esztendő alatt Lángoson is nagy változások történtek. A kőszénbánya megnyílt. A tárnák mélyéből fölhallatszott a gépek morajlása, a robbantások földet megrázó dőreje. Vasútsíneken futó kocsik siklottak le a mélységbe s ezek hozták a felszínre a hatalmas kőszéndarabokat naponként ezer és ezer mázsaszámra, melyet azután a bányatelepre bevezetett vasuton szállítottak tovább az ország minden részébe, minden tájéka felé. A bánya közelében, egy lombos völgyhajlat ölében volt a munkástelep.

Kis kertek közepén csinos munkásházák emelkedtek. Külön épületsorozatokban laktak a bányászok, a famunkások, a vasművesek, a raktárosok, a bányatársulat tulajdonát képező szárnyvasut alkalmazottai. A teleptől távolabb, de nem messze, fákkal körített, ozondus magaslaton emelkedett a «Lángosi Kőszénbánya-Társulat» tágas, szép kórháza, nagy, világos kórtermekkel és betegszobákkal. A telep közepén volt az igazgatósági épület. Szép, emeletes, palotaszerű ház. Körötte nagy park, gyönyörű virágágyakkal, az

utak mellett nagylevelű hársak, platánok, az egyik részen gyümölcsös telep, a másik részen pedig fenyves erdőrészlet s a fák között ott tanyáztak az énekes madarak százai és ezrei, kora hajnalban és délutánokon egymás közt rendezvén a szabad természet legszebb dalversnyét. Itt lakott a bánya mérnöke, Good Child ur, egy angol gentleman, akire az igazgatói állás betöltése idejéig — miután Wellesley Tudor-Pole ur, az angol társulat fő megbízottja, a legfontosabb tárnyitási munkálatok befejezése után Londonba költözött — a bányavezetés volt bizva. Itt lakott a bányatisztviselői kara is egyelőre, nagyjában szintén angol, de a magyar nyelvet megtanult férfiak.

Lángos község területének lakossága tehát körülbelül ezerkétszáz emberrel megszorodott. Még pedig a legkülönböző nemzetiségű emberekkel. A bányamunkások között ugyanis voltak angolok — bár kevesebb számmal — azután olaszok már nagyobb tömegben, porosz-németek, felsőmagyarországi, már Amerikát megjárt tótok is és magyarok eleinte kevesen ugyan, de mindig többé és többé szaporodva. A fa- és vas-munkások, a vasuti szárnyvonal emberei például mindnyájan magyarok voltak. Ennek a munkás csapatnak a bányatársulat igen tisztességes munkabért juttatott — az amerikai munkabérekkel majdnem egyenlőt — s így a munka sza-

kadatlanul s jó kedvvel, tehát jó eredménnyel folyt napról-napra.

A nagyszámu munkásnép letelepülése természetesen nagy változásokat idézett elő Lángos község belső életében is. Először is a meglévő iskolák most már nem voltak elegendők a megszorodott tankötelesek befogadására. Ezen a társulat segített új iskolák építésével, új magyar tanítók alkalmazásával, sőt a gazdasági ismétlőiskola mellett létesült — szakerők vezetésével — vas-, fa- és bányászipari szakiskola is, az illető szakmák leendő munkásainak kiképzésére. Lángos község és a munkástelep utcái már a bányanyitás utáni esztendőben aszfaltburkolattal voltak borítva s az éjszakákban villamos fényű lámpák hintették csillogó, ragyogó sugaraikat. A bányatelep népe — már az igazgatóság jóindulatu irányítása következtében is — élelmiszükségletét első sorban Lángos lakóseitől szerezte be. Természetes, hogy ezzel még inkább fellendült a falu gazdasági helyzete. Nagy keletje lett a levágni való állatnak, a szárnyasoknak, a tojás- és tejtermékeknek, no meg a szőlő jó levének is. Nagy keletje és jó ára. Nagy területeken kertészeti telepek létesültek, melyek azután — igaz, hogy nagyobb fáradság árán — de négyszer-öttször annyit is jövedelmeztek, mint az egyébként művelt föld. És e nagy átalakulásnál is erős segítőtársul szegődött a szövetkezeti gondolat,

mely megteremté a lánghosi kertszövetkezetet is, mely azután ellátta a népet kertészeti eszközökkel s megtanította a hasznos kertészeti tudnivalókra.

Nemzetes Lángossy Mihály ur dominiumának még szabad és fokozatosan szabadabbá lett részein is az okszerű gazdálkodás bontogatta immár szárnyait. A változott idők lehellete mintha áthatotta volna a nemzetes urat, Fejér János ispán uramat is.

A nemzetes ur a szövetkezeti ügyek irányításától való szabad idejében csak a földet, az erdőt, a mezőt látta s az volt most már az ambíciója, hogy birtokából mintagazdaságot teremtsen. Rétjeit behálózta csatornákkal, az arra alkalmas területeken nagy zöldséges kertekben virított az élet. A földet mélyre szántatta, trágyáztatta, az erdőt megtisztítá a sok élősdű növénytől, sőt még arra vala gondja, hogy a legelő kis időnként legalább is kétszer láncos, szeges boronával végigsimittassék s a gyérből részekben ujonan vetett fűmag eressze ki szép, friss, zöld hajtását. Így aztán a nemzetes uram majorsága teli lett szép, hizott állatokkal, bőségesen legelő tehénállományyal; a baromfi-udvarban pedig a tyukok, kacsák, libák s a pulykák száza röpdöstek, csipegtek. Ez vala Náncsi néni birodalma, természetesen, hogy a nemzetes asszony fő-felügyelete alatt. A park is megválto-

zott. Az ujjászületett idővel az is magára öltötte a természetnek szebb, ragyogóbb pompáját. Tiszta, szép utjai fölé zöld lombok borultak, a nagy rózsatelep hintette illatát. Az árnyas lugosok alatt úgy délutánokon a nemzetes asszony. az ispán kisasszonynyal, a szép Ninuskával — aki mint okleveles tanítónő ma már a lángosi leányiskolának egyik első tanerője — együtt szőttek álmot egy idegenben járó, sugár, barna, szép fiatal emberről, aki majd egyszer csak betoppanik ide az ősi kuriára. Aki az egyiknek az egyetlen fia s a másiknak? Annak a másiknak meg semmije sem volt. Éppen, hogy semmije. És mégis néha, ha annak az ifjunak nevét említették, annak a másiknak szívéből arcába s onnét meg szíve közepébe futott piros vére. S ha ilyenkor himzett, bizonyos, hogy az ujját meg-megszurta. De sokszor megszurta!

Természetes, a jövedelem is nőtt, de erre szükség is volt. A Lángossy-udvarház lett megint a vidék központja. A bányamérnökség, a tanítók, lelkészek, az orvos, a jegyző, szomszéd birtokosok csak itt jöttek össze. Nagy dolgról és nemes eszmékről volt itt szó. Arról, hogy a lángosi bányák munkásait magyarrá kell tenni, a szövetkezeti életbe bevonni. És ez a munka meg is indult. Good Child mérnök ur kezdeményezésére a munkások is megalkották a maguk fogyasztási szövetkezetét és más társadalmi ilyes

intézményeket, melyeket azonban egy-két munkás csoport — leginkább az olaszok — nem valami jó szemmel nézett. Ezek már szociáldemokraták voltak s az ámitás fertőző bacillusát már magukba oltva hozták a lánghosi bányákba. Ezeknek vezére Enrico Dopo olasz munkavezető volt. Egy tüzes szemű, lángoló vérű, huszonhat éves olasz ember; igaz, szakmájában telve nagy tehetséggel, de ambícióval is s heves szenvedélyvel. A munkásság többi része szemmel láthatólag hajlott, vonzódott azokhoz a nemesebb társadalmi eszmékhez, melyeket felebbvalói, a vele érintkező tanítók, lelkészek oltogattak lelkébe.

Ilyen volt a társadalmi élet a lánghosi telepen. Olyan volt ez, mint egy most kialakulni készülő szervezet, melynek mélyében és belsejében azonban még ismeretlen erők lüktetnek. Ezt a társadalmi életet azután néha-néha megzavarta valami baleset. Egy-egy megrendítő kisebb-nagyobb bányaszerencsétlenség. S ilyenkor a sebesültek otthoni, vagy kórházi betegágyánál első volt a segítségnyújtók, a vigasztalók közt a nemzetes asszony, Lángossy Mihályné urnő, oldalán az ispán ur szépséges leányával, Fejér Anna tanítónővel, akit már a betegek örangyalának neveztek. Oh, ennek a szelid, szép női munkának is megvolt a maga nagy eredménye. A lelkek meghódítása.

Az olasz munkavezetőnek, Enrico Dopenak volt egy öreg, beteg édesanyja. A különben házszártos, sovány, szikár Margareta asszonyhoz benső szeretettel vonzódott a fia, Enrico. A beteg nőt gyakran meglátogatta a nemzeti asszony is a bájos Ninával s ez utóbbi néha maga is. Ilyen alkalommal a tanítónő gyakran találkozott Enríco Dopoval, aki azután virágokat vitt neki, néha még az iskolájába is. Nina szivesen s néha mosolyogva fogadta ezeket, mint az anyának tett szivesség viszonzásait s ha azokból a leány néha egyet-egyet a hajába vagy keblére tűzött, ragyogott az olasz szeme, arca az örömtől.

Igy folytak a napok. Nemzeti Lángossy urékhöz sűrűn jöttek hírek Zoltántól, hogy milyen szép állása van a karbondeji szénbányákban. Majd hogy a pittsburgi, jongstoni s a többi világhírű vasműveket tanulmányozza. Vér Pali, becsületes, munkás ember, sok pénzt keres s már nagyon képzett előmunkás. Irta, hogy mint marasztalják, de az ő szive, lelke mégis hazavágyik s bizik az Istenben, hogy rövid idő múlva már a vasut vagy léghajó Palkóval majd haza röpti.

Ekkor aztán Zoltánt várták-várták, de minden nap. Várta anyja, apja, s még valaki várta. Talán ott Budán is az altábornagy uréknál, tán még ott is várták?

Egy nap azután nagy sürgés-forgás támadt a bányász-telepen. Megjött az angol társaság főfelügyelője, Wellesley Tudor-Pole ur, aki napokig nagy vizsgálatokat tartott. Ugy látszik, hogy úgy a bánya üzemével, mint a jövedelmével meg volt elégedve. Nemzetes Lángossy Mihály urat nap mint nap meglátogatta. A bánya dolgaiból sem csinált titkokat. Szerinte az aknázás szépen fejlődik s minél mélyebbre hatolnak, a szén mind jobb minőségű. És ez a szén többnek mutatkozik, mint előre gondolta. Értékesíteni is lehet jó áron úgy itt az országban, mint külföldön is kapkodnak utána. Csupán egy aggasztja őt és a társaság londoni központi nagy igazgatóságát. A szociáldemokrata mozgalom, mely Anglia kivételével — szerintük — Európában forradalomba üt ki. Magyarországon is sok a félrevezetett szociáldemokrata munkás s feszítő, romboló anyaggal telve az idegek. Csak rosszindulat kell, hogy ebben az atmoszférában egy kéz egy-egy szál gyufát lánggra lobbantson s akkor halomra omlanak a tisztos munka templomai, a becsületes törekvésnek alkotásai.

Nemzetes Lángossy Mihály ur nem látta ilyen sötétnek a helyzetet s ebben igaza is volt. Rámutatott arra, hogy nálunk a becsületes, hazafias alapon álló szövetkezeti élet mint ragadta ki a munkások ezreit és ezreit a nemzetközi szociáldemokrata izgatások hálójából. Hogy van-

nak hazafias munkásszövetkezeteink, melyeknek tagjait nem lehet immár az oktalan romboló sztrájkmozgalmakba beleugratni, melyeket különben is megakadályoz a törvény ereje.

Mr. Wellesley Tudor-Pole a fejét rázta.

— A félrevezetett, fölizgatott tömegekkel szemben egyideig meddő a törvény ereje. Az a váratlan, tömeges rombolásokat nem képes megakadályozni, csak megtorolni. Azután sok az idegen munkás Magyarországon. Ezek, különösen az olaszok, de a felsőmagyarországi, idegenben járt tót munkások is, nem csak szociáldemokrata, de anarchista tévtanokkal vannak telítve. Ezek a legveszedelmesebbek. Ezeket kellene becsületes, magyar nemzeti érzésű munkásokkal kicserélni, de emberanyag hiányában nem lehet. Azután olyan magyar szakmérnök is kellene ide, a társulat bányáinak élére, aki nem csak tudásával, tapasztalásával, de emberszeretetével is hatni tudna a munkásokra.

— Hát nincs ilyen? — kérdi bizonyos izgatottsággal a nemzetes ur.

— De volna egy fiatal magyar mérnök — folytatá Wellesley — akinek magasztalásával tele vannak az amerikai szakkörök. Aki most csak még szűk körben ismert oly találmányával lepte meg a világot, mely az emberiséget örök hála kötelezte iránta s évenként több tizezer, sőt százezer ember életét menti meg. Uram —

szólt lelkesülten az angol — nincs többé bányalégrobbanás! Ez a fiatal magyar mérnök feltalálta a bányalégrobbanást megakadályozó készüléket, melyet már az új világrész legkiválóbb szakférfiai kipróbáltak és tökéletesnek találtak. Ennek az ifjú magyar mérnöknek mi évi százhuszezer korona díjazást ajánlottunk fel, hogy elfogadja magyarországi bányáink igazgatását, de nem hiszem, hogy elfogadná.

— És ki az a fiatal magyar mérnök? — kérde valami lázas sejtelemtől izgatva a nemzetes ur.

— Dr. Lángossy Zoltán — mondá nyugodtan az angol.

— A fiam! Az én fiam! — kiáltá Lángossy Mihály és az örömtől szinte megtántorodott, szinte összerogyott.

— A fia?! — mondá a csodálkozás felkiáltásával mr. Wellesley Tudor-Pole is. Akkor én gratulálok ehhez a fiához önnek, uram. Mert az nagy ember, nagyobb ember, mint a világrettegett Napoleon volt, mert egy század alatt több embert ment meg, mint amennyit amaz legyilkoltatott.

És ekkor ott kúnt az udvar fölött léghajó ereszkedett lassan alá. Leszállt. Két utas lépett ki hajójából. Az ispán ur, Náncsi néni s a cselédség nézték őket. A parkból Nina kisasszony is elősietett a nemzetes asszonynyal. Ez utóbbi elsikoltá magát:

— Zoltán! Én kedves gyermekem!

— Zoltán! — kiáltott önkénytelenül a tanítónő kisasszony is, de azután hirtelen ajkára nyomta kis kezét, kiment a lugasba s ott sirdogált esendesen s a fuvalom csókolta szép, fehér arcáról könnyeit.

— Zoltán! — hangoztatta pityeregve a Náncsi néni is.

— Kis gazdám! dadogta az ispán ur, aki egyre erőltette magát, hogy valahogy az asszonyok előtt csufúságra sirva ne fakadjon.

A nagy zajra kilépett az ambitusra a nemzeti ur is. Azután berohant. Átölelte fiát s szótlannul megcsókolta annak szép, magas homlokát. Mögöttük állt mr. Wellesley Tudor Pole. A hideg angolnak szemébe is könnyek szivárogtak. Ahogy a nemzeti ur kissé magához jött bemutatta fiát:

— A fiam! Dr. Lángossy Zoltán mérnök.

— Wellesley Tudor-Pole mérnök, az angol bányatársulat főfelügyetője.

— Akkor — mondá szerény mosolylyal Zoltán — tudatom a főfelügyelő urral, hogy elfogadtam az önök ajánlatát.

— Akkor — kiáltott Wellesley — ez nekünk is örömnap. Tudatom azonnal a londoni főigazgatósággal.

A léghajó pedig kormányosával szállt-szállt először szép csöndesen, majd gyorsabban föl-

felé. A nap reája hintette sugarait, amit annak szivarálaku selyem teste visszasugározott. Olyan volt ott a magasban, mint egy hosszukás arany csillag, mely utra kélt társai, az égi testek közé.

Az udvaron pedig a bőröndök és lerakott csomagok mellett ott állt egy nagykalapu, bajuszos, különben kifogástalan öltözetű férfi. Sokáig, sokáig hallgatott, de egyszer azután harsányan elkiáltá magát:

— Hát engem senki sem csókol meg?! Én volnék talán Vér Palkó!

VII. Piros csizma, felemás.

Lángos községben hamar elterjedt a hire dr. Lángossy Zoltán mérnök ur és hü kísérője, Vér Pali, megérkezésének. Az is csakhamar köztudomásra jutott, hogy a nemzeti ur fia most már itthon marad. Nagy tisztséget kapott, ő lesz az első ur nemcsak a bányatelepen, hanem az angol társaság összes magyar bányáiban is. Ez a lángosi népet bizonyos büszkeséggel töltötte el. A lángosi ember eddig is elsőnek tartotta magát messze vidéken, hát most hogy ne emelkedne még egy fejjel magasabbra, mikor ilyen nevezetes ember sarjadt ki határából. Hát mikor Vér Pali — bár tekintélyt tartva, csak ritkán szólt — mégis csak ki-kikotyogta:

— Bizony az én gazdámat Amerikában is megböcsülte mindenféle náció. Ur volt az ott is. Kocintott az amerikai császárral is, akit ott csak úgy titulálnak, hogy elnök ur! Azután meg fizetése mennyi volt. Annyi mint, mint a...

— A főszolgabírónak — szakították félbe Pál urat.

— Annyi nekem is volt — mondá Pali mély kicsinyléssel, de az én gazdámnak több volt mint az...

— Alispának...

— Mint a főispának...

— Több, mint az excellenciás miniszternek! vágta ki a rezet Vér Palkó, mire nagy csodálkozás támadt.

— És mégis hazagyütt?

— Haza ám, mert hazahozta a magyar lelke, meg a szive dobogása, mint engemet is. Hejh, emberek, — vetette közbe Pál — ha másutt jó is, de legjobb csak itthon. Azután meg ami azt illeti, hát az én gazdámnak itthon még több fizetése lesz, mint ott volt.

— Még több lesz?!

— Több ám! Azután meg kitanált valamit, ami többet hoz neki a konyhára, mint a rác király husz eszfendei diurnuma.

Az emberek, asszonyok ismét csodálkoztak, de szörnyen. Azután meg azon tanakodtak, hogy mit is fundálhatott ki a mérnök ur? Talán

aranycsináló-masinát, vagy a bölcsek követét. Pali pedig azt gondolva, hogy máris többet szalasztott ki a száján, mint kellett volna, eloldalgott. Hazament az édesapjához s anyjához s azokat ölelte, becézte.

— Hejh, édesanyám asszony, apám uram, de sokat is láttam, átéltem.

— Mondd el fiam, mondd el, biztatá az anyja.

— Annak is elgyün majd a sorja, édes szülém. Majd, ha mind együtt leszünk, akiket én gondolok, azután, ha megesszük a lakodalmas kását.

— A lakodalmas kását?

— Azt hát, az én lakodalmamon. Hejh, hajh, mert mi tagadás benne, nem bírom ki tovább ezt a kutya legényi sort.

Vér Pali most már nagyon gyakorlati ember vala s indult a vasuti állomásra. Utközben találkozott Fejér ispán urral. Az megszólította:

— Hát hová, te Palkó? Talán ott feledtél valamit s méssz vissza nagy Amerikába?

— Megy a szabadosi javasasszony — haragudott Pali. — Megyek oda, ahun engem is megszánna, ahun tőlem nem sajnának egy ölelést, csókot!

— Ahá, a Pannához!

— Ördöge van az ispán uramnak, hogy mindjárt kitanálta. De most már sietek, mert mindjárt lekések erről a kávémasináról. Istennek ajánlom, ispán ur.

Felült a vonatra Pali s meg sem állt Kiskérig. Az igaz, nem messze volt, harmadik falu volt. Hát az állomáson ép senki sem várta. Ezen boszankodott, de aztán csak eszébe jutott, hogy nem is várhatták, mert a jöveteléről nem volt hirdással. Meg akarta lepni Gyeneséket. A házukra is ráakadt. Uj, ház volt, szép cserépszindelyes. A padlásnyílásokból kukorica, meg piros paprikafüzérek lógának. A házon fölírás volt, a csucs-falon egy vörös kőbe vésvé. Ez volt az:

GYENES MIHÁLY ÉPÍTETTE
AZ ISTEN RÁSEGITETTE.

Pali elolvasta, azután azt mondta magában:
— Ej ha! De kitett magáért az öreg Gyenes Miska?! Én is ezt akartam, már becses nevemmel az épülendő házamra vésetni s most lám, elírta előlem. No de nem baj, mert ebből is látom, hogy az ipam-uram kigyógyula végleg a szociáldemokrata kórságból. A kisajtót kinyitotta lassan, de nagy ugatással jött felé a kutya, a Bodri. Majd hogy le nem huzta.

— Ördög bujjon beléd — mondá Palkó — hát te sem ismeresz meg? Máskor még akkor sem vakkantottál egyet, mikor Szabadoson estidőben a kerítést átmásztam. A tornácra jutva, tisztességgel kopogtatott a szoba ajtaján.

— Tessék beljebb lépni! — szóltak a szobából. És Palkó belépett. Köszöntött is illőn, mit el is fogadtak. Gyenes gazda, meg a hitestársa azután csak nézték ám, csak nézték.

— No, ezeknek is megállt a szemük világa — gondolá el nagy hirtelen Palkó — mint a sült gazdának. Hanem azután valaki nagyot sikoltott. Az menten megismerte. És úgy történt, ahogy Vér Pál, míg ott a levegőben uszván, kiszinezé a jövendőt jó önönmagának. Az a lány, Panna lányzó a nyakába ugrott. Átölelte, de szorosán gömbölyü karjával. Oszt' csak most jött, még amit várt. Megesókolta kétfelől is a barna orcáját. Palkó persze visszaadta kamatjával. És Pannika most jöve csak észre. Hejh, de szörnyen elröstelé magát. Aztán félig sirva, félig nevetve mentőgetőn mondá:

— Édesapám, édesanyám, hát nem ismerik meg? Hazagyütt Palsi! Ez itt a Vér Palkó.

Hát lett erre öröm. Világot gyujtának. Egy korsó bor is került az asztalra. Se szeri, se száma nem volt a sok kérdezősködésnek. Pali felelt is, meg nem is. Csak azt a lányt nézte. Hejh, hogy kinövekedett. Sugár a termete, karesu a dereka. Piros az orcája, mosolyog a szája. Kék szeme pillantása csillag ragyogása. Szőkésbarna haja árnyalja a magas homlokát. Nincsen ilyen szép leány ott a tengeren át. A legény úgy magában bókolt önmagának:

— Gratulálok mr. Vér Pál munkavezető ur a választásához. Azután rátért a dologra.

— Hát — amint megmondám — meggyüttem.

A Pannáért gyüttem. Eddig is volt otthon ingom-lingóm, az apámról a házam, földem s ami volt, most megkészserezzük. Kerestem odaát egy kis tarisznyányi dollárt. Aztán is dolgozom s valahogy megélünk. Hát Gyenes Mihály uram s kedves néném asszony hozzám adják-e a Panna lányukat hiteselettársul?

— Ha ő is akarja?

— Akarod-e rózsám? — kérdé a legény most magától a lánytól.

Hejh, hogy ne akarná? Szólni ugyan nem szólt, de megint ráborult a Palkó keblére. Ez volt a hivatalos eljegyzés. Még tanu sem kellett hozzája. Abban állapotának meg, hogy ha lehet új borra lesz a lakodalom, amikor Pali is újra építetteti Lángoson az apai házát. Az öregek már nyugalomra tértek s ők ketten még soká beszéltek. Sok mondani valója van ilyenkor a legénynek. Sok mondani valója van ilyenkor a legénynek. lánynak. Aztán elbucusztak. Nehezen ment nagyon, de valahogy mégis ment. Palkó gyalogszerrel vágott az erdei utnak. A lány meg ébren szövögette álmát. Menyasszonyi álmát, mely szép arany és gyémánt szálakból, mennyei szivárványszinekből nagyon összeszöve.

Dr. Lángossy Zoltán is az első napokat a

viszontlátás örömeinek szentelte. A nemzetes asszony sehogy sem tudott még betelni a fiával. A nemzetes ur meg a gazdaságát sorra mutogatta;

— Lásd, mi is dolgoztunk, ahogy az öreg erőnktől kitellett.

— Biz most a Lángossy-kuria egy kis tündérvilág! — hajtogatta Zoltán, mi nagyon jól esett apjának, anyjának.

— Az az. Az én kis kertem az. Jöjj, fiam, azt nézd meg. Aztán tündér is van benne.

Bementek a parkba, a virágos kertbe. Nyillott, illatozott itt a virágoknak keleti pompája s a tárt kelyhekből döngicselő méhek gyűjtötték a mézet. A dalosmadarak, fülemile, rigó oly szelidek voltak, hogy a lombok közül még el sem rebbentek, sőt egy kis veresbegy éppen odaszállt a nagyasszony vállára. Olyan fönségesen kedves vala mind ez

— Csitt! — monda a nagyasszony: Amott van a tündér, de el ne riasszuk. Mióta itthon vagy, ugyan alig láttam!

Zoltán odanézett. A nagy gesztenyefa alatt, a tarka jegenyefa padon egy leány ült. Most oly fehér arcára ráborult dus hajának csillogó, fekete koronája. Egy könyv volt mellette, félig nyitva hagyva. S a leány előtt egy kis öz-ünöke hizelgett, cicázott. Az megsimogatta a szép állat szép fejét, majd megfenyegette a fehér ujjával:

— Picike tegnap megint kiszöktél a parkból, ki a káposztásba és ott torkoskodtál. Tudod-e, megjött a kiscgazda s az haragos ember! Ha egyszer ott csip meg, puff! agyonlő téged!

S az őzike úgy nézett a lányra a két nagy szemével, mint hogyha csakugyan értené beszédét. Zoltán meg csak nézte, csak nézte ez igazán elbájoló képet, aminőt nem látott sehol a világon. Valami önkénytelen sóhaj szakadt ki mellőléből. Az őz hátrafordította karesu nyakát, fejét s aztán uccu neki! Utat, bokrot, mindent átugorva — nehogy puff! lelőjje a kis gazda — elrobogott a park sűrűjébe. A leány megrezzent. Meglátta a nemzetes asszonyt, Zoltánt s előre sietett a mérnök is elébe. Üdvözlésre nyújtá a kezét.

— Oh, hisz ez Nicuska kisasszony, a «fekete rigó!»

Hát ő itt a tündér? Aztán, míg megfogta a lány reszkető kezét, mosolyogva mondá:

— Hogy megnőtt! Mily szép lett! Azután nem felejtett el minket?

— Hiszen mindig vártuk — szólt a leány s fölveté nagy mandolaszemét s valahogy annak fény sugarára összecsapódott a Zoltán szeméből kiáradó lánggal. Az ifju megrezzent. Egy másik leányra gondolt, aki *így* soha nem is tudott rája nézni. Egy percre elmerengett, de azután színleg tréfásan folytatta:

— Hallottam, a mi kis Nicuskánk most már tanítónő. Tudom, hogy kis tanítványai is oly nagyon szeretik, mint a kis őzike, melyet eliasztott most az a «haragos kis gazda».

A tanító-kisasszony elpirult egy kissé, hogy ime kihallgatták, de aztán komolyan felelte:

— Ugy lehet, szeretnek. Az Isten-, a haza-, az emberszeretetre tanítgatom őket.

Zoltán ismét elmélázott. Mily másként van ez is mondva, mint az a másik lány ott a fővárosban szólott a hazáról. Szinte önkénytelen ismét a leány kis kezéért nyult. Megfogta azt s a tanítónő szép szemébe nézett:

— Az Isten áldja meg ezért Nina kisasszonyt!

Valaki ekkor lassan közelükbe érkezett. A fiatal olasz előmunkás, Enrico Dopo volt. Láta a lány kezét a Zoltán kezében. Halvány lett s valami gyűlölet villant meg szemében. De levette a bányászsapkáját s köszöntött nagy alázatosan.

— No mi az, Enrico? — kérdezé a nemzetes asszony.

— Anyám nagyon rosszul van — szólt a leány mély szomorúsággal — s arra kért, könyörögjek a nemzetes nagyasszonynál és a kisasszonynál...

— Hogy meglátogassuk! — egészítette ki a nemzetes asszony. — Még ma fölkeressük, ugye Nicuska kisasszony?

Az olasz mélyen meghajolva köszönt Zoltán-nak is, aztán elsietett. Mig kiért a munkástelepre, agyában különös gondolatok jártak.

— Hát ezt várta? Ezt a nagyurat, akit ugy dicsoitenek itt, mint magát az Istent? Hát azért nem néz most rám s szava sincsen hozzám és ott hagyja száradni virágom az iskola porában? Ezért feledi el szegény anyámat is? Oh, az én szemeim jól látnak.

S villogtak, csillogtak ezek a nagy szemek a gyűlölet tüzében...

Még egy kötelesség várt Zoltánra, mielőtt megkezdéné a nagy munkát, melyet új hivatása rótt rá. Erről álmodozott sokszor, még ott az idegen világban is, ahol pedig a munka nem igen hágy időt az ébren álmodozásra. Elkövetkezett az az idő, amelyre annyira vágyódott. Az élet forgataga és a maga küzdelme, szorgalma, tehetsége, érezte, hogy magasabbra emelte embertársai közt. Most már odaállhat az elé a leány elé és elmondhatja neki:

— Méltó lettem hozzád. Atyád milliói mellé emelkedhetnek majd az enyéme is. Ha a te atyád tábornok, én is az vagyok a kenyeret kereső, alkotó munkásseregek élén. Ha a te atyádnak magas rangja van, az én ősi nemesi koronámat is megaranyozta becsületes munkámnak, agyam gondolatainak sikere. Akarsz-e most hitvestársam lenni s velem megosztani mindent?

Vagyont, sikert, dicsőséget, a népnek, e földnek, e hazának szent szeretetét?

Vajon mit felel erre a leány? És csodálatos, előre érezte, hallotta ezt a feleletet. Vilma bárókisasszony hideg, gunyos kacagását:

— Ah, bányarém, magának még mindig ilyen bogarai vannak. A «haza», a «nép», a «rög». Mégsem javult meg? Javuljon meg mielőbb, mert másként még hoppon maradhat! Klagenfurti Beck Max főhadnagy a sarkantyuját már régen pengeti...

Ilyenkor Zoltánt valami kellemetlen köhögési roham fogta el. Érezte, hogy valami ugyan vonzza vissza még ahhoz a lányhoz s hogy végtelenül fájna neki az, hogy ellentétes világnézetük miatt örökre el kellene válniok egymástól, rombadönteni, összetaposni gyermekkori álmokat, ábrándokat, de azt is érezte, hogy az idő lassan-lassan mégis csöndesíti lelkének egykori lobogó lángolását.

Ilyen hangulatok közt rándult fel egy napon Zoltán báró Diener tábornokék, de leginkább Vilma bárónő viszontlátására. Délután volt, mikor tiszteletét tette. Bejelentette magát. Vilma baroness szaladt ki elébe.

— Oh, kedves Zoltán, megérkeztél? Igazán örülök, nézd, a Fillérke is örül. (A parányi kis pincs még mindig ott lábatlankodott.) Csakhogy nagy baj van ám — mondá a bárónő nagy fon-

toskodással. A papa Bécsben van, valami nagyon fontos dologban hívták. Én meg a mamával estélyre készülök. De, ugy-e, nem haragszol, kedves bányarémem? Majd eljössz te holnap. Ugy várunk! Ugy-e, kis Fillérekém, ugy várjuk!

— Holnap nem jöhetek — szólt szárazan Zoltán. — Hi a kötelesség.

— Ugy-e szívet ázni? Ó, te javíthatlan, hogyha rám hallgattál volna, rég más uton volnál. Valaki már régen — s hamisan mosolygott — hitvestársad volna. De, ugy-e, megjavulsz? Még mindig remélem. De most Isten veled. A holnapi, vagy közelebbi hosszabb, nagy viszontlátásra!

És Zoltán kijött a báróéktól. Ez jobban sikerült, mint előre gondolta. Legalább megkimélték attól, hogy nagy képpel előadja:

— Ime ez, meg ez lettem. Van egy találmányom, mely tizszer annyit ér, mint atyád vagyona. Igazgatója vagyok egy nagy bányatársulatnak. Fizetésem annyi, mint nyole tábornoké. Hozzám jössz-e, lelkem, még azt is eltűröm, hogy a fajom, hazám mindennap oldalbagunyoljad?

Olyan jót nevetett most Zoltán. Amint gyalog ment, ment, egy fényes vendéglőből cigánymuzsikaszót hallott. Belépett. Érezte, hogy igen nagy kedve van. Hegyaljai bort rendelt. Intett a cigánynak s megmondta, mit huzzon a régi nótákból. Az rázendítette:

Kidőlt a fa mandulástól,
 Elváltam én a rózsámtól,
 Ugy elváltam a szegénytől,
 Mint ősszel fa levelétől
 Elválík.

Mintha a titkos gondolataiból szakította volna ki a ravasz cigány, most meg erre kezdett:

Piros csizma felemás,
 Ha nem szeretsz, szeret más.

No, gondolta Zoltán, ezt még Vér Pali sem csinálja különben. De legalább most az egyszer kedvére kimulatja magát. Még amíg a vasut vitte is, most már hazafelé, egyre dudolgatta:

Piros csizma felemás,
 Ha nem szeretsz, szeret más.

Aztán kinézett a vaskocsi ablakán. Éjszaka volt, a csillagok ragyogtak. Zoltán választott közülök egyet, szépet, ragyogót, fényeset. És nézte, sokáig nézte. Egyszer azután az a csillag elkezdett reszketni, halaványodni, majd pedig lefutott az éjbe, az idegenbe, a semmiségbe. Zoltán önkénytelenül követte szemével futását s azután, hogy eltűnt, körültekintett a régi helyére s ott az égbolton már másik csillag vala. Szebb, ragyogóbb, fényesebb s melegebb sugáru...

VIII. Amerikai és más tapasztalatok.

Dr. Lángossy Zoltán néhány nap mulva megkapta a hivatalos értesítést is, mely őt az angol

társaság összes magyarországi bányáinak — főigazgatói minőségben — élére állította. A hírlapok hasábjain napokig tárgyalták ezt a jelentős eseményt. Dicséretekkel és elismerő jelzőkkel árasztották el az ifju magyar mérnököt, ki tudásával és lángeszével a messze tengerentul is dicsőséget és tiszteletet szerzett a magyar névnek. Akit idegenben az anyagi boldogulásnak özöne vett volna körül, de mégis hazajött, hogy közvetve is hazája, nemzete, magyar fájának boldogulását segítse elő tudásával és nagy tehetségével. Irtak dr. Lángossy korszakot alkotó, nagyjelentőségű találmányáról is, mely őt egyszerre a technikai tudásnak legkiválóbb képviselőjévé s az emberiség igazi nagy jótevőjévé emelte.

Zoltán most már kevesebbet gondolt szépséges unokanővérére. Elfoglalta a munka s elfoglalták tervei, melyek közt az egyik legfőbb volt, hogy elsősorban a gondjaira bizott bányák és telepek munkásnépét kell megmenteni nemeszociális tevékenységgel a nemzetközi szociáldemokrata izgatás lélekmérgező behatásaitól. Ebben a tekintetben teljesen egyetértett Wellesley Tudor-Poleval, aki elmondta neki a már édesatyja előtt is kifejtett aggályait s akinek most feladata volt, hogy Zoltánt bemutassa az igazgatására bizott összes bányák tisztikarának és személyzetének. Ez a bemutatkozás a lángosi telepen valóságos ünnepnap számba ment. A bá-

nyatisztikar és bányamunkások élén Good Child mérnök üdvözölte az új főigazgatót, akinek már megjelenése is — ugymond — még szebb reményeket kelt a társaság magyarországi bányáinak, de különösen a lánghosinak már is szépen fejlődő jövőjéhez.

Az új igazgató meghatva válaszolt, ígérve, hogy igazi atyja lesz munkásainak s minden törekvése oda irányul, hogy a társulat és munkásai érdekei közt a kellő összhangot mindig megtalálja és föntartsa és azt minden lelkiismeretlen izgatás ellen megoltalmazza.

És egyet ne feledjünk soha — mondá Lánghossy Zoltán — megtartani annak az országnak törvényeit, ahol élünk s szeretni azt a földet, mely munkánkért kenyeret ad. És ez szól mindenknek! Azoknak is, akik idegenből erős karokkal dolgozni jöttek ide közénk s azoknak is, akik itt születtek s akiknek ez a szent föld a haza!

A munkások háromnegyed része tombolva, lelkesedve helyeselt, csak egy része hallgatott némán. Ezek a szociáldemokrata munkások voltak. A szociáldemokrata pártvezetőség küldöttei ezek a lánghosi bányatelep munkásai lelkivilágának megrontására. Zoltán egy tekintetre látta, hogy kiket kell jobb utra téríteni, vagy esetleg kikkel kell megküzdenie.

A munka most már kettőzött erélylyel megindult a lánghosi bányában. Zoltán összes tapaszt-

talatát kezdte lassan érvényesíteni, a mi több eredményt mutatott s egyuttal megkönnyítette a bányász-munkások helyzetét. Miután a bányalégrobbanás elleni találmányát az összes államokban szabadalmaztatta, azt a lánghosi bányában alkalmazták legelőbb.

Dr. Lángosy Zoltán Enrico Dopóban, a fiatal olasz előmunkásban csakhamar felismerte a szakmájabeli kiválóbb tehetséget, bizonyos intelligenciát s el kellett ismernie, hogy ha ez a legény a kellő elméleti kiképzésben részesül, hát mint bányamérnök is megállja helyét. Zoltán — úgy gondolkodott — hogy ezt a fiut teljesen védőszárnyai alá veszi s mindent megkísért, hogy lelkileg átgyurja s az ő segítségével irtsa ki erről a helyről a nemzetközi izgatás veszedelmének még a csiráját is. Enrico látszólag örült annak a bizalomnak, mely őt többi munkástársai közül szinte kiemeli. Bár tudására, képzettségére nagyon rátartós volt, de érezte, látta, hogy mennyit tanulhat még Zoltán mellett s micsoda rengeteg távolság az, mely őt az új főigazgató tudásától elválasztja. Ez a földgöröngyének a távolsága volt a naptól. Ha erre gondolt Enrico Dopó, lehajtotta fejét. Majd vad gyűlölet forrott fel ereiben azok iránt, akiknek több alkalom és képesség adatott e tudás megszerzésére. Az Istent is vádolta, hogy nem teremtetett egyenlővé minden embert. Ott a bányák

üregében, a gyűlölet vad anarchiája lázította minden csepp vérét s ha tehette volna, talán levegőbe röpitette volna ezt az egész világot s összeszakítja a mindenséget a meny boltozatával.

De nem, nem, volt valaki, akit még ő sem akart e romok alá temetni. Valaki, aki az ősz édes anyjának, a beteg Margaretának is gyakran ápoló őrangyala. Akiért ő is még élni akar. Igaz, hogy az a leány soha nem jogosította fel őt arra, hogy így közeledjék hozzá még gondolatban is, de hát ki tiltja meg a Vezuvnak, hogy a felhők szélét csókolja tüzes lángjaival? Igaz, hogy az a leány lelkileg is, társadalmilag is fölötte áll, de hát ez arra épen ok, hogy ő is minél többet tanuljon, magasabbra emelkedjék s azt most Lángossy igazgató, főmérnök közelében vélte elérhetni. Ha ő egyszer bányafelügyelő lehetne, akkor, akkor tán oda állhatna az elé a leány elé... Ha ugyan?... S ekkor ismét valami marcangoló kétely merült fel agyában... De nem, az nem lehet. Hiszen ily nagy embernek, mint az, aki a pénz millióinak lehet még ura, annak nagyobb igényei vannak, mint egy falusi tanítónő. És Enrico Dopó ettől az időtől kezdve látszólag a legügyesebb végrehajtója igyekezett lenni a főigazgató tervei- nek, eszméinek, rendelkezéseinek.

És ezidőtől kezdve dr. Lángossy Zoltán főmérnök ur megindította azt a társadalmi mun-

kát is, melynek célja volt, hogy a súlyos napi dolgot végző bányász nép lelkivilágát megnemesítse s megedzze a romboló behatások ellen. A bánya tisztikarával együtt a szabad napokban szórakoztató előadásokat rendezett részükre, melyek egyttal tanulságosak is voltak. A bányásznépet közelebb igyekezett hozni Lángos község szinmagyar lakosságával is, melyet immár nem kellett féltetni attól, hogy a nemzetközi eszmék megrontsák. Az itt született és születendő bányásznemzedék sorsa nem aggasztotta. Láta, hogy azokat lélekben és testben magyarrá neveli a hazafias tanítótestület.

Volt azonban még egy számra nézve jelentős munkáscsoport, mely még mindig Szabadosra járt át, hogy ott hallgassa a szociáldemokrata apostolok, sőt gyakran vörösjelvényű és pirosra ékesített arcu «elvtársnők» tanításait a nemzetköziségről és a szabad erkölcsökről, melyeknek üdvös hatásai Szabadoson különben már nagyon feltűnően kezdtek mutatkozni. A nyomoruság terjedése, a férj nélküli anyák, az apákat nem ismerő gyermekek, a rongyok közül kikandikáló szegénység, az egykori piros, erőteljes arcokat összesorvasztó éhség. A munkásság zöme azonban nem tartott ezekkel.

Az részese lett a lángosi szövetkezeti életnek és amint a földmivelők megjelentek a bányatelepi előadáson, a bányászok és más szakmák munkásai ott

voltak a gazdaköri fölolvadásokon. Így lett, hogy lassan kölcsönösen megérlelődött köztük az a tudat, hogy a földet művelő ember is, az ipari munka is egyenlő hasznos tagja a társadalomnak s egyformán érdemli meg a közbecsülést, ha egyébként egyéniségével rászolgál.

A gazdaköri felolvasók közt foglalt helyet egy idő óta Vér Pali is, aki amerikai élményeit mondta el vasárnap délutánonként úgy szabad előadások alakjában s meglehetősen eredetiséggel.

— Halljuk Palit Amerikáról! — mondák az öreg s fiatal gazdák.

És Pali nem sokáig kérette magát. Az ő természettől éles esze és szeme két év alatt nagyon is meglátta azokat a veszedelmeket, melyek odaát az új világban fenyegetik s már közel másfélszáz esztendő óta pusztítják a magyar fajt s minden törekvése odairányult, hogy ettől megmentse honfitársait. Ezidőben különben már annyi csalódott s nagy részben testileg-lelkileg nyomorékká lett ember érkezett vissza Amerikából részint a magyar állam költségén, részint toloncuton, hogy bizony erősen megcsappant a kivándorlási kedv. A kivándorlásra csábító ügynökök azonban még egyre dolgoztak s csábításuk különösen ott járt eredményre, ahol a szociáldemokrata izgatás a nyomában leselkedő uzsorával tönkretette egyes községek népét. Az ilyen terület pedig — sajnos — még elég terjedelmes volt Magyaror-

szágon. Mondanunk sem kell, hogy ezek közé tartozott Szabados községe és még igen sok ehhez hasonló az országban.

De hát halljuk mi is Vér Pált.

— Hát édes atyámfiái — szólott — én csak azon kezdem ismét, hogy magyar ember ne igen húzódjék Amerika földjére. Én mondom azt, akinek pedig elég jól ment ott a dolga. De miért? Azért, mert a gazdám dr. Lángossy Zoltán mérnök ur — az Uristen áldja meg — vett pártfogásába. Ha ő nem lett volna, bizony ugy lehet, hogy elpusztultam volna a bányák üregében, vagy a vaskohók izzó tűzében, vagy a vadonságok mérget lehelő mezőségein. Amerikába még most is ezerszámra csalogatják lelketlen ágenszek szegény magyar testvéreinket. Ragyogó, csillogó, bőségben uszó életet festenek elébük, mely ott reájuk várakozik. És mennek is még sokan, kivált azok, akik itthon könnyelműen elverték, elherdálták vagyonkájukat s a magyar földön szegyenlenek dolgozni. Ezek persze ott sem nagy barátjai a munkának s ezek miatt azután a becsületes, tisztességes magyar munkásnak is csak annyi a becsülete odaát, mint a kiveret kóbor kutyának.

Nem akarok mindenfélét felhozni, hogy min megy át a magyar ember már eddig is, míg az újvilágba bejuthat. Hogy a new-yorki bevándorlási hajóállomáson minden embert ugy megvizs-

gálnak, mint nálunk baromjárvány alkalmával a vásárra hajtott állatot. Megnézik a súlyát, megvizsgálják tetőtől-talpig, megnézik a fogát, kiforgatják a szemeit s akiben azután valami kis hibát találnak, azt oldalba teremtik s azt mondják neki:

— Coki hungari! Visszafelé!

És visszaküldik őket azon a hajón, amely vitte őket. Itt azután, hogy leszolgáltatassák velük a vitelbért, hát dolgoztatnak velük baromi munkákat, anélkül, hogy élelmükről is gondoskodnának. Az ilyen pénze fogyott visszautasított kivándorló csak néha kap egy kis moslékfélét, vagy lerágott csontdarabot, amit itthon bizony a kenderék Pinesí, vagy Bodri kutyája se enne meg.

Azt sem engedik kiszállani, a kinek nincs annyi pénze, hogy legalább egy hónapig élhetne abból, de még azt sem, aki már előre beszegődött, mert arra azt mondja ott a bevándorlási bizottság, hogy a munkabéreket le akarja nyomni.

No most már a szegény magyar ember, ha bejut Newyork városába, hát ott eltátja ám a szemét, a száját. A felhőkig érő paloták, a hangyarakként a földszinen, a föld alatt, a házak magasságában rohanó villamos vasutak, gépkocsik, a levegőben ezerszámra keringő léghajók s az iszonyu lavina vasut elkábitják s megfosztják eszétől. Az amerikai uri ruhába öltözött csirkefogók az ilyen alkalmat használják fel

arra, hogy kifosszák a szegény kivándorlót utolsó pénzéből. Elcsalják valami fényes irodába. Ott megigérik, hogy munkát szereznek neki, könnyüt, amelyért busásan fizetnek. Ennek fejében azután előleget kérnek. Tíz, husz, harminc dollárt, amennyit kinéznek az emberből. És a szegény magyar nagy örömeiben fizet, mint a köles. Másnap azután hiába keresi azt a fényes palotát s a munka közvetítőit. Ki tudja, hogy hol járnak már azok? Ő pedig ott áll a rengeteg nagy város utcáján, kifosztva, pénz nélkül. Rettenetesebb a dolga, mint az erdők rengetegében eltévedt, éhező emberé. Ott pusztul el százezrek szemeláttára. Idébb, odébb lökik s nincsen, aki megkönyörüljön rajta. Sok már itt elpusztul s száz ilyen társával temetőbe viszik, ahol elégtetik testét s porait trágyának használják.

— Egyébként — mondta Vér Pál — jaj annak a magyar embernek, aki odaát törvény elé kerül, kivált ha még nem amerikai állampolgár. Ott nem igen érnek rá sokat ceremóniázni véle. Becsukják, mint a cinegét s mire az igazsága kiderül, ha nincs pénze, hát a földig nő szakálla.

— Hát az a híres amerikai egyenlőség hogy van? — kérdezék most Páltól.

— Hát igaz, hogy odaát nincs sem herceg, sem gróf, sem báró, de még király sincsen, de azért ott az egyenlőség kutyábbul van, mint nálunk. Ott a dollár az ur. Akinék abból több van,

sok van, az a király, annak van igazsága mindenben; akinek meg nincsen, hát az amaszt szolgálja, mint az utolsó rabszolga. Ne higgyék ám kigyelmetek, hogy odaát azért, mert mindenki «polgártárs»: egyforma az ember. Ez teljes hazugság. A gazdag, dolláros emberek más-hova járnak s a szegény embert csak arra tartják jónak, hogy az a vagyonukat növelje. Igaz, hogy ebbeli munkáját eléggé fizetik, de micsoda munka ez! Aki tiz évig szenved ott, az megtört ember, az élőhalott ember. Igaz, némelyiknek akad szerencséje. Ezer közül egynek. Ugy van ez, mint régen volt itt nálunk a lutrival, meg az osztálysorsjátékkal. Százezer ember lerakta a pénzét, azután meg tiz nyert, de annak csak a századrészét, amit az a százezer lera-kott. Nohát ott is tizezer ember pusztul a magyarból, amíg tiz boldogul, de az azután talpig legyen ember, tudja az amerikai nyelveket, erős legyen izma, kibírja a munkát s legyen helyén esze. Mert hogyha italos, az itt is baj, de ott még nagyobb baj.

— Hogy, hogy Pali öcsénk?

— Hát úgy, hogy aki ott egyszer berug, aztán tetten érik, hát rögtön becsukják. Ha másodszor berug, már hónapokra csukják el. Ha harmadszor berug — akkor, ha más világrészi — hát hazasuppolják De ennél nagyobb baj is történhetik.

— No mi baj?

— Hát ismerték e kigyelmeték Tiszai Pistát innét Szabadosról.

— Hát hogy is ne ismertük volna.

— Hát a Tiszai Pista itthon is italos volt s mikor már a nemzetközi igékből nem tudott megélni és a szociáldemokrata apostolokkal leeregette a házát, a földjét, a barmaid a torkán, hát mikor nem volt már se «tőled, sem hozzád», hát akkor kiment ő keme is Amerikába szerencsét próbálni, de a jó italos szokását is magával vitte. Be is csukták érte, vagy úgy kétszer. Egyszer oszt valahol Pittsburgban egy olajfesték gyárba került, hejh, de nagy munkára. Hogy az erős szagot, meg a nehéz munkát valahogy kibirja, hát reggelenként jól bepálinkázott. Egyszer többet ivott; a szokottnál is többet. Tántorgott s valahogy fejfel beleesett egy nagy olajfestékes ládába. Onnét még valahogy kihuzták. Olyan volt az ember, mint a pokolbéli ördög. Mondták is néki:

— Menj haza te — sertés!

Tiszai Pista azonban a részeg emberek macacsságával azt mondta:

— Nem megyek. Dolgozni akarok. Ekkor meg belebotlott egy porrátört szénhalomba s abban meghentergetődzött. No, hogy most milyen lett? Mindenki kacagott csufságán. A szerencsétlen most már odatámolygott a nagy olvasztókemen-

céhez, melyben izzott a tűz, mint hogyha a pokol fenekét rakták volna alá. A kisugárzó hőtől egyszer csak lángot kapott ám a Tisza Pista olajos ruhája. A szénpor tüzes darabokban úgy pattogott róla, mint mikor ezer szikrát ver ki a nagy pöröly a tüzes acélból. Egy iszonyu kiáltás tört ki a szerencsétlennek melléből:

— Segítség! Segítség!

Mindenki el volt most ott foglalva a maga dolgával, reája sem néztek. Az meg lángbaborult testtel elkezdett ide-oda futni. Lapátokkal, rudakkal bökdösték, hogy valahogy föl ne gyujtsa az egész nagy gyárat. Egyszer csak mégis beleugrott egy olajos hordóba. Ez is tüzet fogott tőle és égett, lobogott, de nagy sistergéssel. Mire ezt elolták, hát az egész Tiszai Pista is úgy elégett a tüzes olajban, hogy még egy picurka csontját sem találták meg többé.

Valami borzongás futott végig a hallgatóságon. Pali meg folytatta:

— De történnék ott még nagy szerencsétlenségek, melyeknek nem a munkásember az oka. Hát itt meg kell említenem, hogy a nagyon magasztalt Amerikában, nem úgy, mint itthon minálunk külön-külön tiszta, egészséges munkásházakban, hanem még mindig burdokon laknak az emberek. Ez a burd abból áll, hogy egy vállalkozó asszony vagy ember kivesz egy egész emeletnyi lakást. Az egyes szobákba nyolc-tizen-

két ágyat tesz s azt kiadja a munkásoknak. Napra azoknak, kik éjjel dolgoznak, éjjelre azoknak, kik nappal dolgoznak. S ezt a nyomoruságos lakást drágán kell egy-egy embernek fizetni. Hetenkint hat-nyolc dollárjával. Aztán ki törődne ott a tulzsufolt lakással? Mikor Clevelandban voltunk, volt a többi közt egy ilyen tizenháromemeletes burdos ház. Ez is, mint a többi, vasgerendákból volt építve s a gerendaközök fával s téglával voltak kitöltve. Az emeletekre fölhúzó-gépen járának föl. Lakott ebben a házban kétezernél több munkásember is és köztük sok magyar. Hát egyszer egy este kigyuladt ennek a háznak ép a fölvonó-gépezete. Egyszerre az egész ház is lángba borult.

Olyan tüzet, mint az, még nem láttam, de ne is engedjen látnom az Uristen. Mint a petroleum, egyszerre úgy égett ott minden. Az emberek ott bent rettenetes jajveszéklésben törtek ki. Izszonyu volt látni, hogy mint kiabáltak a magasból mindenféle nyelven segítségért, mint vetették le magukat, hogy azután hustömeggé zuzódjanak a földön, pedig jött a tűzoltóság, szinte repülő gyorsasággal automobilokon, meg léghajókon. De mire odaért, a nagy háznak már csak a vasgerendái voltak meg tűzben izva, féloldalra dőlve. Más minden s a kétezer munkás porrá vala égve. És sokakat a nézők közül még az a rettenetesség sem indított meg. Mi magyarok,

akik ott voltunk, a látottaktól szinte össze voltunk törve. Levettem kalapom s azt mondtam:

— Imádkozzunk a szerencsétlenek lelki üdvösségeért.

A földre borultunk s zokogva imádkoztunk.

S másnap? Másnap a leégett ház helyett újabb burdos házat kezdtek építeni és még magasabbat. A nagy szerencsétlenséggel pedig már senki sem törődött.

A szörnyüködésből még ki sem fogytak az emberek, Pali meg folytatta:

Hát a bányák üregében, a nagy vasgyáarak izzó kohóinál még mi nem történik? Odaát törvény vagy arra, hogy aki a saját hibáján kívül, a gyárvezetés mulasztása folytán megsérül, nyomorékká válik, vagy elpusztul: annak, illetve a hozzátartozóinak a gyárvállalatnak kárpótlást kell adni. No, hát az ilyen kárpótlás kevés... Ötven esztendőnél már több idő óta irnak a lapok sok olyan esetről, hogy a bányában, vagy gyárban a megsérült embert, nehogy az kártérítést követeljen, egyszerűen a kohóba vetették és ott elevenen megégették. Ez az ember pedig egyszerűen eltűnt.

— Hát Pék Istvánnal mi lett — kérdezi Fű Gábor — aki szegről-végről sógor is vala s innét vándorolt ki a szomszéd Kiskérről?

— Jó, hogy kérdi bátyám — mondá Pali —

hát a szegény Pék Pistát egyszerűen megettük virsliben.

— Megettétek? Virsliben? No ez cudarság volt, mert mégis csak sógorom volt.

— Hát csak lassabban bátyám az agarakkal. Majd elmondom, hogy volt. Hát szegény Pék István — mivelhogy másutt munkát nem kapott — ugyancsak Clevelandban egy nagy kolbász- meg virsli gyárban kapott alkalmazást. Itt nagy villamos-motorok hajtják azokat az óriás hengereket, melyek azután a rajtuk lévő késekkel apróra, kolbászba, virslibe felvágják az egész disznókat meg szarvasmarhákat, sokszor bizony az elhullottakat is és még belestől, gyomrostól is. No hát egy ilyen nagy husvágó-masina egyszer csak elkapta Pék Istvánt — egy pillanat — és felapritotta. Biz' ezért a csekélységért a gépet meg nem állították. Pék Pista földi részei belekerültek a virslibe, kolbászba. Ki tudja, talán még én is ehettem belőle. De annyi szent igaz, hogy azóta nem ettem odaát sem virslit, sem kolbászt.

— Szörnyűség! — mondának — de a földet művelő embernek csak nem lehet ott ilyen rossz a sorsa?

— No azt nem igen tudom, mert aki innét odakerül, annak a legtöbbjét csak gyárakban, bányákban alkalmazzák. Tudom azonban, hogy a bevándorlók egy részét még most is kicsalják Kanadába azzal, hogy ott ingyen nagy termő-

földeket kapnak. Hát sok szegény ember — dacára a félszáz esztendőnél több idő keserves tapasztalatainak — még ma is felül ennek a gonosz csábitásnak. Mikor azután odaérnek Kanadába, akkor vár rájuk a keserves kiábrándulás. Ős vadonerdőket kapnak kiirtásra, de mikor kiirtják, a föld, ha teremne is, a hideg, fagy s más Istencsapása kiirtja a termést. A tönkretett emberek akkor menekülni próbálnak az éhhalál országából. Megszöknek az ígért paradicsomkertből. Szöknének, de üzöbe veszik őket s ha elfogják, visszahajtják, mint a baromcsordát. Ha ellenszegülnek, leöldösik őket s a megsebesítetteket otthagyják a gyilkot lehelő prairieken (mezőkön) meghalni. Egy Lovászi János nevű magyar mérnök, aki arra Amerika északján kénbányák után kutatott, egyszer kiáltásokat hallott a végtelennek látszó puszták éjszakájában. Kétségbeesett, velőket átjáró, magyar kiáltásokat:

— Segítség! Segítség!

Társaival a segélykiáltások helyére sietett s ott borzalmas kép tárult elébe. Kanadából megszökött s üldözőik által megsebesített, mezitelenre vetköztetett magyar emberek, asszonyok éhségtől kimerülve feküdtek ott a földön. Véres testeiket a hangyák ezrei marcangolták. Valahogy kiszabadították rémes helyzetükből, de megmenteni már nem lehetett őket. Egymásután haltak meg a kiállott szenvedések után.

Vér Pál ezzel végezte beszédét:

— Hát így kívánkozzanak édes atyámfiai el Amerikába!

Erre azután az volt a válasz, hogy fölhangzott az egybegyültek ajkán:

Tied vagyok, édes hazám,
Az, is maradok,
Mig az égen egyetlen egy
Csillag fönt ragyog.
El nem hagyom hantod, rögöd,
Hegyed, völgyedet,
Itt születtem, itt imádom
Az Istenemet.

★

Ezen a vasárnapon az alkonyat óráiban Fejér Anna tanító-kisasszony ismét felkereste az öreg Margaretát, Enrico Dopó édesanyját. Az olasz munkavezető nem volt otthon. Az öregasszonyt forró láz gyötörte s olyan sárga volt az arca, mint a mutatványos bódék viaszalakjaié. Megtört szemeit hátatelten emelte a szép leányra, aki ez alkalommal is frissítőket hozott s vigasztalni kezdte!

— Ne vigasztaljon engem kisasszony, az én óráim ugyanis meg vannak számlálva. Érzem, hogy nemsokára meghalok.

Nina két szép szeme könnybe borult. Az öregasszony ekkor elaszott, csonttá vált kezével hirtelen megragadta a leány kezeit:

— Kisasszony, én látom, van irgalom a maga

lelkében. Ezt az irgalmat ne nekem juttassa. Van valaki más, aki ez irgalomért esedezik. Aki nehéz munka után, hosszú éjszakában is csak a kegyed nevét emlegeti. Akinek üdvösség volna az ön szava s boldogság egy-egy mosolygása. Aki szereti önt heves, lüktető vérének minden dobbanásával. Szereti úgy, hogy talán gyilkolni is tudna miatta, vagy ha ön nem irgalmazna, meghasadna a szíve utána.

A leány megrémült. Azt hitte, hogy lázroham jött a szegény asszonyra. Égő homlokára helyezte kis kezét. Az meg csak folytatta:

— Így... így! Így tedd Enrico fejére is, mert ő is nagybeteg. A te nagybeteged. Ugy-e az övé lész! Lásd nagy fekete szemét, hogy ragyog, sóvárog utánad. Ugye-e az övé lész? Együtt jötök ki majd a siromhoz és én rátok mosolygok majd a túlvilágról...

A leány, Nina, reszketve, hófehérré változva hallgatott. Az a beteg asszony most hirtelen felült a fekvőhelyéről s gyűlölet tüze égett ki beesett szeméből. Aztán szinte rikácsolta:

— Te hallgatsz? Te nem szereted őt, az én gyermekemet?! Eddig pedig mosolyogva néztél rá s a virágait is a hajadba tűzted. De mióta az megjött, a nagyur, a félisten; azóta a szegény munkavezetőhöz nincsen egy szavad sem! Vigyázz! Vigyázzatok!

A beteg asszony kimerülve roskadt vánkosára.

A leány, mintha üzték volnak, menekült a helyről. Végtelen izgalom s fájdalom szállta meg a lelkét. Ó, hogy az ő jóságát így félremagyarázták! Szinte futólépésben menekült, rohant hazafelé. Egy oldal ösvényen jött vele szembe Enrico, köszönt nagy alázatossággal. A tanítónő a könnyhullajtásától még észre sem vette. Az sokáig, sokáig nézett még utána:

— Most már meg sem ismer!

Az arca halavány lett s az ökölbe szorult kezét fenyegetőleg felemelte:

— Ezért valakivel, azzal a nagyurral leszámolunk!

A lány, hogy hazaért, ráborult apjának, Fejér ispán urnak a mellére és ott elkezdett nagyon, nagyon keservesen zokogni. Az szép fekete fürtjeit simogatta lágyan:

— Mi bajod, én lelkem? Kis fekete rigóm, aranyos virágom? A szived fáj? Majd meggyógyítja azt a jóságos Uristen.

Ez is másra gondolt.

IX. A szociáldemokrácia végnapjai.

Néha nagy, mélységes, szinte fullasztó csendesség szokott borulni messze tájakra. A levegő mintha egyszerre ezer mértföldek négyszögén megállana. A tisztító, frissítő hajnali és esteli fuvalom mintha valahol mérhetetlen távolság-

ban megzsibbadt volna s nem tudná emelgetni szárnyait. Az erdők lombjai nem susognak, a fák levelei csüggedten hajlanak alá. A madár elrejtőzött a mozdulatlan fűszálak közé s még az apró rovarok is mintha álomba merültek volna. A szöcske nem zizegett, a kis tücsök is elfelejtette esteli csiripelését. A folyók csak lassan folydogáltak lefelé medreikben s a tavak vizei megállították hullámrészeiket. Csend volt, nagy csend, olyan, mint aminő a földet megrázó, nagy viharokat szokta megelőzni.

Ez a nagy csendesség azonban csak látszólagos volt. A társadalmi átalakulások nagy kohójában ott izzott a szenvedélyek tüzes zsarátnoka s mindenek szinte várták, hogy mit vet ki magából? A boldogulás életcsiráit-e, vagy a rombolás mérges gázait? És a nagy kérdés megoldása mindinkább közeledni látszott. A csöndességbe néha mint hogyha távoli ágyu- vagy menydörgés morajlása hangzott volna. A késő alkonyati órákban az ég boltozatának egy részét az éjszakai fény vérvörössége festette be, mintha emberi szem nem látta távolban ismeretlen tüzeknek lángnyelvei lobognának. És ezek a földi és égi jelek valami lázas izgatottságban tartották az embereket.

A szociális kérdések hevitették a lelkeket s töltötték be a gondolatvilágokat. Századok óta folytatott izgatások dacára az «Internacionale»,

a nemzetközi szociáldemokrácia különben sohasem tiszta napja kezdett nagyon is elhomályosodni. A nemzeti érzést nem volt képes az emberek szívéből kiirtani. Ez az érzés mindig hatalmasabban lobogott fel, valahányszor összeütközések s fegyveres mérkőzések merültek fel az egyes fajok és nemzetek között. A nép kezdte belátni, sőt nagy tömegeiben belátta azt, hogy a nemzetközi agitáció a vagyoni jólétet egyoldalúságánál fogva javítani nem volt képes, mert míg egyrészt úgy a mezőgazdasági, mint ipari munkabéreket erőszakosan fölemelte, másrészt ugyaneközül az élelmicikkek, a lakás, az ipari szükségletek árát hallatlanul megdrágította. Amit tehát a munkástársadalom nyert volna a vámon, azt kétszeresen, hatványozottabban elvesztette a révén s az eredmény az lett, hogy a nyomor mindnagyobb területeken mutatkozott.

A nemzetközi apostolok által hirdetett egyenlőség és szabadság mivoltjával szintén kezdett a munkásnép tömege tisztába jönni. Az egyenlőség abban állott, hogy minden úgynevezett szervezett munkásnak egyenlően kellett a szociáldemokrata pártadót, sztrájkalapot, a vezérurakat fizetni; ezek pedig egyenlően megosztzkodtak agitacionális költségek címén a befolyt összegeken. A szociáldemokrata szabadság, az meg abból állott, hogy a pártvezérek, bizalmi férfiak parancsoltak, az elvtársak meg engedel-

meskedtek. Még azt is megparancsolták, hogy hol, kinek s mikor szabad dolgozni s ha nekik úgy tetszett, eltiltották a munkást a munkától lehetetlen ürügyekkel, vagy politikai okokból sztrájkba kergették a különben dolgozni akaró népet, nem törődve azzal, hogy inségbe, nyomorúságba kergetik annak családtagjait.

És ezzel szemben ott állt annak a magyar népnek a helyzete, mely ragaszkodott vallásos hitéhez, hazafias meggyőződéséhez s ennek erejével alakította meg országszerte anyagi boldogulásának, függetlenségének erős várait: a szövetkezeteket. És felszázadnál több idő után ez a szövetkezeti erő lett az, melyen megtört a szociáldemokráciának gyűlöletben izzó, romboló törekvése. A hazafias szövetkezési és egyesülési törekvések, egyöntetűen szervezve, egyes központból irányítva kisarjadoztak s magassá, lombossá, sugárrá, viharokkal dacolóvá nevelték a *falusí jólétnek ama fáját*, melyet a század elején a magyar szövetkezeti élet egyik uttörő vezére, gróf Majláth József a jövőbe látó lelkével megálmodott. Ennek a fának erős gyökérhajtásait képezték a család, a valláserkölcs, a kiseddóvó, a gyermekmenhely, gyökértörzsét a népiskola s ennek mellékága volt a gyermek- és állatvédő egyesület. A törzs volt a gazdasági ismétlőiskola háziipari és háztartási oktatással, az ifjusági egyesület és a

Gazdakör. Ebből sugárzott ki hatalmas ágakon a takarékoságra tanító, az úzsora mindennemétől megszabadító hitel-, fogyasztási, raktár-, tejértékesítési, biztosítási s egyéb nemescélú szövetkezet. A baromfitenyésztés, a méhészet, gyümölcsészet; az iskolai, gazdasági és cselédpénztár; az olvasókör, a daloskör. És ennek a nemes fának, a falusi jólét fajának gyümölcsei lettek a hazaszeretet, a családias érzés, a józanság, takarékoság, vallásosság, a vagyonosság, a tisztos üzleti szellem, a megelégedettség és az ezzel járó munkakedv, egészség. És ez alá a hatalmas fa alá telepedett az ország vidéki lakosságánaktöbb mint háromnegyed része, őrizve, munkálva azt s élvezve annak gyümölcseit.

De ott voltak az állam nemes szociális törekvéseinek alkotásai is, melyek gyökerei szintén egy félszázad előtti időbe nyultak vissza.

Ennyi becsületes alkotás gránitszkláin nagyon megtöredezték immár a nemzetközi izgatás méregfogai. A magyarországi szociáldemokraták érezték is azt, hogy ámitásaik nem igen találnak már halló fülekre s következik az idő, mikor nekik végleg befellegzett. De még nem adták meg magukat, vezéreik még nem akartak lemondani a szabad népszobrálás jogáról. Egy utolsó, nagy kísérletre határozták el magukat, hogy megmutassák külföldi elvtársaiknak, hogy ők itt még a helyzet urai. Ezt jelentette a nagy csendességbe

morajló távoli dörgés s ezt jelezték az utcasarkokon szinte könyörögve hirdető vörös plakátok: Proletárok, egyesüljetek!

Magyarországon ekkor is új képviseléválasztásokra készültek. Ezt megelőzőleg kellett volna megmutatni a magyar földön is «a nemzetközi szociáldemokrácia világot átjáró erejét». Legelőször a nemzetközi «vezérek» így tervezték. Azonban a Jakabék tervezték, az eddig elámitott, de becsületes öntudatra ébredt nép meg végezett.

Ez időben megvolt már az általános, titkos, községenkinti választói jogosultság Magyarországon azok részére, a kik magyarul tudnak szóban és írásban s bebizonyítottan nem ellenségei a hazának, a magyar állameszmének és nem vallják magukat hazátlanoknak. Ez a választói jog természetesen nem tetszett azoknak, akik mintegy hivalkodva nevezték magukat nemzetközi proletároknak és hazátlan bitangoknak. Ezt e választói jogot akarták most megváltoztatni és akartak sok minden egyebet. Hogy mit, azt vörös falragaszokon hirdették fekete betűkkel. Ime néhány pont követeléseikből:

Követeljük az általános, titkos, községenkinti választásnak oly módon való kiterjesztését, hogy választó és választható minden huszéves férfi és nő, akár tud írni-, olvasni, akár nem, akár tud magyarul, akár nem, akár vallja magát hazafinak, akár nem.

Követeljük, hogy a vallástanítás az iskolákban eltöröltessék.

Követeljük a főpapi vagyon s általában a hitbizományi vagyon s minden kétszáz holdnál nagyobb ingatlan felosztását.

Követeljük, hogy a gyárak, nagyüzemek, pénzüzetek, akár legyenek azok részvénytársaságiak, vagy szövetkezetiek, akár magántulajdonok, a munkabéreken kívül tiszta jövedelmüknek háromnegyed részét osszák fel munkásaik közt s csak egyharmad rész fölött rendelkezhessenek szabadon.

Követeljük, hogy állami gyárakban és telepeken csak szociáldemokrata munkások alkalmaztassanak.

Követeljük a házassági intézmény eltörlését.

Többet egyelőre nem követeltek, de mindezeket azzal a fenyegetéssel fejezték be, hogy ha a még együtt ülő országgyűlés mindezen követeléseket nem teljesitené, akkor még az új választások előtt kiűt az általános sztrájk, beszüntetik a munkát a mezőgazdasági, az ipari téren, gyárakban, műhelyekben, szóval minden vonalon.

— Proletárok! Testvérek! — végződött a felhívás — erre esküdjetek!

És megindult az izgatás a pusztulását érző őszi légy vakmerőségével minden munkaterületen. Bestiák bujtak elő odvaikból s hirdették a gyűlöletet, a rombolást, a becsületes munka és

szorgalom által teremtett jólét ellen s ezt hazudták ők a jognak, a szabadságnak, egyenlőségnek. Sajnos, az ország egyes részeiben ennek az izgatásnak még némi eredménye is mutatkozott.

Ezzel szemben azonban megindult a becsületes hazafiasság védelmi szervezkedése is. A kormányzás szociális ügyosztályai, a gazdasági és ipari egyesületek gondoskodtak arról, hogy ahol a nemzetközi izgatás mégis megritkítaná a szükséges munkaerőt, az a hazafias érzésű, tisztességes munkaerővel pótolassék, amiben nem is mutatkozott immár nagy hiány.

A csendességet tehát a harci készülődések zaja váltotta fel. Két tábor állt egymással szemben talán az utolsó nagy ütközetre. A hazafias, becsületes törekvések munkás gárdája s a nemzetközi szociáldemokrácia szedett-vedett, többnyire idegenből bevándorlott tömege.

Az ország ezidőszerinti képét teljesen visszatükrözte ott a Bakony oldalán, a hazafias Lángos község és a szociáldemokrata Szabados község helyzete. Amott a tiszta, csinos, jómódot, megelégedést hirdető házakon a háromszinű magyar nemzeti lobogók lengtek, emitt az épületromokra félig összeomlott, vakolatnélküli házakra kitűzdelte vörös zászlók hirdették a hovátartozandóságot. Szabadoson különben most járta még csak a vigalom. A házasság intézményét itt már rég eltörölték s ezzel vége lett a családi életnek is.

Most már a másik nagy jó nyakukba szakadását, a nagy földosztást vették bizonyosra a helyi «elvtársak» és «elvtársnők» s a még megmaradt padlásgerendák árán ennek örömeire mulattak nagyokat, páratlanokat.

Dr. Lángossy Zoltán, édesatyja, a nemzetes ur, a bánya tisztikara, Lángos község előljárósága, tanítói és lelkészei is figyelték a közeledő veszedelmet és bár nem volt okuk aggodalomra, de mégis megtették a készülődést annak elhárítására. Dr. Lángossy Zoltán tudta, hogy a bányatelep munkásai — közel két ezer ember — közül, ha mintegy kétszáz hajlik is a szociáldemokrácia izgatásaira, de a többi távol van attól s így ha amazok be is szüntetik a munkát, az üzemben semmi komolyabb fennakadás nem történik. Valószínűnek tartotta egyébként, hogy ez a kétszáz munkás sem megy a végletekig s nem kockáztatja jó helyzetét. Hogy így lesz-e ez az egész országban is, arra nézve reményei voltak, de mégis bizonyos kételyek fogták elő.

Egy levelet kapott Budapestről, kedves alaku, illatos levelet, melynek boritékán bárói korona ékeskedett. Zoltán tudta, kitől jött ez a levél, ki írta azokat a szarkaláb, mégis szabályos betűket s valami elfogta a torkát. Mint hogyha a szive hevesebben dobogott volna. Elébe tűnt gyermekifjusága s ez ifjuságnak egy ábrándképe, akinek

arcása most is ott mosolyog reá íróasztala fölül. Akiben a saját lelkének mását vélte feltalálni és egyszerre egy egészen más, idegen, rideg világot talált. De hátha ez az idegen világ azóta megváltozott? Lássuk csak. És felbontotta unokanővérének, Vilma bárónőnek levelét. Olvasta:

Kedves Zoltán! Drága bányarémem! Ugy látszik, valaki haragszik, hogy olyan rég idő óta felénk sem néz, vagy pedig elbizta magát, vagy pedig van ott *valaki*, aki nagyon igénybe veszi idejét. E sorokat csak azért írom, hogy tudassam, hogy én, mi nem haragszunk s várjuk uraságodat, azért is, hogy tapasztalatokat szerezzünk megjavulásáról s ezzel hozzánk való hűségéről. Avagy nem veszi észre kedves bányarémem ott a mélyben, hogy erősen mozog a föld, dörög az ég s nincs az idő messze, midőn tökéletesen romba dőlnek azoknak a «hazaffyas», «nemzeti» álmoknak még a reményei is? De ha így lesz is, akkor is számíthat ránk s menedéket nyerhet nálunk, annál, aki még egyszer utoljára szívére köti a javulást.

Szerető unokanővére és... és...

Vilma.

U. i. Klagenfurti Beck Max most lépett elő vezérkari kapitánynak. Ha valaki rám hallgat, már szinte vihette volna ennyire.

Dr. Lángossy Zoltán mérnök ur felcacagott erre a levélre, először keserűen, de azután mind-egyre jóízűbben:

— És ez a leány még mindig azt hiszi, hogy engem keserithet. És ezek, a bárókisasszony meg az altábornagy ur azt hiszik, hogy most ez a nemzetközi gonosz merénylet sikerülni fog s az-zal agyoncsápják a magyar államiságot. No de előbb majd mi is ott leszünk!

És az ifju magyar tudós szép alakja kiegyenesedett s szinte lobogó tűzben égtek nagy, fekete szemei. — Ekkor kopogtattak az ajtaján. Édesanyja, a nemzetes asszony és Nina tanító-kisasszony léptek be. Zoltán az édesanyjának kezét csókolt s megrázta a kis «feketerigó» jobbját.

— Igazán örülök. Mi ujságot hoztatok, édesanyám?

— Gyászhirt. A szegény Margareta asszony, Enrico édesanyja meghalt.

— Szegény asszony s szegény fia — szólott Zoltán résztvevőn. De talán ez a csapás Enrico Dopot jobb utra téríti s elvonja a szociáldemokratáskodástól.

A tanítónő ezalatt a képeket s az íróasztal fölötti arcképet nézte. Talán, hogy a beszédet is más irányba terelje, vagy csak önkénytelenül felkiáltott:

— Ah, de szép nő, de végtelen bájos! Ugy-e igazgató ur, mérnök ur az ön... ön...

— Ez báró Diener Vilma, *unokanővérem* — mondá Zoltán erősen hangsúlyozva az utolsó szót. — A szép tanítónő arca pedig hol haloványra, hol pirosra változott és szinte reszketni látszott. Zoltán észrevette s valami csapódott agyába:

— Ha ennek a leánynak akaratlanul is valami érzelmet támasztottam volna a lelkében?! Nem azt, nem akarnám. Azután az édes anyjához fordult:

— Margareta asszonyt a társulat költségén temetjük el. A temetése napján szünetel a munka.

— Én koszorut teszek a koporsójára — mondá Nina — koszorut az olasz hazája színével, amely őt megszülte s a magyar hazának színével, mely hantjai közé fogadta.

Zoltán elmerengett. Hogyha az a leány, az a másik is így gondolkodna? Jóságos Istenem, ha így gondolkodna!...

Eljött a nyár. Szép, csendes, áldásos esők után megnőtt, megszemesedett a buzakalász, melynek rengetegében a fűrj, a pacsirta rejtegette fiókáit. A magyar földmives gazda úgy vásárnaponként délután kiment a határba, végig nézett a tagon, az ingó-rengő buzaszáraknak erdején s levette kalapját s úgy adott hálát az Urnak, hogy megoltalmazta azt fagytól, árviztől, zivatartól, jégveréstől s most ott áll előtte a

Gondviselés terített asztala s rajta a még aranyos-piros szemekbe burkolt kenyér. Egy veszedelem ellen még akkor sem tanult meg imádkozni a magyar ember. Pedig ez a veszedelem most is eljövendőnek mutatkozott. De arra azt mondta, hogy az nem az Urtól való. Azt megveti és legyőzi a maga és magyar társai izmos karjával. Ez a szociáldemokratia ajándéka volt : a sztrájk. Alattomos, orvul készülő, mint a filloxeravész, de melynek már megtalálták ellenszerét, azért senki sem hederített rá sokat.

Pedig ezt a veszedelmet is ugyancsak készítgették elé. A falusi mezei munkásházakban, a nagy és kis műhelyekben, bányákban és a gyártelepen, bár kevés eredménnyel. Szabadoson nem, mert ott már olyan boldog helyzetet eremtett a szociáldemokrácia, hogy az általános nincstelenség ellen nem lehetett sztrájkolni, ha csak a Rózsaföldi Jakabok bicskanyitogó vinkója ellen nem. Dr. Lángossy Zoltán mérnök most már egyéb működési körében is, de Lángoson is több időt töltött munkásai között. hogy tanulmányozza azok lelki világát. Egy alkalommal Enrico Dopo jött hozzá. A legény egy idő óta kerülni látszott igazgatóját, de most végre is eljött, hogy megköszönje édesanyja eltemetését, Zoltán vigasztalni kezdte :

— Enrico barátom, az ilyen csapás mindnyájunkkal közös lehet. Most már csak a be-

csületes, szorgalmas munkában találjon vigasztalást.

— Az az egy öregasszony volt mindenem — mondá a legény — s most az is elhagyott. Üres nekem az egész világ.

— Majd nem lesz mindig üres. Iparkodj. Lesz feleséged s családod s édes gyermekcacagástól boldog a munkásothnod.

— Nekem? — szólt az olasz ifju kétkedéssel. — Nekem alig lesz valaha. Akit én szeretek, annak szívét, nyájasságát elfordították tőlem, az nem szeret többé! s gyűlölettől villámlottak szemei.

— Szegény gyerek — gondolta Zoltán — bizonyosan még otthon Olaszországban érte ez az egyébként elég sulyos csapás.

Minél inkább következett az a határidő, melyet a szociáldemokrata izgatók követeléseik teljesítésére kitűztek, annál izgatottabbnak látszott a hangulat. Dr. Lángossy Zoltán még ennek a látszatát is elhárítani igyekezett telepéről. Vasárnap délutánonként az erdő egyik tisztásán bányászai és a lángosi nép belevonásával kedélyes nyári multságokat rendeztetett. Ilyenkor azután a szabadosiak is kivonultak egy ellentétes erdőrészletre. Kitűzték a vörös zászlót és rágyújtottak a nemzetközi indulóra, hogy gyűlöletre forrasszák a vércseppeket:

Nem kap kenyeret, aki éhes,
Tanítót nem kap gyermeke,

Nem megy el orvos betegéhez,
Gazoktól függ becsülete.

— — — — —
Nem halljátok, hogy zug a nép?
Trónokat ingat már a boszu.
Inség, nyomor velünk,
De mi mind felkelünk,
Ki harcra száll, hadd vesszen ő,
Szabad lesz a jövő!

Majd rákezdték:

Uj választójugot,
Türelmünk elfogyott,
Nem kérünk már, követelünk,
Fegyverre a kezünk.

A lángosi dalárda felelt erre a magyar szövetekezeti dallal, melynek lelkesítő dallama az erős, érces hangokon szárnyalva átszállt, zengett a vén erdő nagy rengetegein s visszhangzott a Balaton partján:

Nekünk szerezték
S meg is őrizték
Apáink ezt a hont.
És meg is tartjuk,
Bár gyütt-ment rajjuk,
Orvul ma ránk is ront.
Előre! Előre hát!
Védjük fajunk jogát!
Hol ezer év napja hinti ránk sugarát,
Ahol a föld röge termi dus kalászat,
Hol őseink esontja e hant porába vész.
Éljen köztünk e nagy, e szent szövetekezés!

Ur vagy szegény vagy,
 — Csak ha magyar vagy —
 Mindegy az mi nekünk!
 Hűn összetartva,
 Egymást karolva,
 Segit majd Istenünk.
 Előre! Előre hát!
 Védjük e nép jogát!

Ha majd a tested,
 Szint itt pihen meg,
 Ez ősi hant alatt;
 Akik majd birják,
 Fiad, unokák,
 Oh, áldva áldanak!
 Előre! Előre hát!
 Ne hadd sarjad jogát!
 Hol ezer év napja hinti ránk sugárát,
 Ahol a föld röge termi dus kalászat;
 Hol őseink csontja a hant porába vész:
 Éljen köztünk e nagy, a szent szövetkezés!

A hazafias dal elnyomta a nemzetközi induló recsegő hangját. Zoltán szinte gyönyörrel nézte, hallgatta munkásainak lelkesedését. Hazatérőben a bánya tisztikara, édesatyja, a tanítók és a lelkészek előtt bizonyos önérzetes büszkeséggel mondotta:

— Ezeket csábítsa azután a nemzetközi hitre valaki!

A bányatisztek s a többiek lassan elmaradtak, Zoltán pedig az édesapját, az ispánt és a tani-

tónót kísérte hazafelé. A leány és ő kissé hátra-maradtak.

— Sajnálom — mondta Zoltán — hogy az az olasz fiu, Enrico menthetlennel látszik. Az anyja utáni bánat és a másik bánata — úgy látszik — teljesen a romlásba, a nemzetközi tom-bolásba zavarja.

— Micsóda másik bánata? — kérdezte a leány.

— Egyszerű történet. *Szeret egy leányt, az meg mást szeret.*

Erre a szóra a tanítónő összerezett. Halott-halvány lett, majd megtántorodott.

Zoltán megragadta a kezét:

— Az Istenért Ninuska kisasszony? Mi baja van?

— Nem, nem — szólt a leány. Valamitől szinte megszedültem, de most már vége van. Enrico Dopo pedig távolról nézte ezt a jelenetet. De másnak nézte, mint ami volt. Szó nem jött tor-kára, csak valami ártikulálatlan hörgésszerű ordítás. Csak az izmos öklét emelte fenyegetőleg magasra ...

Péter és Pál napjára olyan volt már, mint a valóra vált szép álom a mező, a termő róna. Az érett kalász, az alföldi, délvidéki nagy siksá-gokon, a kaszások, marokverő lányok, menyecs-kék vidám seregét várta, akiknek csicsergő, szép piros ajakán megzendül majd a magyar nóta:

Buza közé száll a dalos pacsirta,
 Hogyha magát a magasban kisirta ;
 Buzavirág, buzakalász árnyába'
 Reá talál megsiratott párjára.

A korán kelő nap már a hajnali órákban bevilágította a földnek ezt a részét s aranyban tündöklő sugara rá esett a harmatban csillogó rózsra, liliom, buzavirág és piros pipacs kelyhére. De nemcsak a virágokra. Az utcák sarkán is kinyillott valami, Kárpátoktól az Adriáig. A vörös plakát lázító, izgató tartalommal. Büntettré szólította fel a dolgozó magyar emberiséget. Büntettré a föld, a haza, apáik hagyománya, a becsületes társadalom, a törvény, maguk és családjuk, feleségük és ártatlan gyermekeik ellen. Hangzott pedig ez a falragasz a következőképen :

Proletárok! Munkások!

Elérkezett a megtorlás ideje! Az országgyűlésnek nevezett magyar érdekszövetség nem teljesíti a nemzetközi szociáldemokrata párt követeléseit, dacára, hogy erre záros határidőt szabtuk ki részére.

Soviniszta nemzeti szempontból nem akarja kiterjeszteni az általános választói jogot az irni, olvasni nem tudó, a magyar nyelvet nem ismerő és ismerni nem akaró, a hazaszeretetet nevetségesnek valló férfiak és nők sok ezreire.

Nem akarja beszűntetni az iskolákban a vallás és a magyar történelem tanítását. Nem hajlandó eltörölni a házassági és családi intézményt, ezt a rabbilincset a szabad emberek testén és lelkén. Nem hajlandó bezáratni a felekezeti templomokat.

Megtagadja az urak, papok vagyonának felosztását s azt, hogy a munkásnép közt a bértársaikon felül a gyárak és vállalatok tiszta jövődelmének háromnegyedrésze felosztassék.

Megtagadja azt, hogy az állami üzemekben csak nemzetközi szociáldemokrata munkások alkalmaztassanak s mindezekkel szemben még a polgári társadalom érdekeinek megvédésére szervezkedni merészkedik.

Proletárok! Munkások! A megtorlás, a tett ideje elérkezett! A nemzetközi szociáldemokrácia a mai nappal a forradalmi térre lép! Felszólítunk ebben az országban minden proletárt, munkást, elvtársat és elvtársnőt, hogy június 29-ikétől kezdve, mindaddig, míg fönti követeléseink nem teljesítetnek, tagadja meg a munkát, tegye le munkáeszközeit. Az arató kaszáját, sarlóját, kapáját. A mihely és gyári munkás kalapácsát, fejszéjét, gyaluját, fűrészét, a bányamunkás csákányát, a nyomdász ólombetűit. A gépészek, fűtők a kohókból oltsák ki a tüzeket, állítsák meg a mozdonyokat, a lég-hajókat, a vízihajókat, a táviró és telefonké-

szülékeket. A vendéglőkben ne legyen étel, kiszolgálás, a cselédek tagadják meg szolgálataikat. Legyen ebben az országban csönd, a halálnak szörnyüses csöndje!

Proletárok, munkások! Ne feledjétek, a megtorlás ideje érkezett!

*A magyarországi
nemzetközi szociáldemokrata párt
forradalmi bizottsága.*

A nagy ütőkártya tehát ki volt játszva. Ettől vártak eredményt azok a bizonyos felsőbb, idegen körök is, akik előtt bűn volt a magyar hazafiság. A plakátokat olvasták ezren, tizezren, sőt százezer és millió számra. Meg kell állapítanunk, hogy a hatás nagyon különböző volt. A nagyobb, tisztességes, a magyar érzésű társadalom zömén a harag felindulása vett erőt:

— A nyomorultak! A hitványak! A sehonnai bitangok! Ilyen felkiáltások hangzottak.

A munkások közé mindenütt kerültek kiküldött izgatók. Ezek kibontották a vörös lobogót s forradalmi dalokat énekelve, kivonultak a műhelyekből. Egy percre úgy tetszett, hogy csakugyan megkezdődött a csend, a halál csendje.

De csak egy percre, vagy félnapra. A megdöbbenésnek vége lett. A hazafias munkásság immáron tulnyomóvá lett, nagy tömegét nem lehetett többé a tisztességes, becsületes munka utjáról

letériteni. Ezek is rákezdték, de a magyar imádságra :

Hazádnak rendületlenül
Légy hive, oh magyar...

s ennek hangjai mellett vonultak a munka templomaiba.

Szabadoson is kigyultak az örömtüzek, lengtek a vörös lobogók hogy no, most vagy soha elkövetkezik a nagy földosztás. Patzer Pista ez irányban sikerült szónoklatokat mondott. Lángoson mindössze annyi történt, hogy vagy kétszáz bányamunkás megjelent az igazgatósági iroda előtt s ott bejelentették, hogy a nemzetközi szociáldemokrata-párt rendelkezésére beszüntetik a munkát s sztrájkba lépnek. Dr. Lángossy Zoltán beszédet intézett az elámitott emberekhez. Megmagyarázta nekik, hogy amit a szociáldemokrata vezetőség követel, annak teljesítése bűn volna a hazafias, a vallásos érzés, az erkölcs, a családi élet, a vagyonbiztonság s maguk a munkások és feleségeik, gyermekeik ellen. Amit a bányavállalattól követelnek, azt sem teljesítheti, mert az valóságos merénylet volna a munkát és kenyeret adók ellen. Intette a bányászokat és egyéb munkásokat, hogy ne hagyják el biztos keresetforrásukat, álljanak munkába. De ha ezt most mindjárt nem teszik is, ő elmegy a méltányosság legvégső határáig. Egy heti időt ad. Ha azonban addig munkára nem

jelentkeznek, akkor más, hazafias munkásokat vesz fel helyettük s el lesznek bocsátva.

A sztrájkolók lehajtott fejjel, lesütött szemekkel hallgatták, azután elvonultak Enrico vezetésével Szabados felé. A többi ezerkétszáz munkás tovább dolgozott a bányában, még jobb kedvvel, hogy az eltávozottak dolgát is pótolják. Zoltán azonban még őrséget is állított a bánya bejárata, a raktárak és műhelyek köré, nehogy azokat esetleg a felizgatott s lerészegített sztrájkoló munkások megtámadják. Az őrség élére Vér Palit állította, aki fente a fogát:

— No, csak ide jöjjön egy lázító gyütt-ment!

A veszedelem tehát mint hogyha elmúlt volna Lángoson. Csak a nemzetes asszony, meg Nina kisasszony aggódtak. Ez utóbbi egy alkalommal szinte esdve mondta Zoltánnak:

— Vigyázzon kérem. Éjjel magányosan és fegyver nélkül ne menjen a bánya tájékára.

— Kitől félt? — kérdezte Zoltán mosolyogva.

— Enricótól! — szólt a lány s azután szinte önfeledten mondta:

— Meghálnék, ha *miattam* baja esnék.

— Miatta?! — kiáltott fel Zoltán s egyszerre valami világosság vágódott agyába, mint a vilámlámpa sugara a bányák éjszakájába. Lehet-e? Talán ez a leány az, akit Enrico szeret és aki mást szeret. De hát ki lehet az? Világos a dolog. Akit félt, akinek éltéért aggódik.

Hosszan-hosszan nézett a tanítónőre s megfogta kis kezét:

— Ne féltsen Ninuska! Velem van az Isten!

Ha valahol, Budapesten volt nagyobb eredménye az általános sztrájkra izgatásnak. Több gyár, nagy üzlet, vendéglő kénytelen volt beszünetelni üzemét. Az utcákon tüntető szociáldemokrata munkások, vörösruhás munkásnők, a félvilág rikító népe vonult hosszú menetekben föl s alá vörös zászlók alatt. A villamos- s gépkocsikat itt-ott megállíták, de a nagyobb rendezvényt megakadályozta a rendőrség. Az élelmiszerek árai ezalatt az idő alatt is rendkívül megrágultak, amit ismét csak a munkástömegek családjai éreztek meg. De ez az állapot is alig tartott tovább egy hétnél. A vasutak, melyek becsületes, hazafiságban edzett lelkű alkalmazottai nem voltak kaphatók a nemzetközi izgatók céljaira, — csak úgy ontották magukból a hazafias munkástömegeket, akik elfoglalták a szociáldemokraták helyét. Egy hét multával azután Lángoson is, az ország többi részében is visszatért munkájához a sztrájkolók nagy része, Lángosról csak Enrico Dopo tünt el nyomtalanul. Senki sem tudta megmondani hová... A munka megmegindult újra, új, hatalmas erővel. A kémények füstöltek, a műhelyekben, gyárakban, bányákban felzugott az élet. Az aratás megkezdődött. Dült az aranykalász s a csépelő masinák hosszú

füttye reggel, délben s alkonyatban üdvözölte egymást határról-határra.

Valami aggodás még is csak maradt a lelkekben. Ez borongott ott a nemzetes asszony szép, fehér, magas homlokán is. Az édesanyáknak gyakran sejtelveik vannak...

Valami csakugyan forrongott még a levegőben. Óriás, világra szóló volt a kudarc, ami a magyarországi szociáldemokrata vezetőket a nagy általános sztrájk csufos kudarcával, meghiusulásával érte. Az összes bel- és külföldi lapok erről cikkeztek. A külföldi szociáldemokrata lapok anathémát, átkokat szórtak a magyarországi szociáldemokrata kolomposokra, akik ilyen gyalázatos kudarcot hoztak «a nemzetközi szociáldemokrácia világot átható erejére.» Ezek a kolomposok pedig a saját lapjaikban összeveszték s csupa gyönyörűség volt, amint a sáros földig, vagy még annál alább is lepocskondirozták egymást. De azután megint összehozta őket egy gondolat. A bosszu gondolata. Bosszút kell állani azon a becsületes magyar társadalmon, mely őket, törekvéseiket így tönkresilányította, a világ csufjává tette. Rettenetes bosszút. A nemzetközi szociáldemokratáság gubójából kibontakoztak. A hernyók az anarchia halálfejű pillangóivá változtak. A cselekedetek anarchistáivá.

Valami nagy dologra készültek, de most már titokban, mint a rablótámadás részleteit előre megállapító brigantik. Titokban terjesztették a gondolatot még megmaradt hiveik között. Amit nem adtak meg az általános sztrájkjal való fenyegetésre, azt elveszik majd erővel.

Ha a győzelmi mámor nem vett volna erőt annyira a magyar társadalmon, hát észrevehette volna azt, hogy a sztrájkoló munkások megtérést szinlelve, szinte rendszert tartva, mint kérték, csempészték magukat vissza a gyárakba, bányákba, műhelyekbe. Azokat a titkos összejöveteleket sem vették figyelembe, melyeket egyes központokon az éjszakák óráiban tartottak a fővárosból kiküldött agitátorok elnöklése alatt. Ó, ezek az agitátorok szívós faj voltak, nem egykönnyen eresztették el a már hálójukba kerített zsákmányukat: a megtántorított, elvakított népet. Nagy elővigyázattal valamire ismét előkészítették azt. Valamire, aminek a dörrenése majd nem fog beleveszni a polgári társadalom kacagásába.

Dr. Lángossy Zoltán ezidőben Lángostól távol, valahol Tapolca és Keszthely közt tartózkodott egy szénbányatelep felkutatására. Gyönyörű, szép őszbe hajló szeptemberi idő volt, talán a legszebb időszak a Balaton mentén. A nagy tó kékes, csendes felszínére az aranyos, ezüstös pikkelyű halak ezrei és ezrei vetették fel csillogó

testeiket s fehérszárnyu hojszák szántották a nagy viz fodros, napsugár-csókolta felületét. A veszprémi, zalai hegyoldalakon már sárgás-piros volt a szőlőlomboszatok szinte végnélkülinek látszó koszoruja s a levelek alól fehér, piros, sárgás és kék érett szőlő-fürtök mosolyogtak elő. A természet mintha a nyári nagy munka után pihenőt, a visszatért békét ünnepelte volna, mely ünnepre arany glóriaként ragyogott a bucsuzó napnak sugárkoronája ...

Zoltán az alkonyat, majd a beálló estének óráiban gyönyörködött a természetnek változó, szép színjátékaiban. A napfényt felváltotta az alkony homálya, melyet azután a hold és csillagok szöttek át — egymásután felragyogva az égboltozaton — ezüstszálaikkal. A tudós magyar mérnök — ahol hivatalos dolgai miatt hosszabb ideig vesztegelt — rendszeren telefonvezetékekkel — akkor már a drótnélküli táviró és telefon volt közhasználatban — köttette össze tartózkodási helyét az igazgatása alatti bányatelepekkel. Ezen az estén egyszerre valami balsejtelmes érzés ragadta meg idegeit. Szinte lázas izgalom vett rajta erőt. Hogy miért, azt maga sem tudta megmagyarázni. Egyszer azután megjött a magyarázat. A nyári lakban, ahol ideiglenes szállása volt, egyszerre csak megszólalt a telefon csengetyűje. Erősen, bántón s a csengő hangok minthogyha éresikoltássá olvadtak volna össze. Aki most

szólni akar, annak valami nagyon sürgős és nagyon fontos beszélni valója lehet. Zoltán a telefonkagylóhoz sietett:

— Halló! Ki beszél ott?

— Itt Lángos beszél — felelte egy reszkető női hang, a Nina kisasszony hangja. — Siessen haza az igazgató ur. Itt nagy veszedelem van. A bánya szociáldemokrata munkásnépe fellázadt s hozzájuk csatlakoztak a szabadosi szociáldemokraták is. Enrico Dopo vezetésével támadásra készülnek a bányatelep ellen. A mi hű munkásaink s a lángosiak védelemre készen vannak. Nagy veszedelemben vagyunk. Siessen! Siessen!

Dr. Lángossy Zoltán a fejéhez kapott. Gondolkodni akart, de nem jutott rá ideje. Társulatának erről s arról a telepeiről is jött az izgalmas jelentés:

— A szociáldemokrata munkások fellázadtak. Rombolásra, gyújtogatásra, talán gyilkosságra is készen állanak.

A veszedelem nagysága visszaadta Zoltánnak teljes férfiúi lelki erejét. Az összes bányatelepekre gyorsan kiadta a védelmi intézkedéseket, addig is, míg a hatósági segítség megérkezik. Lángosra pedig csak annyit telefonozott:

— Védekezzetek! Megyek.

Egy pillanat alatt ez futott az agyán, a lelkén keresztül: Veszélyben van az édesanyám, az

őreg jó apám, meg az a leány s ekkor valami forró érzés rohant a lüktető erein, a dobogó szívéen keresztül. Érzés, melyhez hasonlatosat még soha nem érezett. És tovább suttogta az ajka: az a leány. Veszélyben van az a leány.

Egy automobil állt itt a rendelkezésére, azon akart rohanni, repülni. Ekkor jelentették neki, hogy a gépkocsi szerkezete szét van rongálva. Gonosz kezek a motor alkatrészeit széttördelték. Ekkor gyorsan, a közeli urasági majorból egy hátaslovat kerítettett. Szép, tüzes, okoszemű állat volt. Ezen vágatott a balatonparti vasut közeli állomására, hogy külön vonaton száguldjon. Itt az állomásfőnök megrémülve jelentette, hogy a vonatok nem közlekedhetnek, mert a pályatestet mindenütt megrongálták, a sineket felszaggatták. Valami fájdalomkiáltás, a tehetetlenség fájdalmának kiáltása szakadt ki ekkor melléből. A másik pillanatban már a ló hátán ült s azon vágatott a Balatonparton örült, nagy iramban hazafelé. Ekkor már sötét lett. A távolból dörgések, dörrenések hangja hallatszott. Az égboltozatot fekete felhők kezdték borítani, amelyekből apróbb s nagyobb villámkölykek öltögették egymásra izzó lángnyelveiket. Zoltánnak homlokát a lázas veríték kiverte. Simogatta lágyan nyakát a rohanó lónak és egyre biztatta:

— Repülj lovam, Csillám!

Az a derék állat szinte megértette. Gőz tört

ki az orrán, a száján és úgy repült, szállt, szállt, mint hogyha szárnyai nőttek volna. Egyszerre nagyon ragyogó, szédítő, szemet elvakító villámfény csapott szét. Leütött a menykő, éppen ott közelben egy parti jegenyébe s azt széthasította, aztán meggyújtotta. A ló nagyot riadt, félreugrott s valahol túl ott a Tihanyon belezuhant a haragos Balaton vizébe. A lovat és a lovast eltemette egy pillanat alatt a zugó, tajtékzó, hatalmas hullámhegy...

Zoltán a ló nyergéből megszabadulva, izmos, erős két karjával szelte a hullámot. Uszott, uszott tovább, néha a fejét felemelve, hogy merre van menekvés. Egyszerre csak érezte, hogy ereje hanyatlík. Valami, még a zivatart is átható kiáltás tört elő most széles, ziháló melléből:

— Segítség! Irgalom Istene! Ne hagyj el!

És ekkor — úgy látta — mintha a csillagok közül kivált volna egyik. Aranyos, ezüstös fénye volt és mindinkább közelebb szállt hozzá. S ennek a csillagnak hosszukás teste volt és mintha rajta kétfelől szárnyak lengtek volna. S egyszer ebből a csillagból egy hang szólott hozzá. Magyar szó, erős férfi hangon:

— Fogja meg e mentőkötelet s kapaszkodjon belé, de teljes erővel, hogy vissza ne essék.

Egy kötél lezuhant. Zoltán belekapaszkodott s pár pillanat alatt felhúzták a fényes légi testre.

Nem volt az léghajó s Zoltán a kiállott szenvedés dacára is felkiáltott:

— Ez a repülőgép! Az első a világon!

Az az erős, nagy fekete szakálu ember, aki odafönt ült s a gépet kormányozta, mosolyogni látszott, de azután azt mondta:

— Győrffy Józsiás vagyok, a masina gazdája. Sietős utam van s így gyorsan beszéljünk. Ki legyen ön uram és hova szállítsam?

— Lángossy Zoltán mérnök vagyok és...

Győrffy Józsiás uram megdöbbsent. Félbeszakította Zoltánt. Levette kalapját és ott a magasban meghatottan mondá:

— Dr. Lángossy Zoltán, a tudós magyar mérnök, a nagy feltaláló! Örülök, minthogyha ezer embernek az életét mentettem volna meg e percben. Üdvözölve legyen, uram, repülő hajómon, a «Turul» éremadáron. Hát repülünk?

Zoltán az irányt megmutatta s gyorsan előadta, hogy a lángosi bányatelepen föllázadt a szociáldemokrata munkásság...

— Az egész országban, mint egy adott jelre — mondá Győrffy uram.

— A bánya nagy veszedelemben. Az anyám, az apám, meg egy lány s a többiek élete is vészben.

— Hát akkor repüljünk! — mondá Józsiás ur. Az egész országban a vésztűzek égnek. Itt-ott a polgárság, a józan magyar nép leverte már a

forradalmat, a gyujtogatást, rablást. Budapest legjobban lángban van... hangzott a szakadozott beszéd s a «Turul» repült, repült, mint a fecskemadár vagy jobban: mint a villám.

— Huszonöt ilyen repülőgépünk van ma még forgalomban — folytatta Józsaíás ur — hogyha kétszáz volna, egy pár óra alatt levernénk az egész zendülést, gaz bandát.

Zoltán csodálkozva hallgatta a gyorsan elhangzó, titokszerű beszédet. Huszonöt ilyen gép? A kornak legdicsőbb vívmánya a magyarok kezén! Hisz akkor a világ ura lettünk!

A vármegye székhelye fölött vitt el utjuk. Ott is egy fölgyujtott utcasor világította be a sötét éjszakát. Kétségbeesett segélykiáltások hatoltak fel hozzájuk a légbe. Egy csoport ember megvadulva, vörös zászló alatt a szövetségi házat ostromolta.

— Egy pillanatra megállunk — szölt Györfly Józsaíás — s a «Turul» csodálatosan kevésbé lebegve, állt a levegőben.

— Ezeket itt lent egy kissé moresre tanítjuk — folytatta a rejtelmes hajós — s valami nagy ágyugolyó félet vett ki a gép egyik rekeszéből és lehajította. Amint a golyó közel ért a földhöz, egyszerre tündöklő nagy fénynyel s óriás nagy dőrejjel szétrobbant. Ott lent az ostromló emberek egy pillanat alatt, szint megmerevedve, a földre terültek.

— Ön megölte őket! kiáltott — fel Zoltán mély megdöbbenéssel.

— Nem — felelte Győrffy Józsaías ur — Ez a jövő háboru bombája. Amint a levegőből a föld közelébe hull, egyszerre szétrobban. Nem öli meg az embert, csak kiváló gázai néhány órára teljesen elkábitják, öntudatlanná, mozdulatlaná teszi. Aztán ismét kutyabajuk. Meglehet, hogy még ma az ön szociáldemokratáin is ki próbáljuk.

Néhány pere alatt a repülőgép ott volt Lángos felett s lassan ereszkedett alá bizonyos határig. Zoltán letekintett s amit látott, az elfacsarta a lelkét. Lángos község villamos fényben volt. A lakosság egy része őrt állott a maga és a közvagyonra felett. Az igazgatósági palota és a munkástelep egy része lángban állott s ezt a bányászok s a lángosi nép oltotta. Atyja udvarházát is egész sereg ember őrizte. A feldühödött nemzetközi szociáldemokraták s az állatiassá lerészegített szabadosi nép — a vörösruhás némberek mint megvadult furiák — éppen a bányát akarták megtámadni, hogy azt felrobbantsák. És a bányavédő derék, hazafias munkásság élén ott állt a bánya tisztikara, Good Child mérnök s ott állt az ő öreg édesapja egy fényes, talán őseitől örökölt, kivont karddal a kezében, az édes anyja s előttük egy leány, kipirult arccal, a lázadókra szegezett tekintettel s mintha szép, su-

gár testével az ő jó szüleit akarta volna védelmezni, a nekik szánt golyókat felfogni. Mindezt egy pillanat alatt látta Zoltán. Valami érzés megrázta az egész lelkivilágát s nagy, bátor szeméből két forró könyecsepp csordult ki. Nem törölte le. Gyórfy Jozsaiásra nézett. És az megértette:

— Lefelé!

Egy pillanat alatt a *Turul* lecsapódott. Zoltán kilépett a fényes géptestből s az ismét felröppent a magasba, de ott megállt figyelve, mint a sasmadár, mely a levegő-égben állva, lebegteti szárnyát.

Ez a csodaszerű megjelenés egy másodpercre mindeneket megdöbbsentett. A második másodperceben azonban a bányát védők részéről hatalmas éljenriadal üdvözölte Zoltánt, ki most szinte ragyogóan fehér arcával, mintha a csillagokból szállt volna alá. Zoltán köszöntött, aztán erős, bátor léptekkel a zendülők felé tartott. Valami csillapító szavat akart mondani, de azt elfojtá az azok részéről felhangzó éktelen zivaja a fenyegetéseknek s megállították utjában az ütésre emelt szerszámok, vasrudak. Zoltán állva, mindeneket átható hangon most azt kiáltotta:

— Munkások! Hát vétettem én csak egyszer is ellenetek, hogy még meg sem akartok hallgatni. Aki ellen vétettem valaha, az vegye elő fegyverét s löjjön keresztül engemet.

E szavakra csend lett. Csak Enrico Dopo emelte föl revolverét s célzott dr. Lángossy Zoltán szive tájékára.

E pillanatban azonban a magasból a zendülők közé zuhant le valami. Azután kápráztató fénynyel és dőrejjel szétrobbant. A támadók nagy, tulnyomó zöme élettelennek látszó, megmerevült testtel a földre esett. A védők szinte szoborrá változva nézték ezt a jelenetet. Zoltán tudta mi történt. Nyugodtan adta ki a parancsot:

— Nem haltak meg. Néhány óra mulva magukhoz térnek. Addig kötözzétek meg őket! Összekötötték. Csak Enricot nem találták köztük.

A «Turul» pedig szállt-szállt magasra a csillagok közé s azután más irányba, ahonét földi tüzek festették még az ég horizontját pirosra.

Zoltánt szülei, a nemzetes asszony és a nemzetes ur sirva ölelgették s a bányatisztek és munkások is a szeretet könyeivel szemükben vették körül. Az a bátor lány, a «kis fekete rigó» félrevonult s ott édesapja, az ispán ur mögött rejté el nagy felindulását. Zoltán odalépett. Nem szólott egy szót sem, csak kis kezét fogta meg a lánynak s belenézett azokba a könyes mándolaszemekbe, ugy, ahogy még nem nézett soha sem. Mind a kettőjüknek lelke összeforrt a nagy pillanatban.

S reszketett valami sejtelmes, szent gyönyörnek miatta.

Az amugy is nemzetköziségben tetszelgő Budapest volt tudvalevőleg mindenkor főfészke a magyarországi szociáldemokráciának. Itt székeltek a «vezérek», a kávéházaktól s egyéb szórakozásoktól való szabadidejüket annak kieszelésére fordítván, hogy időszakonként mibe lehetne beleugratni a *szervezett* népet, mely nekik új hasznot hozna. A budapesti szociáldemokrácia fővárosi, tulnyomó zöme különben abból a galíciai veszedelmes elemből állott, melynek bevándorlását még mindig nem lehetett megakadályozni. Ennek azután kapóra jött a szociáldemokrata zendülés. Amint a nagy kudareccal végződött általános sztrájk is Budapesten tartott a legtöbb ideig, majd egy hétig, úgy a tényleges anarchiává fajult zendülés is itt mutatott fel legtöbb eredményt. Egy adott jelre megkezdődött a rombolás munkája. Vörös zászlók alatt és a nemzetközi induló éneklése mellett, ezernyi és tizezernyi csoportok járták be az utcákat. Űvöltve, sivitva, rekedten orditozva került elő a külvárosok minden söpredék népe. És megkezdődött a vandál rombolás. A kirakatokat betörték és kirabolták. Behatoltak a bankházakba és pénztárakba s ott a pénztárakat kiürítették. Itt-ott egy-egy bomba- vagy dinamitrobbanás hal-

latszott, melynek nyomában lángok csapkodának. Minden városrész felől füstgomolyagok kovályogtak, melyekből a tűz izzó lángja csapott ki. Gyártelepek, középületek és magánpaloták égtek lobogva. És mindebbe a rettenetes rombolásba belevegyült ezrek és ezrek segélykiáltása. A rendőrség ugyan kivonult, de gyöngének mutatkozott a rend helyreállítására. A katonaságot pedig minthogyha valami titkos erő visszatartotta volna a beavatkozástól. A kaszárnyák kapui be voltak zárva. És a katonaság csak akkor mozdult meg, mikor a templomok, a hadiszertárak kifosztására került a sor, mikor megtámadták a tisztek lakásait, a kaszárnyákat, sőt a budai királyi várpalotát is. Ekkor végre fújták a riadót, szuronyos rohamok seperték végig az utcákat s a sortűzek ropogása alatt hullott a földre sok ezer és ezer szerencsétlen ember, aki kiömlő vérével füsté az utcák burkolatát pirosra.

És ekkor, a veszedelemnek legnagyobb pillanatában, ide is megérkezett a becsületes polgárság és a közvagyon oltalmazására a váratlan segítség. A füstbe, lángba, vérbe borult főváros felett megjelent a csodálatos égi jelenségeknek egy csoportja. Vagy husz darab ragyogó, repülő, hosszukás testű szárnyas csillag. A «Turul» repülőgép testvérei. És ezekből a csillagokból a zendülő anarchista csoportok közé: kábitó, testet megmerevítő bombák hullottak alá nagy

fénynyel, dörgésekkel robbanván fel s egy óra alatt — amire a rendőrség s katonaság nem volt képes — leervén az anarchista forradalmat.

Báró Diener altábornagy ur is ott állt félig lerombolt budai palotája omladékain. Az öreg katonára meggyőződésében, úgy látszik, némi változás állott be. A messze távolban egy ott feledett vörös zászlót látott még lengeni. Öklét fölemelve a szociáldemokrata, az anarchia jelvénye felé fenyegetett:

— Nyomorultak! Még a kaszárnyákat is megtámadtátok!

Csak ez fájtn neki csupán.

Egyébként csend volt. Csak a leégett házak, paloták, gyárak még mindig izzó gerendái, átütésedett vas alkatrészei pattogtak néha, hunyószikrákat vetve. Csak a megsebesült szerencsétlenek halálhörgése hallatszott...

★

És következett a bűnhődés ideje. A börtönök megteltek a félrevezetett munkásnépnek a zendülésben részt vett ezreivel s a temetők az áldozatok holttesteivel. A bíróság, a csendőrség, rendőrség a főbűnösöket, a főbujtókat, a vezéreket kereste. Kereste, de nem találta. Mikor már legjobban lobogtak a lángok az ország felett, mikor megdörrentek a halált osztogató fegyverek a félrevezetett népre; akkor ezek a «vezérek»

elárulták, elhagyták azt a népet, a munkásságnak vérben fetrengő ezreit. Az összezsált, kiszípolozott összegekkel, a szakegyesületek pénzkészletével s a zendülés napjaiban összerablott ékszerekkel, drágaságokkal, papir- és ércpénznek sok százezreivel valamennyi vezér ur ismeretlen tartózkodási helyre költözött, eltűnt, megszökött.

És a megcsalt, annyiszor elámitott, kifosztott, bűnbelökött nép most egyszerre öntudatra ébredt.

Férjeiktől megfosztott anyák, apáiktól megfosztott vagy teljesen elárvult gyermekek, megcsonkított, nyomorékká lett emberek, otthontalanná tett földönfutók kóboroltak, zokogtak az utakon, a mezőkön s a városokban s ha egykori vezetőikre gondoltak, szörnyű káromlás kélt ajkaikon:

— Gyilkosok! Rablók! Zsiványok! Gaztettesek!

Ezek voltak a nemzetközi szociáldemokrácia végnapjai Magyarországon.

X. Dráma a bányában.

A nagy viharok után ismét csendesség szokott következni. A béke csendessége, melyből kisarjadzik lassan-lassan az új élet. A nagy csalódásra, mely a szociáldemokrata forradalom után támadt, az eddig félrevezetett városi munkásnép és falusi lakosság is kezdett teljesen tiszta,

becsületes öntudatra ébredni. Amint az áldozatok sírjai begyöpösödtek, annál inkább kezdett oszlani az agyak világáról az a köd, mely eddig minden tiszta, hazafias törekvés elleni gyűlöletként ott lebegett felettük s elvette látóképességüket, mint a pálinka az iszákos emberét.

Szabados népe is felébredt bűnös álmából. Miután Patzer Pista és Dara Bandi helyi szociálista vezérek is résztvettek az általános «vezérugrás»-ban s miután most már az ördög sem nézett feljükk, csak a végrehajtó s miután — a püspöki vagyron ingyenes parcellázásának reménye is füstbe ment — a Jakab sem adott többet hitelbe: belátták szabadosiak is, hogy nincs más hátra, mint hogy megfogják a kasza, kapa s a szerszám nyelét s dolgozzanak. Hát megpróbálták s bár először nehezen ment, de lassanként átszoktak a lángosi határba kaszákapavetésre. Sőt megtörtént az a csoda is, hogy a szabadosi legények bányászmunkásoknak ajánlkoztak. Dr. Lángossy Zoltán nagy szeretettel fogadta őket, mint a nagy betegségből meggyógyuló testvéreket szokás. Amint aztán a szabadosiak látták a lángosiak jólétét, a szövetkezeti élet teremtette áldásokat, sóhajok szakadozának ki lelkükből:

— Ha mi is így kezdtük volna! Ha mi is így tettünk volna!

— Ami késett, az nem mult el! — biztatták a

lángosiak őket. Csak kezdjétek hozzá, majd meg-lássátok, a fiaitok még utólérnek minket.

Az öreg nemzetes Lángossy Mihály ur állott tudvalevőleg a falujabeli összes szövetkezetek-nek az élén s ifjui lelkesedéssel intézte azoknak ügyeit. Az öreg ur meghallotta a lángosiak kíván-ságát és egy nagyott gondolt:

— Meg kell ezeket az embereket menteni! Elő-ször is iskolát kell nekik teremteni, jó, tisztos tanítással, azután majd megjön minden. És megtörtént az a csoda, hogy Lángos község — élén az ifju és idősb Lángossyval — építettett új, szép iskolákat Szabadosnak. Az iskola azután megszülte az Ijúsági Egyesületet, ez a Gazda-kört, ez pedig a szövetkezeteket. A jólét így las-sanként a tisztességérzettel együtt kezdett vissza-térni Szabadosra. És ilyen átalakuláson mentek át egymásután az ország többi, eddig még szo-ciáldemokrata érzelmű, de most hazafias utra tért községei is.

S jött az új tavasz. Mintha most szebben nyil-lott volna a virág, derültebb lett volna a menny-boltozat, lombosabb az erdő s csengőbb a madár dala Lángossy Zoltánnak és még valakinek. Ez a valaki, a kis «fekete rigó», egyszer nagy ijed-ten ujságot hozott Zoltánnak:

— Epret szedni voltunk az erdőben a tanítvá-nyaimmal!

— Hát aztán? — kérdé Zoltán.

— Aztán egy bozontos, nagyhaju, kócos emberrel találkoztunk. A szeme úgy villogott s úgy megijedtünk tőle, hogy juj!

— Jujj! — tréfálkozott Zoltán.

— És tudja-e kérem, kire hasonlított az az ember? — mondá a lány most már komoly félelemmel.

— Kire?

— Enrico Dopora! Sőt meg is esküdném, hogy ő volt.

Zoltán gondolkodott, azután megnyugtatón igyekezett a tanítónőt.

— A kisasszony bizonyosan rémképeket látott!

— Nem! Nem! Nem! — erősíté Nina. Ugyanekkor Vér Pali jelentkezett az igazgató főmérnök urnál:

— No Pali, mit csinál a Panna? — kérde kedélyesen Zoltán.

— Türelmetlenkedik — mondá Palkó gazda — szeretné, ha már megszöttek volna fejére a menyecske-kendőt.

Zoltán mosolygott s kérde:

— Egyébként miért jöttél?

— Jelentem alássan a nagyságos igazgató urnak, hogy a jobboldali tárnában a robbantás után egy alacsony földalatti folyosóra bukkantunk, mintha azt régen, nagyon régen ásták volna. De bemenni nem mertünk, az omladékok miatt, engedelem nélkül.

— Helyesen — szolt Zoltán — majd magam mégnézem ezt a talán ezeréves tárnát. Délután bányászöltönyében le is ereszkedett a mélységbe, mint máskor ezerszer s ezerszer. A munkások lent lámpáik mellett dolgozván, sorra üdvözölték. Vér Pali vezette a gazdáját a titkos folyosóhoz. Ez ott a maga lámpájával előre hatolva, Palit visszaküldé valamiért az igazgatóság épületébe. Ő meg haladt tovább. Kétfelől nagy boltozatos tárnák üregében hallatszott száz és száz bányász-
nak a csákányvágása, a köszénfejtése. Zoltánnak majd lehajolva, majd meg csuszva sikerült csak előre jutni. De valami úgy vonzotta, csalta. Egyszer fellekintett. Össze-vissza repedezett sziklatömbök függtek ott fölötte. Ha ez leszakadna — gondolta magában — akkor hiába várnának többet haza engem. Ment, ment, csuszott odább, a lámpát mindig előre tartva. Egyszer egy tágas csarnokba ért. Felállott, a bányász-mécset magasra tartotta. És ekkor a csodálat félkiáltása kélt ajkán. Cseppkőbarlangban volt. Ragyogó kristályalakzatok verték vissza ezerszeresen lámpájának fényét. Mint hogyha az egész földalatti barlang templom lett volna. Csodás, soh'sem látott templom. Az oltára gyémánt, s az orgonája gyémánt s az oldalakon szent alakzatok ragyogó kristályból s a boltozatról ezerszinü csillár csillogtatja fényét. Zoltán azt hiszi, hogy a képzelet játszik vele s mindez csalfa álom. Egy helyen

föltekint. Mintha ott lejáró lett volna valaha, de melyet immár betemettek szinte áthatolhatatlan összeforrott sziklák. Megy tovább s megbotlik. S a lámpával odavilágít, hogy mi-ben? Hát ott fekszik előtte a felrepedt kis és nagyobb zsákokból kiomolva tömérdek kisebb és nagyobb alaku arany- és ezüstpénz. Arany s ezüstrudak szinte nagy halomba, szinte összedobva.

Több millió érték.

Zoltánnak átvillant az agyán:

— Ez a török elől futott római császárnak a pénze! A századok előtti osztrák hadipénztár.

Még eddig sohasem bántotta a pénzvagy örödge, de most belemarkolt az aranyhalomba, aztán nézte... nézte...

És ebben a pillanatban egy rettenetes dörrenés hangzott fel. Dörrenés, mint ahogy az ég, föld, a pokol s menyország összeomlott volna. Zoltán odavágódott a földre, a földalatti templom aranyhalmazára. Egy percre elszédült, mintha ütés érte volna a homlokát, a mellét. Ahogy magához tért, a nyiláshoz sietett, amelyen bejutott és itt a rémület hangja megfagyott az ajkán. A nyílás beszakadt, a folyosó bezárult előtte, talán végtől-végig. S ő egy ragyogó sirboltban — talán mindörökre el vagyon temetve. Mert hiszen — úgy gondolta — akik tudták hol van s akik látták a rejtelmes folyosót: a közelben dol-

gozó munkások el vannak temetve. Villámlásként futottak a gondolatok agyán. Mi okozhatta e robbanást? A bányalég nem, mert hisz az ellen teljesen biztosít az ő találmánya. Itt csak bűnös merénylet járt közbe. És most eszébe jutott annak a leánynak figyelmeztetése:

— Vigyázzon! Enrico itt van a közelben.

Most már tisztában volt, hogy a merényletet senki más el nem követhette, mint ez a rossz ember. S most is nem a maga sorsa, de a másoké bántotta:

— Uristen! Hány áldozata lehet ennek a bosszúnak?

Egyszer a nagy csendet a távolból hangzó segélykiáltások zavarták meg. Majd mintha sirást és szivszaggató zokogást hallott volna. Lehajtottá fejét, csendesen könnyezett. Talán az egész bányakijárat összeomlott s most százan és százan vannak eltemetve a föld üregébe. Vajjon jöhet-e segítség? Ha jön is — szinte kizártnak találta — hogy ráataláljanak. Valóságos, hosszú útvesszőm jött ide s a leszakadt hegyet kellene átfurni, míg ráatalálnának, akkorra pedig már az ő lelke messze lesz, majd innét. Isten közelében. Nem félt a haláltól, de mégis valami végig vonaglott a testén. Keserűség csapott a szívébe. Most lenne talán élete fénypontján. Tele sikerekkel. Körötte boldog és őt szerető nép. Az öreg édesanyja, apja, meg az a lány. Nem az a csil-

logó, hanem ez a másik, aki új, magasztos érzést keltett a lelkében. És most meg kell halni, Nem az elmulás, hanem ez a válás, ez okozott rettenetes fájdalmakat néki. Körülnézett újra. Mily fényes koporsója, sirboltozata is lesz. Nincsen ilyen a nagy királyoknak, millió emberek urának. Egy kristály palota, egy tündöklő templom. Aztán a pénznek, az ezüstnek, az arany-
nak annyi milliója lesz majd fejpárnája. Elgondolta aztán, hogy a kristálycsöppök lassan majd az ő testét is bevonják fénylő, ragyogó kéreggel. Szobor lesz belőle, egy tündöklő szobor. Ha évezredek multán majd reátalálnak, mint fognak csodálkozni rajta majd az akkori emberek. Mint mi most az őszállat, a mammut csontvázán.

Az idő rettenetes lassan mult. Az órája esti fél hatkor megállott, amikor a robbanás történt. Ott künt hát nagy éjszaka lehet, de azért a mentés munkáját már javában folytatják. A bányász lámpája, tudta, hogy tizenkét óráig elég. Akkorra kifogy belőle az áram s következik neki a halál órája, majd az örök világosság. Egyszerre valami kábulás vett erőt a lelkén, a testén. Félig elájultan lehanyatlott és aludni kezdett. Azután gyönyörű álmai valának. A mennyországban volt. Ott volt vele égi ragyogásban édesapja, anyja s ő egy szentet ölelt s az visszaölelte. Ránézett, aztán megismerte. «Nina» volt, a «kis fekete rigó». Egyszer csak valami fölverte s

lassan magához tért. Mint hogyha távoli ének-
szó jutott volna hozzá. A mécsese már csak
ugy reszketve lobogott. Óh, gondolá Zoltán,
ott is az élőhalottak, az élvetemetettek egy má-
sik üregben. Várják a halálukat s most énekkar-
ban imádják az Istent. Ujra hallgatódzott. Most
már tisztán hangzott hozzá:

Könyörülj Istenem én bűnös lelkemen,
Szánakodjál immár szomorú szívemen;
Haragodnak mennykövét, éles, hegyes törét,
Vedd vissza véikeim büntető eszközét!

Ez katolikus ének volt. Ezt most egy refor-
mátus zsoltár követte, ó mert a halál pitvará-
ban nincs valláskülönbség:

Hallgasd meg Uram kérésem,
Tekintsd meg esedezésem,
Beszédem jusson hozzád,
Ne rejtsd el tőlem orcád.
Hajtsd én hozzám te füledet,
Enyhítsd meg nagy inségemet,
Midőn kiáltok Uristen:
Siess, hallgass meg kegyesen!

Egy időre elhallgatott, de ujra megzendült a
haldoklók éneke:

Szabadíts ki immár a halál torkából,
Ments ki bűneimnek kemény rabságából,
Hogy csak neked élhessek, hozzád siethessek,
Téged magasztalván, hozzád örvendhessek.

Azután soká, nagyon soká nem hallatszott
semmi. Zoltán bányászlámpája már régen ki-

aludt. De egyszer ismét hangzott egy csendes, szakadozó, el-elhaló énekhang. Ez bucsuztató halotti éneket zokogott talán már elhunyt társai fölött:

Élőknek s holtaknak Ura, kegyes Atyánk!
 A megholt hivekért, kérünk, figyelj reánk.
 Adj nekik irgalmat
 S örök nyugodalmat.
 Kinjaikat enyhítse
 Krisztus kinszenvedése.
 Ne hadd elkárhozni megholt testvéreinket,
 Adj nekik irgalmat,
 Örök nyugodalmat;
 Kinjaikat enyhítse
 Krisztus kinszenvedése.

Azután többé nem zavarta meg a mélységes csendet semmi sem. Zoltánt rettenetes főfájás kezdte gyötörni. Még egyszer föléledt benne az élet ösztöne. Segélyért akart kiáltani, de csak hörgő hangok jöttek a torkára. Föl akart állni, de a földre rogyott. Elvesztette eszméletét. Bekövetkezett a halál éjszakája...

*

Vér Pál éppen abban a pillanatban ért vissza az igazgatósági palotából a bánya ama részébe, melyet az imént elhagyott volt, mikor a rettenetes robbanás történt, mely őt is a földre sújtotta, úgy hogy csak percek múltán nyerte vissza eszméletét. Ekkor körültekintett és látta, hogy

körülötte az alsó bányaterület jobboldali részén minden összeomlott. Neki is az volt az első gondolata, hogy itt merénylet történt. Egyszerre nyögést, jajgatást és elhaló segélykiáltást hallott. Azt hitte, hogy az az igazgató mérnök, dr. Lángossy Zoltán hangja. Arrafelé rohant s nemsokára egy omladéknál egy még élő emberi roncsra talált. A karja, a keze mind le volt szakítva. Pali világos helyre cipelte. Akkorra már a bánya nagy csarnokában a mindenfelől összefutott, rémült arcu bányászok mentőeszközeikkel gyülekeztek. Pali odavilágított az összeroncsolt ember bozontos szakállal és hajjal borított arcára. Megismerte. Enrico Dopo volt.

Vér Pali felkiáltott:

— Nyomorult gyilkos, te voltál a merénylő! — s felemelte bányászkalapácsát, hogy az olaszt agyonsujtsa. Good Child mérnök fogta meg a kezét:

— Most nem büntetünk, Vér Pál! Életeket mentünk!

Igy történt. Enricot a kórházba vitték, bár az összegyült lánghosi nép darabokra akarta tépdelni. A mentés munkája megkezdődött. Good Child mérnök ur az összes egyéb munkákat beszüntette s a mentőket három irányba osztotta. Két csoport az ismert tárnákban dolgozott munkások megmentésén fáradozott, a harmadik, legnagyobb csoport csákányokkal, a törmelékeket eltakarító

s sziklafuró gépekkel Lángossy Zoltán keresésére indult. Mig az összes mentési munkálatokat Good Child mérnök vezette, ennek a csoportnak az élén ott volt Vér Pál és egy hófehér arcú leány... Fehér Anna tanítónő. Leomlott hajával, halovány arcával a kétségbeesés tüzétől égő szemével úgy nézett ki, mint a tárnák szomorú istennője. A nemzeti asszonyt a rettenetes eset az ágyába döntötte. Lázálmai voltak, gyakran nem volt észnél. Az öreg nemzeti ur hol a bányában járt, hol beteg hitvese tüzben égő homlokát simogatta reszkető kezével. A bányabejáratnál siró, jajveszéklő asszonyok, gyermekek tanyáztak. Ha egy-egy halottat vagy megsebesültet hoztak a tárnából, fölsírt a szivettépő keservük. Másnap nagy örömríadalom támadt. Eljutottak az egyik nagy oldalüregbe. Ott ötvenhét bányász volt. Mind éltek s a maguk erejével támolyogtak a szabad levegőre. Harmadnap ép így megmentették a másik nagy oldaltárna embereit. Ezek közt már volt öt halott és több sebesült ember. Nem lehet leírni, hogy amint az eltemetettek a felhuzó gépeken a felszínre kerültek, micsoda jelenetek követték most egymást. A sirás, zokogás, az öröm s az örület hangja egy kaoszba olvadt.

Már majd mindenki megvolt, csak Zoltán hiányzott. Rettentő nehéz volt előre hatolni az eddig ismeretlen, szűk s végig beomlott nyirkos alagutban. A munkások már csüggedni kezdtek.

Az a leány ott volt étlen, szomjan s biztatta, új lelket öntött ereikbe, fáradt izmaikba.

— Előre! Mentsük meg az Isten irgalmára! Érzem, még egy-két öl és ott megtaláljuk!

Good Child mérnöknek, a hideg angolnak két forró könycesepp futott le orcáján:

— Megtaláljuk holtan! — azt suttozta.

És egyszer még két csákányvágás s a fal megdübörgött. Még egy vágás s ledőlt egy üregbe. A legelsők voltak, akik belépének oda, Vér Pali és az a leány. Mindkettő föltartá a bánya-sz-lámpását s nem láttak egyebet, nem láttak ők meg mást, mint egy hófehér embert mozduatlanul feküdni a földön. A lány elkiáltá:

— Zoltán! Zoltán! Zoltán!

S visszhangozták a bányaüregek s ott fent a váró nép, a falu, az erdő:

— Zoltán! Zoltán! Zoltán!

Vér Pál s a leány felemelték a halottfehér embert s a karjaikon vitték, állva, csuszva-mászva, előre hajolva, ki a bánya nagy előcsarnokába. S ebben a pillanatban leszakadt a folyosó, ahonét kihozták Zoltánnak a testét. Lefektették azt egy hordágyra, az orvos feltépte ruháját s ráhajolt szívére. Vigasztalan mondá:

— Nem érzem dobogni! Alig van benn élet! S most az a leány, a tanító kisasszony hajolt rá. Odatette fülét a szíve fölébe annak az embernek. S az a szív megmozdult. A leány felkiáltott:

— Él! Él! Dobog, ver a szive! Él! Él! Él!

És Zoltánt felvitték az édesanyjához, apjához. Sokáig beteg volt, öntudatlan lázban, de egyszerre felébredt. Révedező szeme szétekintett. Az ágya fejenél ott állt édesapja, az egyik kezét fogta a jó édesanyja, aki mögött ott állt valaki, valaki... Ó, az a lány, az a lány, akivel az Isten előtt járt odalent a mélyben s odafent a mennyben. Egyszerre valami szelid derű szállott az arcára. Oly jól esett neki mindaz, amit itt látott, mind az, kiket látott. Azok meg félre fordíták orcájuk, hogy az a nagybeteg kiomló könnyüket ne lássa.

És amint jobban-jobban leve Zoltán, álmokként vonult el előtte mindaz, amit átélt. A kristálytemplom a föld alatt, azután a sok kincs, aztán az az ének s aztán a nagy sötét, a végtelen semmi, Lassan kibogozta az emlékezetével, hogy mindez nem volt álmok, hanem igenis valóság.

Egyszer harangszó csendült be egy derült, szép délután a nyitott ablakán.

— Kinek harangoznak? — kérdezte. — Ki halt meg?

— Enrico Dopo!

— Isten kegyelmezzen a bűnös lelkének!

Egyszer jobban kezdett lenni. Erősödött, néha mosolygott is. Valami ünnep volt, tán születése napja. Virágokkal borították, rakták tele a szobáját. A nemzetes asszonyt, a nemzetes urat, meg Nina kisasszonyt magához kérette. Mire azok

jöttek, nagy csodálkozás volt. Zoltán felöltözött, még pedig ünnepi ruhába.

— Meggyógyultam — mondá mosolyogva — de hogy teljes egészséges legyek, egy orvosságra lesz még ma szükségem, de ahhoz hiányzik még valaki.

A tanítónő elpirult, mintha sejtett volna. A nemzetes asszony kérdezte meg:

— Ki az, édes fiam?

— Hát Fejér János uram, az ispán ur.

Hát csakhamar előkerült Fejér ispán ur is. Zoltán nem sokat tünődött:

— Édes János bátyám — így szólt az ispánhoz — ismer engem talán gyermekkorom óta. Nem vagyok se kártyás, se italos, bár a jó boroskát megiszom módjával. A kenyeret is, meg a mellé valót is meg tudom keresni. Mindezt azért mondám, mert nagyon egy kérésem. Nagyon nagy kérésem. S ez az volna, hogy a kedves lányát, a Nina kisasszonyt adja nekem kelmed feleségül...

Az ispán ur szólni nem is tudott. Csak úgy kapkodva mondotta:

— A Nina... a lányom... No csak az... beszéljen!

Hát beszélt is. Odaborult sirva a Zoltán széles, domboru mellére. A nemzetes ur, meg a nemzetes asszony, még szinte csepp hija csak, hogy újból sirva nem fakadtak. De kezüket ál-

dásra emelték s Zoltán meg a menyasszonya térdükre omlának előttük.

Vér Pali ekkor hozta a borokat. Szinte meg-hökkenve nézte, hogy itt mi történik. De rögtön tisztába jöve a dologgal s magában mondotta:

— Egy napon tartjuk meg a lakodalmunkat az én jó gazdámval s összeütötte a csizmája sarkát.

— No, nászuram — szólott nemzetes Lán-gossy Mihály ur régi jó hivéhez, igaz barátjához, Fejér ispán urhoz — erre mintha innánk egyet

A pohár összecsendült. A nemzetes asszony pedig ekkor egy aranyszegélyű kártyát adott át Zoltánnak:

— Édes fiam. Most már megmutatom, de eddig nem mertem.

Zoltán elolvasta. Ez volt rányomtatva:

<p>Lilienfeldi báró DIENER VILMA és Klagenfurti BECK MIKSA vezérkari százados jegyesek.</p>

Zoltán jókedvűen mosolygott:

— A zsák ott is, itt is megtalálta a foltját. Ugy-e én édes virágom?

Aztán karonfogta Ninát, levezette a parkba, virágai közé. S valahol egy csók is elcsattant.

Hogy ki adta és kapta, csak a vadgesztenye lombja, meg a jó Isten látta. A kis őzike is oda-jött hozzájuk s bátran üdvözölte őket. A fülemüle, rigó rákezdte nótáját. Olyan szép nóta volt. Ünnepi szép dallam, eljegyzési nóta...

XI. Világverseny a levegőben.

A magyar királyi pénzügyminiszteriumban s általában a miniszteriumokban a kegyelmes miniszterektől kezdve a hivatalosokig, nagy volt a csodálkozás és a konsternáció. Dr. Lángossy Zoltán bányatársulati igazgató-főmérnök ur ugyanis arról értesítette a m. kir. államkincstárt, hogy megtalálta az osztrák hadipénztárnak ötszáz esztendő előtt a Bakonyban elrejtett arany és ezüstben levő s milliókra menő értékű pénzüsszegét s azt hajlandó a lelet helyén a törvényes feltételek mellett a m. kir. államkincstárnak átadni s kéri erre a célra egy bizottság kiküldetését. A törvényes feltételek tudniillik azok voltak, hogy a talált kincs egyharmada az államkincstárt, egyharmada a lelet színhelyét képező földterület tulajdonosát, a harmadik harmad a megtalálót illeti. A bejelentés után különféle vélemények merültek fel a miniszteriumokban. Némely urak azt mondák Lángossy Zoltánról:

— Ritka becsületes ember!

Az általános, a hivatalokban és hivatalokon kívül elhangzó vélemény pedig az volt róla:

— Ritka nagy számár, mikor az egész kincset megtarthatta volna magának.

A hivatalos átvevő apparátust azonban kiküldötték. Zoltán most már a kellő elővigyázati intézkedések mellett újra megnyitatta s kibővítette a titokzatos földalatti folyosót, a kristálybarlang bejárata előtt azonban meghagyott az elzáró, leomlott területből néhány méter hosszúságnyi. Megállapította azt is, hogy a kincset rejtő üreg az ősei temetkezési helye alatt van. A dologról értesítette az angol bányatársulat londoni főigazgatóságát is, mely rögtön válaszolt, hogy az ott talált lelet kizárólag a Lángossyakat illeti, mivel a társulatnak különben is csak a szén kiaknázásához van joga. A dolog tehát idáig rendben volt. Egyebekben folytak is a lakodalmi előkészületek s Zoltán nagyon udvarias levélben gratulált báró Diener Vilma kisasszonynak eljegyzéséhez, egyben tudatta, hogy ő is eljegyezte Fejér Anna kisasszonyt, lángosi tanitónőt. Vilma kisasszony olvasva a levelet, egy nagyot dobbantott kicsike, formás lábával:

— Tudtam, hogy van valakije, aki visszatartja! A csuf! A hütelen!

Közben kedves vendéget hozott az idő. A lángosi udvarház fölött egy szép tavaszi alkonyaton megállt egy csillogó égitest, a «Turul» s azután szép lassan leszállott. Győrffy Jozsaiás ur szállott ki belőle.

Természetesen igaz örömmel fogadták, különösen Zoltán, élete megmentőjét.

— Olvastam eljegyzési híret — mondotta Győrffy Józsaás ur — s üdvözölni jöttem.

Ez a nap örömnép lett Lángoson. Megülték jó magyar szokás szerint. Poharazás közt Zoltánt — érthetőleg — leginkább a repülőgép érdekelt. A gép szerkezetének titkát Győrffy Józsaás ur természetesen nem árulhatta el. Egyébként annak feltalálása körülményeiről a következőket mondta :

— Mikor ezelőtt vagy száz esztendővel a nemzet legnagyobb írója, Jókai Mór megálmodta és leírta egyik regényében az első repülőgép megjelenését, melyet egy székely embernek tulajdonított, azóta a székelyek fejében folyton motoszkált a repülőgép feltalálásának gondolata. Ezelőtt hetven esztendővel élt egy szegény vármegyei irnok, Győrffy Mózes. Ez az öregapám volt. Ez is a repülőgép feltalálásán törte folyton az eszét. Kigunyolták, kinevették érte. Egyszer valami fából való repülőgépszerkezetet be is mutatott Budapesten. Meg is kísérlette felszállni vele, de rosszul járt. Lezuhant, vagy kétszáz lábnyi magasból, s a jobb lábát, balkezét kitörte, örökké nyomorékká lett. Az emberek ekkor még jobban kinevették. Azt mondták : Ugy kell a bolondnak ! Mért nem maradt a másolás mellett.

A repülőgép bolonderiája azonban ekkor már befészkelte magát a familiába. Az apám, Gyórfy Ábrahám tökélesíteni próbálta az öregapám találmányát. Mikor azután az első felszállás sikerült, hát szegény apám csakugyan megbolondult — örömeiben. Most már azután én rám hárult, vagy az örület folytatása, vagy a siker kivívása. És hála a gondviselésnek, ez az utóbbi következett be. Megvolt az első repülőgép, de csak nagyon primitív kivitelben. Hogy tökéletes legyen, ahhoz drága anyag kellett. Fordultam ide is, oda is pénzért. Végig jártam a koldulás kálváriáját, de mindenütt a szemembe nevettek. Azt mondták:

— Ez is megbolondult, mint az apja, meg az öregapja.

Már-már kétségbeestem s össze akartam zuzni az egész találmányt, mely az öregapámat, apámat is szerencsétlenné tette s engem is koldus-szegénynyé, mikor mégis akadt valaki, aki hitt repülőgépem jövőjében. Ez azt tanácsolta:

— Tudod mit? Hozzuk össze szövetségi uton az első modern repülőgép költségeit. Ha sikere lesz, nagy haszna is lesz s a szövetségi tagok közt nagy lesz az osztalék.

Az eszme tetszett. Elmentünk szövetségi tagokat toborozni. Szegény magyar néptanítók, falusi papok, jegyzők, gazdatisztek, kisbirtokosok adták össze e célra megtakarított koronáikat. Es

ott Zilah mellett, a petenyei hegyek egy mélységes, elrejtett hegykatlanában lévő titkos műhelyben elkészült aluminiumból és más e célra föltalált könnyű fémekből az első repülőgép. Felszálltunk rajta s repültünk, mint a madár s néhány javítás után tökéletes is lett. Most már nagy lett a bizalom. A szövetkezetet kiterjesztettük s elkészült egymásután a 25 ös számú repülőgép is. Igaz, megvennék most már találmányunkat milliókért, de mi megesküdtünk, hogy annak a titkát el nem áruljuk. És a székely meg nem szegi esküjét. Maradjon az a gép a magyar nemzeté. Növelje annak dicsőségét s tegye legyőzhetetlenné a népek milliói között. Még ilyen ötszáz gép s csakugyan legyőzhetetlenek lennénk!

Zoltán, az öreg nemzetes ur meghatottan szorongatták Győrffy Józsaiaiás ur kezét. Az előbbi azt mondta:

— Uram, vegyenek be engem is a magyar repülőgép szövetkezet tagjai közé.

— Örömmel — szólt Józsaiaiás — hisz utam egyik célja ugyis az, hogy kiváló magyar hazafiakat nyerjek meg nagy nemzeti ügyünknek, mert ez igazán az.

— Két millió korona áru szövetkezeti részt jegyzek — mondá nyugodtan Zoltán.

Az apja, az édesanyja s Győrffy Józsaiaiás szinte ijedten néztek rá.

— Igen, igen — mondá Zoltán. Ne ijedezze-

nek, még nem bolondultam meg. Holnapig Győrffy Jozsaiás ur vendégünk lesz s akkor megmutatom, hogy honnét veszem azt a két millió koronát.

— — — — —

Másnap megérkezett Lángosra a nagy kincsletet átvevő állami küldöttség. Zoltán levezette őket a bánya üregébe, mint mondá, az ő birodalmába. Azután végig haladtak az egykor titkos, most már járhatóvá tett földalatti folyosón. Elöl Vér Pál vezetése alatt tizenkét bányász ment lámpásaikkal és szerszámaikkal. Ezek azután áttörték azt a néhány méternyi leomlott kő- és szénréteget, mely tőlük még elválasztotta a cseppkőbarlangot. És itt a bámulat felkiáltása tört ki mindeneknek ajkán.

A kristályfalak, a különböző alakzatok, melyeket az isteni képzelet alkotott ott a mélyben a földnek gyomrában, ezerszeresen verték vissza káprázatosan ragyogva, tündökölve a tizenkét bányászlámpa fényét. És a fényözönben ott volt előttük az arany és ezüst pénzeknek milliója. Nemzetes Lángossy Mihály ur megsimogatta magas homlokát:

— Amit én kutattam s amiért engem is örültnek tartottak.

De hát minek folytassuk. A töméntelen kincset e célra hozott vasszekrényekbe rakták s hivatalosan lezárva, az állami kincstárba szál-

litották. Innét kapta meg néhány hét múlva dr. Lángossy Mihály ur és fia Zoltán a hivatalos értesítést, hogy a talált kincslelet értéke tizenyole millió korona. Ebből hat millió korona dr. Lángossy Zoltán urat, mint a kincs megtalálóját, hat millió korona pedig nemzeti Lángossy Mihály uramat, mint a terület tulajonosát illeti meg. A pénzt az államkincstártól bármikor felvehetik.

A rengeteg összegnek csak a hallása is megdöbentette az embereket. Fejér János ispán uram az ambituson sétált föl, alá, hogy a forrongó agyát lehütse. Nancsi néni várta, hogy valami csiklandósat mond neki. Az meg csak sóhajtozott:

— Hejh, Nancsi néni! Hejh Nancsi néni! Anynyi szerencse ért bennünket, hogy...

— Hogy?

— Hogy dicsekedni is elfelejtettem.

Bucsuzáskor Győrffy Józsaíás ur pedig azt mondotta:

— Viziontlátásra Budapesten augusztus 20-ára. Akkor lesz Páris és Budapest között a nagy világverseny levegőben repülő járművekkkel. Remélem, mi nyerjük meg a nagy világ díjat.

— Éppen augusztus 21-ikére van kitűzve az esküvőnk napja, a miénk meg Vér Paliéké — mondá Zoltán.

— Sebaj — felelte Győrffy Jozsaíás ur. —

Budapestről jövünk akkor a lángosi lakodalomra repülőgépeken. Olyan nászmenet nem volt még ezen a világon.

* * *

Maga a nagy vagyon nem teszi a boldogságot. A nagy vagyon a nemesen érző, gondolkodó emberek felfogása szerint arra való, hogy annak áldásaival a szükölködők könyeit letöröljük, az elpusztult mezőket kivirágoztassuk s akik a tudást szomjuhozzák, azokat a tudás s a munkátlanokat a munka forrásaihoz vezessük. Így gondolkodott a két Lángossy is. A fiu és az apa. Így a nemzetes asszony s leendő menyje, a még szebbé, még bájosabbá fejlődött tanítókisasszony. És ezidőtől kezdve nemcsak Lángoson, a jó utra tért Szabadoson, hanem az egész vármegyében és vidéken is egymásután emelkedtek, épültek a humánus, közoktatási, közjótékonyági intézmények. Kórházak, menedékházak, gazdasági és ipari szakiskolák, mintagazdaságok, közműhelyek. Mindenki tudta, hogy kik ezeknek alkotói, bár a két Lángossy nem tartozott azok közé az emberek közé, akik minden alkotásukra oda vessék nevüket. Nagy alapítványokat tettek le azoknak a földműves osztályból vagy szegényebb sorsból származó ifjaknak részére, akiket tehetségük a szellemi, a tudományos pályára tett képessé. Áthattotta őket az a tudat, hogy ebből az osztályból

kell kikerülni immár annak a majdnem teljesen elpusztult középosztálynak, a nemzet gerincének, melynek helyét most idegen tolakodók, a magyar vér ellenségei igyekeznek elfoglalni.

Közben közeledett augusztus huszadika. Az egész világ sajtója a nagy világversenynyel foglalkozott, mely a levegőbeli alkalmatosságokkal lesz megvívandó. A világ minden nagyobb nemzetének megvolt már a maga külön feltalált kormányozható léghajója, melyet természetesen minden náció a maga részéről a legtökéletesebbnek tartott. Minden légi alkalmatosság, mely a versenyben részt vett, a saját országának nevét viselte. Magyar részről nem léghajót, hanem egy repülőgépet neveztek, mely iránt nagy volt az érdeklődés, s melynek hosszukás gömbalaku testére fénylő aranyos betűkkel volt felírva ez a szó: «Magyarország».

A verseny kiindulási helye a párisi Mars-mező volt s az érkezési hely az egykori Svábhegy, most Árpádhegy egyik tágas emelkedése. Az érdeklődés világszerte óriási volt. A vonatok, léghajók s más száguldó járművek már hetekkel a nagy esemény előtt tiz, százezrével ontották Budapestre minden nemzet népét. Az Árpádhegy magaslatán hatalmas messzelátó pavillonok voltak felállítva s a hegyoldalakon óriási méretű tribünök ülőhelyekkel talán millió ember részére. Az uralkodó-családok tagjainak vagy képviselői-

nek külön páholyok voltak fentartva az illető nemzetek színeivel és címereivel. Amint augusztus 20-ika közeledett, egyre fokozódott az izgatottság.

Végre elérkezett a nagy nap. Az emberek millióinak áradata vonult az Árpádhegy felé. A hajnali órákban már el volt foglalva a tribünök összes helye. A fogadósátorok előtt tizezrével tolongott a nép. Erre vagy arra a léghajóra óriási összegekben történtek a fogadások. Léghajók emelkedtek a magasba s azokon voltak elhelyezve a telefonkészülékek, melyek ötpercenként jelezték a versenyzés eredményeit. A nézőközönség körében a világ minden nyelvén rettenetes hangzavar uralkodott, mely szinte kábító volt. Báró Diener altábornagy urék és a Lángossy-család véletlenül egészen egymás szomszédságába kerültek. Itt történtek a kölcsönös bemutatkozások is. Vilma bárónő ekkor már felesége volt klagenfurti Beck Miksa vezérkari kapitány urnak. A szépsége pompájában sugárzó menyecske pajkosan megfenyegette Nina kisaszszonyt.

— Hát kegyed csábitotta el azt a csunya bányarémet. Azután hirtelen megcsókolta leendő sógornőjét. Ha valaki nagyon figyelte volna, egy csillogó könyet is felfedezett volna a kis bárónő szemében.

A versenyzőknek délután öt óra előtt kellett

volna Budapestre érkezniök. Négy óra után a Gellérthegy ormáról huszonnégy ágyulövés dőreje jelezte, hogy az első léghajó a magyar határ fölött átrepült. Ettől fogva az izgalom egyre fokozódott. A jelzések sűrűen váltották most már fel egymást:

- «Franciaország» vezet.
- «Anglia» második.
- «Amerika» harmadik.
- «Japán» negyedik.
- «Németország» ötödik.
- «Magyarország» hatodik és így tovább.

Tíz perc múlva újabb jelzések jöttek:

- «Franciaország» első.
- «Japán» második.
- «Amerika» harmadik.
- «Németország» negyedik.
- «Magyarország» előre tör.

Újabb tíz perc múlva:

- «Franciaország» első.
- «Magyarország» második.
- «Japán» harmadik.
- «Németország» negyedik.

Ekkor már az óriás közönségen leirhatatlan, szinte önkivületi, tomboló, lázban égő izgatottság vett erőt. Különösen a magyar közönségen. A férfiak felugráltak helyeikről, a nők kezeiket kinyújtva összetették, majd széttárták, mintha a levegőben usznának ők is, mintha segíteni akar-

nának ők is. És ekkor a magasban szemmel alig kísérhető gyorsasággal berepült, nem, bevillámlott elsőnek egy ragyogó testű légi jármű. Egy másik pillanatban ott lengett rajta a piros, fehér, zöld színű magyar nemzeti trikolor. És ekkor egy óriási, soha nem hallott erős kiáltás hangzott fel milliók és milliók ajkán:

— Éljen Magyarország! Éljen Magyarország!

A vén Gellérthegy ágyui dörögtek, de ezeknek hangját is tulharsogta:

— Éljen Magyarország! Éljen Magyarország!

Báró Diener altábornagy ur, Vilma bárónő amaz tisztí sapkáját, ez kendőjét lobogtatva kiáltották:

— Éljen Magyarország! Éljen Magyarország!

A férfiak és nők egymás nyakába borultak és úgy zokogták, sirták a nemzeti büszkeség örömkönyeit.

Az összes nemzetek léghajói pedig lobogóikat meghajtva, elvonultak a győztes «Magyarország» nyári napfényben tündöklő teste előtt.

Egy óra múlva huszonöt magyar repülőgép állott meg Lángossy urék páholya előtt. Az elsőből Györffy Józsaics ur szállt ki.

— És most menjünk a lángosi lakodalomra. Zoltán, menyasszonya, Fejér ispán ur, a nem-

zetes urék, báró Dienerék s a bányák tisztikara,
Vér Palkó s a többi lángosiak beszálltak.

A ragyogó menet megindult a többi léghajó
sorai közt a Balaton, a Bakony felé.

Ilyen nászmenet csakugyan nem volt még
eddig a világon.

TARTALOM.

	Lap
Az utolsó nemzetes ur	3
A kincskeresés	13
Az új Budapest... ..	33
Álmok és valóságok	49
Lángos és Szabados... ..	61
Nagy változások	76
Piros eszima, felemás	87
Amerikai és más tapasztalatok... ..	99
A szociáldemokrácia végnapjai	118
Dráma a bányában	155
Világverseny a levegőben	171

MAGYAR GAZDASZÖVETSÉG

Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 40. sz.

A Magyar Gazdaszövetség, melyet Károlyi Sándor gróf, a nagy gazdavezér alapított és a melynek ezidőszerinti elnöke Darányi Ignác, Magyarország földművelésügyi minisztere, igyekszik fölébresztetni, kötelességének tudatára juttatni a nemzetnek azt a részét, mely hivatva van a többiek vezetésére. Szervezi a szétszórt erőket és megismertetve őket a magunk bajaival, a jobb és szebb jövő érdekében tevékeny munkára serkenti őket. Nagy tevékenységet fejt ki a falvak lakóinak helyes mederben való szervezése ügyében és azért, hogy őket a tömörülés, szövetkezés gondolatával és előnyeivel megismertesse.

A Magyar Gazdaszövetség az Amerikából visszatérő magyaroknak céltudatos módon való elhelyezése érdekében nyilvántartja az olyan birtoktesteket, melyeken a visszajövők akár mint szövetkezetekbe állott bérlők, akár mint tulajdonosok megtalálhatják itthon a boldogulhatást.

A Magyar Gazdaszövetség a szétszórt erők egyesítésével közremunkál új telepek alakításánál, szervezi a földhaszonbérlo szövetkezeteket, a fogyasztó és értékesítő szövetkezeteket. Megkeresésre falusi gazdaszövetségeket alakít. Ingyen ad tanácsot, felvilágosító szót minden hozzá fordulónak bármely gazdasági és szövetkezeti kérdésben.

A Magyar Gazdaszövetség tagja lehet minden magyar honpolgár és a köz javáért dolgozó minden testület, ha magát évi 12 korona fizetésére kötelezi. Ezen tagság fejében jár a havonta megjelenő Magyar Gazdák Szemléje, vagy a Szövetkezés című hetenként kétszer megjelenő folyóirat. Évdíjas tagok évi 2 koronával is beléphetnek, melyért számos hasznos tájékoztató könyvet, füzetet kapnak.

A Magyar Gazdaszövetségnél

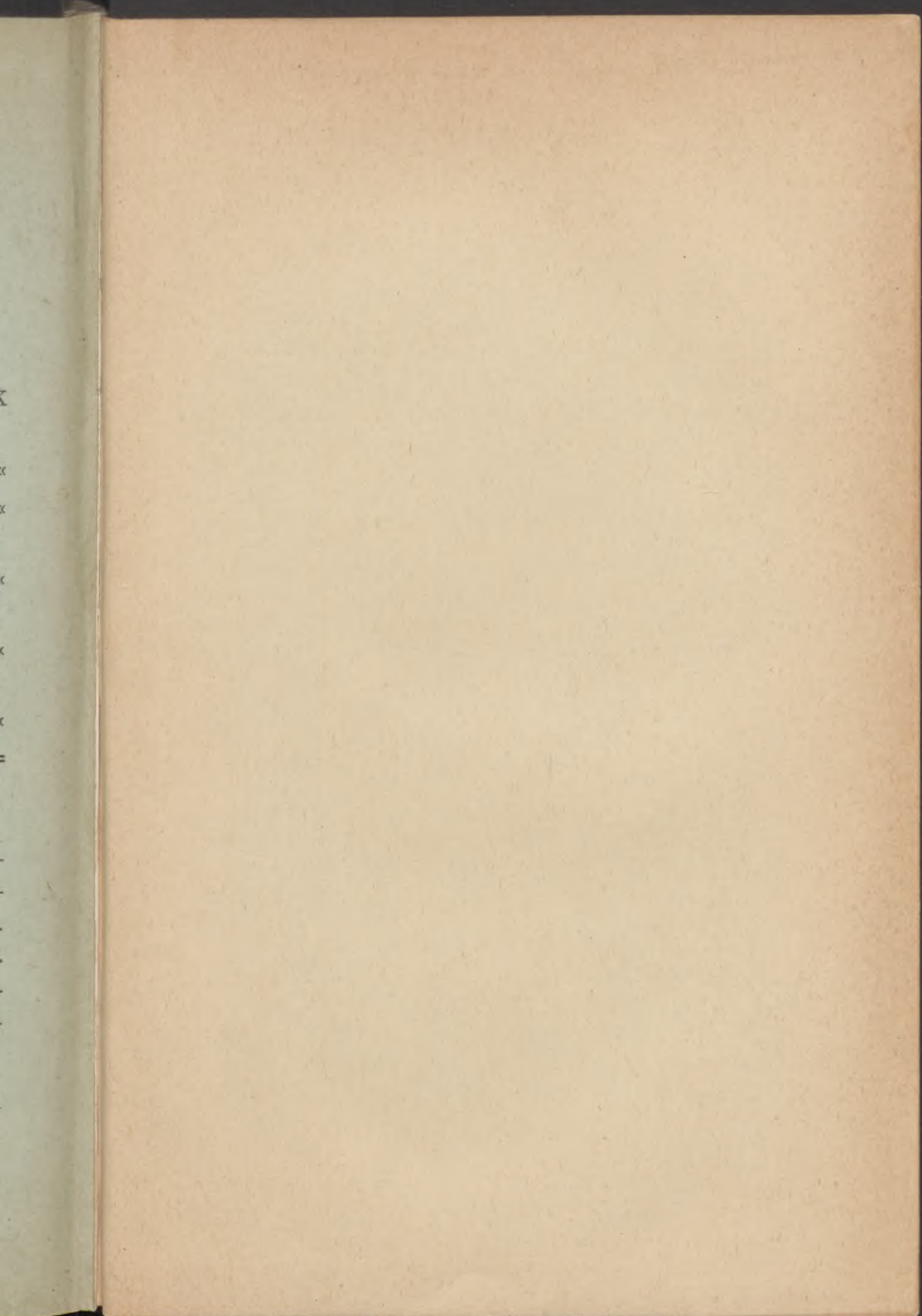
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 40.

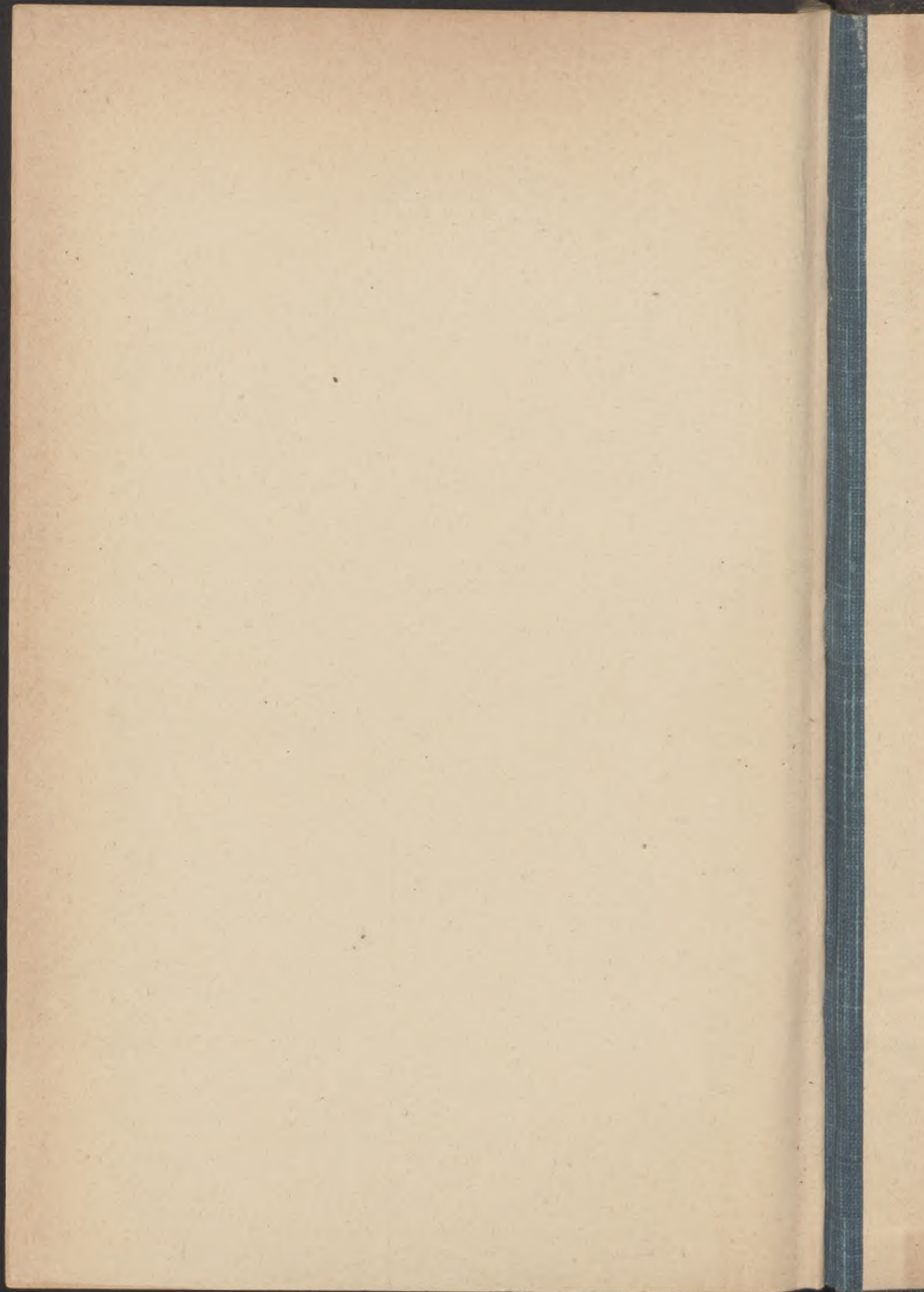
megszerezhetők a következő művek :

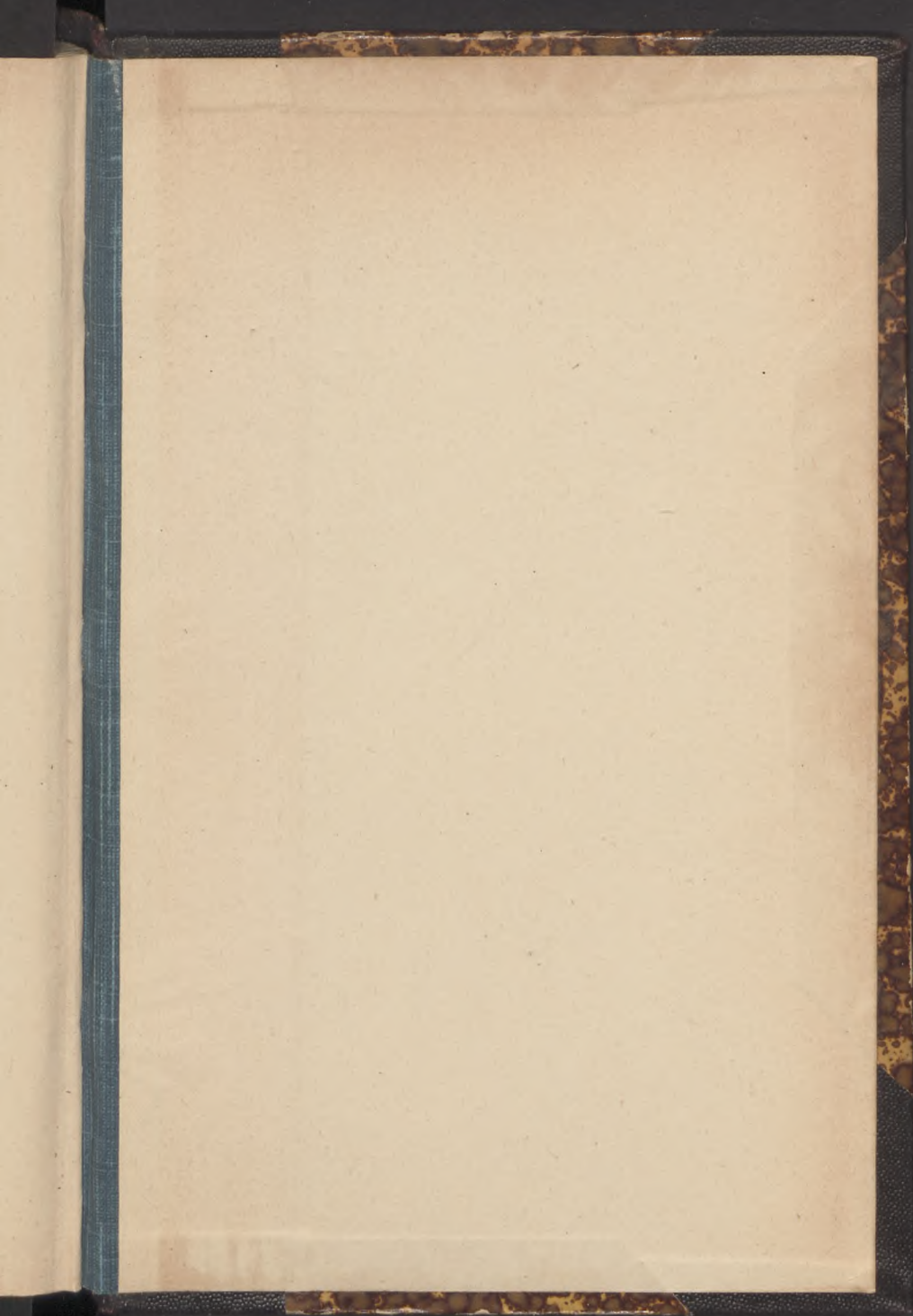
- Vissza a faluba.** Irta *Jules Méline*. (Fordította *Mauks Gyula*. A fordítást átnézte és bevezetéssel ellátta *Mailáth József gróf.*) Ára 5.— K
- Szociálista programok.** Ismertetés és bírálat *Bernát Istvántól*. Ára 2.50 «
- Agrárpolitika.** Irta *Bernát István*. Ára ... 2.— «
- A magyar földbirtok tehermentesítése.**
Irta *Bernát István*. Ára 3.— «
- A magyar demokrácia multja, jelene és jövője.** Irta *Bernát István*. Ára 2.— «
- Bismarck, mint szociálpolitikus.** Irta *Mailáth József gróf.* Ára 1.— «

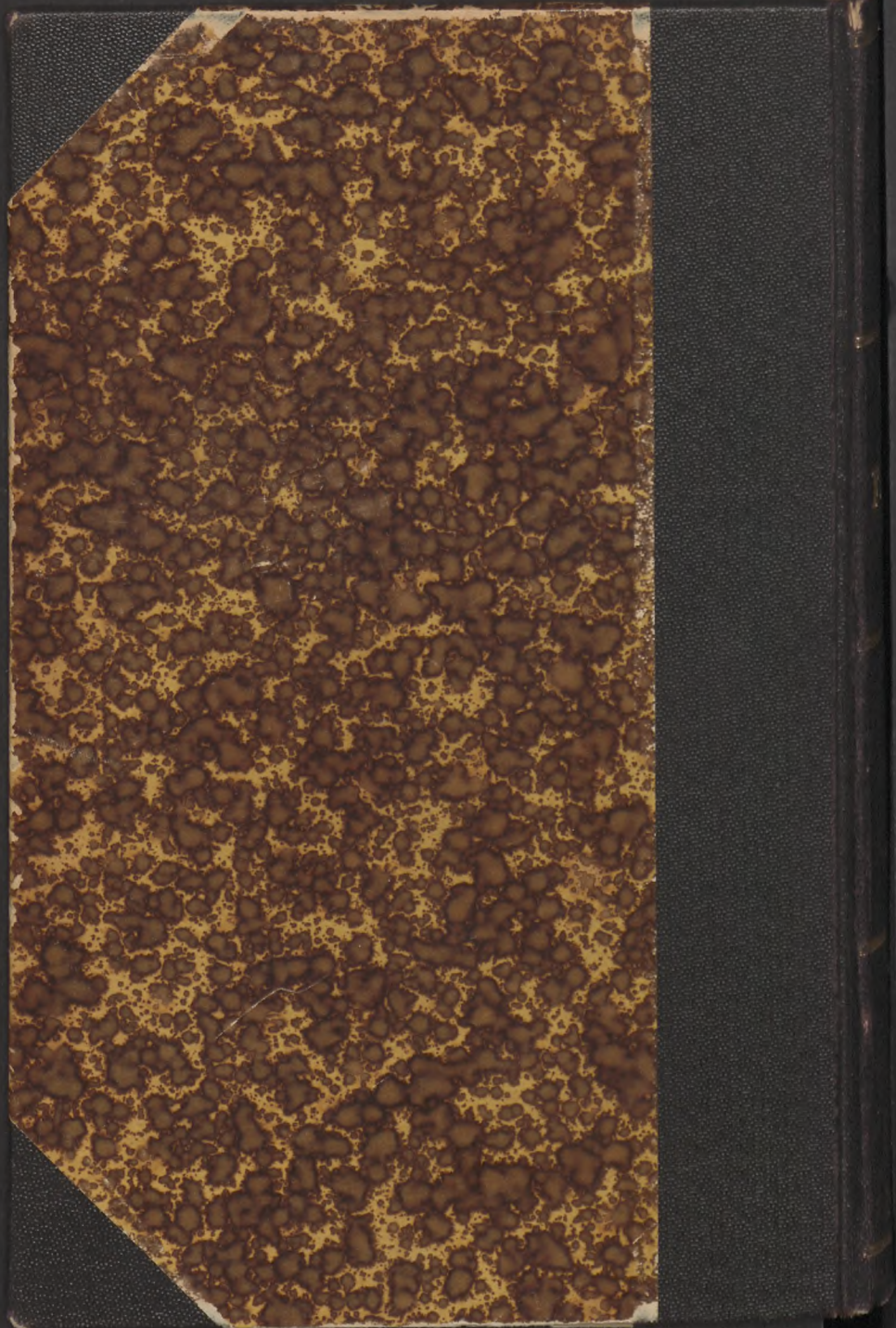
A Magyar Gazdaszövetség folyóiratai :

- A Magyar Gazdák Szemléje.** Havi folyóirat. XIII. évfolyam. Szerkeszti *Bernát István*, a Magyar Gazdaszövetség igazgatója. Előfizetési ára évenként 12 kor.
- A Szövetkezés,** gazdasági és szociálpolitikai folyóirat. XIX. évfolyam. Megjelenik hetenként kétszer. Szerkeszti *Bernát István*, a Magyar Gazdaszövetség igazgatója. Előfizetési ára egy évre 10 korona.
- Mutatványszámokat ingyen küldünk.

Magyar.

—
Felsőzázad

mulva

N. M.